

**UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2009

Bc. Markéta ZVONÍKOVÁ

**Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická**

Měšťanské besedy do 1. světové války

Bc. Markéta Zvoníková

Diplomová práce

2009

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Katedra historických věd
Akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Markéta ZVONÍKOVÁ**

Studijní program: **N7105 Historické vědy**

Studijní obor: **Kulturní dějiny**

Název tématu: **Měšťanské besedy do 1.světové války**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Ve své práci bych se chtěla věnovat v 1.kapitole stručně vývoji Českých zemí v 19. století. 2.kapitola bude věnována spolkovému zákonodárství. Zvláštní kapitola se zaměří na význam Měšťanských besed pro českou společnost v 19.století. Na tuto kapitolu bych navázala rozbo-rem pěti vybraných Měšťanských besed působících v Českých zemích. Práci bych zakončila vzájemnou komparací Měšťanských besed.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

- HLAVAČKA, Milan.** Zlatý věk české samosprávy. Praha 2006.
HROCH, Miroslav. Evropská národní hnutí v 19. století. Praha 1986.
HROCH, Miroslav. Na prahu národní existence. Praha 1999.
HROCH, Miroslav. V národním zájmu. Praha 1999.
KUTNAR, František. Obrozenecké vlastenectví a nacionalismus. Praha 2003.
MALÍŘ, Jiří. Od spolků k moderním politickým stranám. Brno 1996.
LAŠTOVKA, Marek. Pražské spolky: soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895-1990. Praha 1998.
MANDLEROVÁ, Jana. Soupis odborných spolků a vědeckých institucí v českých zemích (1860-1918). Praha 1973.
ŘEZNÍK, Miloš. Formování moderního národa. Praha 2003.
URBAN, Otto. Česká společnost 1848-1918. Praha 1982.

Vedoucí diplomové práce: **doc. PhDr. Marie Macková, Ph.D.**
Katedra historických věd

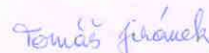
Datum zadání diplomové práce: **30. dubna 2008**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2009**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2008

Prohlášení autora

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy a užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k použití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 25. 6. 2009

Markéta Zvoníková

SOUHRN

Tato diplomová práce popisuje Měšťanské besedy do 1. světové války. Práce charakterizuje kulturní a sociální vývoj v Měšťanských besedách ve 2. polovině 19. století až do 1. světové války. Měšťanské besedy umožňovali lidem účastnit se sociálního, kulturního a politického života. Tento spolek se zabýval vzděláváním a intelektuální zábavou prostřednictvím knih, novin a časopisů, hudby, zpěvu a přednášek. Moje diplomová práce se skládá z několika částí. Popisuji zde politický vývoj ve 2. polovině 19. století, zákonodárství, sociální, kulturní a politický život, 5 Měšťanských besed a jejich vzájemné srovnání.

KLÍČOVÁ SLOVA

Měšťanské besedy, 2. polovina 19. století, spolky, kulturní a politický život

TITLE

Czech casinos until the World war I.

ABSTRACT

This diploma work is devoted Czech casinos until the World war I. The work characterize cultural and social development in Czech casinos at the second half of 19th century until the Word war I. Czech casinos enable people to participaded on sociable, cultural and political life. This club was engaged in education and intellectual entertainment through books, newspaper and magazines, songs, music and lectures. My diploma work has been divided into some parts. I describe in my diploma work political development at the second half of 19th century, legislative; sociable, cultural and political life, 5 Czech casinos and confrontation.

KEYWORDS

Czech casinos, the second half of 19th century, club, cultural and political life

Poděkování:

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucí mé diplomové práce doc. PhDr. Marii Mackové, Ph.D. za poskytnuté rady, konzultace a odborné vedení, které mi pomohly k vypracování této práce.

Obsah

Úvod	1
Vývoj Českých zemí v 19. století.....	7
Spolkové zákonodárství	14
Spolkový život v 19. století.....	19
Význam Měšťanské besedy pro společnost v 19. století.....	23
Měšťanská beseda v Praze	26
Rozbor vybraných Měšťanských besed	47
Měšťanská beseda v Polné.....	47
Měšťanská beseda v Kutné Hoře	55
Měšťanská beseda v Pardubicích.....	65
Měšťanská beseda v Litoměřicích	74
Měšťanské besedy v Čechách ve 2. polovině 19. století.....	88
Správní orgány besedy.....	92
Čtenářská činnost Měšťanské besedy	94
Život v Měšťanské besedě	97
Vztah Měšťanské besedy a okolních spolků	100
Pamětní knihy Měšťanských besed	102
Počty členů v Měšťanských besedách	104
Závěr.....	108
Literatura a prameny	110
Články:	111
Archivní prameny	111
Seznam grafů.....	112
Seznam tabulek	113

Seznam příloh.....	114
Přílohy	115
Resume	117

Úvod

Jako téma diplomové práce jsem si vybrala problematiku Měšťanských besed. Zaměřila jsem se hlavně na Měšťanské besedy v Čechách ve 2. polovině 19. století až do doby 1. světové války a snažila jsem se vytvořit obraz fungování těchto spolků.

Práci jsem rozdělila do několika kapitol. První kapitola mé práce je věnovaná vývoji Čech v 19. století a vlivu společensko-politické situace na vznik právě takovýchto spolků. Na vývoj Čech navazuji krátce rozvojem spolkové činnosti. Zabývám se otázkou, jaké typy spolků vznikaly, jaké bylo jejich poslání, kdo v těchto spolcích působil a jaký měly vliv na českou společnost.

V další kapitole věnované spolkovému zákonodárství se zaměřuji na rozbor spolkových zákonů, které v průběhu 2. poloviny 19. století vznikaly a které výrazně ovlivnily spolkový život v Čechách.

Zvláštní kapitola popisuje význam Měšťanské besedy pro českou společnost v 19. století. Měšťanské besedy vznikaly za účelem vzdělávání a zábavy převážně měšťanské společnosti, a proto zde rozebírám utváření právě této společenské vrstvy a růst jejího zájmu o spolky tohoto typu.

V následující kapitole popisuji první a asi nejznámější Měšťanskou besedu, která vznikla v Praze roku 1846 a stala se tak předobrazem pro vznik ostatních Besed v Čechách. Zaměřuji se na historii a poslání této Měšťanské besedy a také na vliv, jaký Beseda měla na ostatní Měšťanské besedy.

Další a asi nejrozsáhlejší kapitola rozebírá několik vybraných Měšťanských besed. Vybrala jsem celkem 4 Měšťanské besedy, rozebrala jsem jejich historii, vzdělávací a zábavní činnosti, jejich účetnictví, seznamy jejich členů atd. Měšťanské besedy jsem vybírala tak, aby reprezentovaly jak zástupce Měšťanských besed z malých měst, z velkých měst, z ryze českých měst, tak i z měst s převahou německého obyvatelstva. Mezi mnou vybranými Měšťanskými besedami je Měšťanská beseda v Polné, jako zástupce Měšťanských besed z malých českých měst. Druhou Měšťanskou besedou je Měšťanská beseda v Litoměřicích, která zastupuje Měšťanské besedy ve městech, kde bylo české obyvatelstvo v menšině oproti německému. Třetí Měšťanskou besedou je Měšťanská beseda v Pardubicích. Tato Beseda zastupuje Měšťanské besedy ve větších městech. Poslední mnou vybranou Měšťanskou besedou je Měšťanská beseda v Kutné Hoře.

Poslední kapitolu věnuji komparaci jednotlivých Měšťanských besed, jejich společným znakům i rozdílnostem. Můj výběr Měšťanských besed vhodných pro vzájemnou komparaci byl omezen tím, že řada fondů Měšťanských besed není přístupná pro badatele. Z přístupných Měšťanských besed jsem vybrala těchto několik besed, na jejichž příkladu jsem zpracovala komparaci pro Čechy. Vybrala jsem Měšťanské besedy, které se tedy nacházely na území Čech, protože situace Měšťanských besed na Moravě byla poněkud odlišná. Všechny mnou vybrané Měšťanské besedy měly pamětní knihu, seznamy členů, jednací protokoly popřípadě i další zajímavé informace, které se daly použít ke komparaci.

Ke zpracování práce jsem využila hlavně archivního materiálu, protože dějiny jednotlivých Měšťanských besed nejsou většinou zpracovány. K sepsání obecných částí práce mi byla užitečná řada titulů věnujících se životu, vývoji společnosti, spolkovému životu, spolkovému zákonodárství a růstu národního cítění v 19. století.

Před zahájením vlastní diplomové práce bylo nutné provést kritiku zdrojů informací, a to především pramenů. Tato kritika sloužila k posouzení, nakolik jsou uvedené údaje spolehlivé a použitelné. Historik totiž nemá možnost vidět minulost vlastníma očima, ale je odkázán na současníky události, kteří po sobě zanechali nejrůznější formy svědectví. Historické poznání není tedy poznáním bezprostředním, ale zprostředkovaným.

Bylo třeba zhodnotit také dostupnost a rozsah uvedených informací. Kritika historických pramenů je složitý myšlenkový proces, díky kterému lze dospět od pramenů historických k poznání historických dat a faktů, z nichž lze vytvořit vědecký obraz minulosti. Metodami historické kritiky jsou především srovnávání a různá kombinace dat obsažených v pramenech, jedná se tedy jak o kritiku pramene, tak také o kritiku historických dat a faktů, které lze z pramenů vyvodit. Kritiku pramenů lze rozdělit na kritiku vnější a kritiku vnitřní. Vnější kritika se zaměřuje na pravost a původ pramene naopak kritika vnitřní se věnuje rozboru obsahu pramene. Vnitřní kritika se zabývá také otázkou, do jaké míry mohl pramen znát pravdu a zda ji chtěl popravdě vypovídat. Dějiny nejsou nikdy objektivní, vždy mají tendenční sklony a úkolem historika je usilovat o co největší objektivitu dějin.

Významným zdrojem informací pro mě byla literatura věnující se převážně národnímu hnutí, k jehož vzestupu došlo v průběhu 19. století. Mezi autory, kteří se věnují této problematice, můžeme zmínit například Miroslava Hrocha a jeho díla Na prahu národní existence, V národním zájmu nebo Evropská národní hnutí v 19. století nebo Františka Kutnara a jeho dílo Obrozenecké vlastenectví a nacionalismus. K literatuře věnující se spolkové činnosti můžeme zmínit například Janu Mandlerovou a její Soupis odborných spolků a vědeckých institucí v českých zemích (1860-1918) nebo Marka Lašťovku a Pražské

spolky, soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895-1990. Literaturu pojednávající čistě o Měšťanských besedách se mi nepodařilo objevit.

Při zpracovávání své diplomové práce Měšťanské besedy do 1. světové války jsem pracovala s několika typy pramenů, které jsou dostupné především ve Státních okresních archivech nebo popřípadě v Archivu hlavního města Prahy. Každý historický pramen se potýká svým způsobem s určitými nedostatky a zkresleními, a proto je třeba každý pramen podrobit důkladné kritice a nelze ho doslovně přejímat nebo mechanicky kvantifikovat.

Jednotlivé fondy Měšťanských besed jsou většinou poměrně rozsáhlé a obsahují několik druhů různých pramenů, mezi které patří jednací protokoly, pamětní knihy, katalogy knihoven, seznam knih, stanovy, korespondence, účetní materiály, výroční zprávy, evidence členů, evidence majetku a další spisový materiál.

Měšťanská beseda v Litoměřicích obsahuje protokoly ze schůzí, údaje o hospodaření, údaje o stavbě Národního domu a samozřejmě pamětní knihu. Obsahem fondu Měšťanská beseda Polná je početný soubor protokolů ze schůzí, knih přání, knih návštěv, podacích protokolů, knih příspěvků, seznamu knih a výpůjčního protokolu knih a samozřejmě je zde také pamětní kniha. Fond Měšťanské besedy v Praze obsahuje mimo jiné stanovy, výroční zprávy, spisový materiál, evidenci členů, evidenci majetku, údaje o stavbě Obecního domu a také dokumentaci k celé stavbě. Obsahem fondu Měšťanské besedy Kutná Hora jsou protokoly o schůzích, pamětní kniha, podpisová kniha členů, pokladní kniha, zápisník o knihovně, korespondence, stanovy, pozvánky, programy zábav a také fotografie některých členů. Posledním mnou studovaným fondem je fond Měšťanské besedy v Pardubicích, který obsahuje pamětní knihu, protokoly o schůzích, knihy přání a stížností, katalog knihovny, seznam knih, stanovy a korespondenci. Z výše jmenovaných údajů je vidět, že ke studiu Měšťanských besed je možné užít celou řadu různých druhů pramenů, přičemž každý pramen má ovšem svá specifika co se týče kritiky pramene.

Asi nejzajímavější jsou pro zpracování mé práce pamětní knihy a protokoly ze schůzí. Právě z těchto pramenů je možné se dozvědět nejvíce o chodu jednotlivých Měšťanských besed. Pamětní knihy se vyvinuly postupně z letopisů a kronik, které také zaznamenávaly údaje pro budoucí generace. Při studiu pamětních knih je třeba ale mít stále na paměti, že pamětní knihy byly určeny pro uchování informací pro budoucí generace. A mnohé pamětní knihy na to, většinou v úvodu, upozorňují. Například autoři první části pamětní knihy Měšťanské besedy v Polné na konci svého zápisu píší: *„bylo by zajisté dobře bývalo, kdyby se byla hned od počátku zaražená spolku pamětní kniha založila čas po čase některá data a změny při Besedě zapisovaly; než nadějme se, že bude v díle tomto na dále pokračováno*

*a chybějící mezery doplněny, by tak potomkům našim jakýsi přehled o vzdělávání se a pokroku občanů Polenských poskytnut byl.*¹

Při kritice tohoto pramene je také nutné se věnovat problematice autorství pamětní knihy, zda autora známe, kdo je daný autor a jakým způsobem byla pamětní kniha napsána. Například pamětní kniha právě Měšťanské besedy v Polné byla psána ve dvou etapách. Autory obou částí pamětní knihy známe. Autory první části byli Josef Röhrich, Josef Hladík a Antonín Klusáček. První část byla napsána roku 1891 a věnovala se převážně době založení Měšťanské besedy. Pamětní kniha byla tedy napsána až téměř 30 let po založení této Měšťanské besedy, a proto řada záležitostí, kterým se pamětní kniha věnuje, může být částečně zkreslena právě velkým časovým odstupem. Jedním z autorů pamětní knihy byl Antonín Klusáček. O Antonínu Klusáčkovi například víme, že byl všestranným kulturním pracovníkem a polenským učitelem, který žil v letech 1817 až 1898. Vzdělávání polenských dětí rozšířil o nové metody, mimo jiné o základy chemie a fyziky. Působil také v polenském divadle a roku 1862 založil pěvecký spolek Čestmír. Byl také jedním z prvních polenských fotografů. Členem Měšťanské besedy byl od roku 1864.

Druhá část pamětní knihy byla napsána o několik let později roku 1894 a doplňovala události, které se staly v Měšťanské besedě. Časový odstup první a druhé části nebyl ovšem již tak velký. Pamětní kniha nepopisuje kompletní vývoj Měšťanské besedy v Polné, ale zachycuje nejpodstatnější body, které byly důležité pro základní obraz fungování Měšťanské besedy. Druhou část pamětní knihy sepsal Karel Wollmann, který působil v této době jako jednatel Měšťanské besedy. Fungování Měšťanské besedy v Polné po roce 1894 již nebylo v pamětní knize zaznamenáno.

Dalším problémem pamětních knih je neobjektivnost, se kterou daný autor sepsal pamětní knihu. Autoři pamětních knih psali tyto knihy pro budoucí generace a těmto budoucím generacím chtěli samozřejmě zanechat hlavně to pozitivní. Negativní věci jsou potlačovány nebo spíše nezmiňovány a vyzdvihovány jsou hlavně pozitiva. V pamětních knihách Měšťanských besed jsou připomínány hlavně přínosy, které dané Besedy měly pro společnost.

Pamětní knihy Měšťanských besed se vrací také k době před rokem 1848 a důsledkům, který tento rok a roky následující přinesl pro spolkový život. Pamětní kniha Měšťanské besedy v Polné věnuje této problematice několik stran. O událostech před rokem 1848 autoři píší: „*V takové době převratu počaly se společenstva zařizovati a většinou přijali se názvy*

¹ SOKA Jihlava, Měšťanská beseda Polná, inv. č. 8, pamětní kniha.

pod jménem „Slovanské Lípy“. Takovýto spolek byl i v našem městě Polné založen za tehdejšího kaplana F. Josefa Seidla co předsedy, muže to pokroku milovného, který držival při schůzích přednášky a vysvětloval články o Konstituci a později všeliké články z novin.“²

Z tohoto úryvku je možné sledovat, jak autoři pamětní knihy a také členové tohoto spolku byli ovlivněni vzestupem národního cítění po roce 1848, které bylo právě impulsem pro vznik Měšťanských besed. Lze zde sledovat, jakým způsobem viděli události, které sekolem tohoto roku odehrávaly a i rozdíl v pohledu na tento rok, atd. V Českých zemích existovaly již dříve podobné spolky, ale žádný z nich nebyl jazykově ryze český a navíc řada měšťanů si nemohla finančně dovolit být členem podobného spolku. Česká inteligence a měšťané samozřejmě také toužili debatovat a sdružovat se, a proto když události po roce 1848 toto umožnily, bylo to signálem pro vznik Měšťanských besed. Měšťanské besedy se tak staly širokou základnou měšťanského emancipačního hnutí. Měšťanské besedy tak plnily funkci veřejného diskusního centra, které nahrazovalo chybějící politické spolky, a právě zde se někteří budoucí politikové připravovali na svoji pozdější veřejnou činnost.

Druhým pro mě významným pramenem byly protokoly ze schůzí. Protokoly ze schůzí jsou již méně ovlivněny motivem předat zprávy budoucím generacím, ale přesto je důležité i tyto prameny podrobit kritice. Je třeba získané informace porovnávat i s údaji zjištěnými z jiných zdrojů. Jednotlivé protokoly jsou většinou číslovány a řazeny v knize. Na začátku byl den konání schůze výboru Měšťanské besedy a vyjmenování ti, kteří se zasedání účastnili. Poté následoval seznam probíraných otázek a každý protokol končil většinou podpisy předsedy a jednatele. Díky protokolům ze schůzí můžeme podrobit kritice pamětní knihu a informace v ní obsažené doplnit nebo upřesnit. Protokoly ze schůzí byly navíc vedeny po celou dobu fungování Měšťanských besed, kdežto pamětní knihy jsou někdy omezené jen na určité období.

V některých mnou vybraných fondech Měšťanských besed byla také obsažena korespondence, díky níž bylo možné porovnat a doplnit nejrůznější informace získané z ostatních pramenů. Měšťanská beseda mohla vést korespondenci se státními úřady, s ostatními spolky a politickými stranami apod. Například Měšťanská beseda v Praze vedla korespondenci se státními úřady hlavně o oblasti změn stanov, popřípadě nejrůznějších žádostech o povolení divadelních představení. Dále si Měšťanská beseda dopisovala také například s Měšťanskou besedou v Plzni, Klubem Komenský, Evangelickou besedou,

² SOkA Jihlava, Měšťanská beseda Polná, inv. č. 8, pamětní kniha.

Národní jednotou českožidovskou nebo Národní stranou svobodomyslnou. Z korespondence je možné vyčíst také různé aktivity, kterými se Měšťanské besedy zabývaly.

Vývoj Českých zemí v 19. století

Tzv. dlouhé 19. století, které je vymezeno obdobím mezi Velkou francouzskou revolucí a 1. světovou válkou, je obdobím, kdy ve většině zemí došlo k základním modernizačním změnám - k zániku stavovské a formování občanské společnosti, průmyslové revoluci a utváření nových sociálních vazeb.

Pro toto období je nutné si vymežit pojmy nacionalismus a národ. Nacionalismus je historicky chápán různě. Miloš Řezník ve své knize *Formování moderního národa* charakterizuje nacionalismus jako „*formu kolektivního vědomí a identity, kdy ztotožnění s národem hraje dominantní roli ve většině společnosti a kdy je všeobecně přijímanou legitimizační instancí, tedy v situaci, kdy se národ stává nejvyšší společenskou hodnotou, hodnou obětí, kdy se poukazem na národní zájmy či naopak ohrožení národa opravňují, legitimizují politické strategie a kroky, třeba i takového dosahu, jako je válka.*“³

Pojem nacionalismus se rozšířil až ve 20. století, kdežto pojem národ má velmi dlouhou historii. Tento pojem byl znám již ve středověku, ale v různých dobách byl chápán rozdílným způsobem. Ve středověku, novověku a i v moderní době byl většinou užíván k zařazení příslušníků určité skupiny. Pro středověk a novověk touto skupinou byli účastníci politického rozhodování. V následujícím historickém období se prosazuje pojetí národa v tom smyslu, že národem jsou příslušníci určité společenské skupiny, kteří mají společnou etnickou příslušnost a společný jazyk.

Každý člověk je nucen přijmout určitou totožnost, identitu, aby se mohl v lidském životě a společnosti orientovat a přežít. Toto přijímání určité identity spočívá v přijímání hodnot, vzorů a rolí.⁴

Začátek 19. století byl spjat s obdobím napoleonských válek a s tím spojeným utrpením většiny obyvatel země. Napoleonské války významně ovlivnily smýšlení lidí a formovaly jejich představy o tom, jaké místo zaujímají ve světě a ve státě. Rakouský státní aparát přesvědčoval lid, že jeho oběti a potíže jsou dílem otřesů, které postihly celou státní pospolitost. Lidé měli podle této teze prožívat finanční i hospodářské krize jako krize celé státní pospolitosti. Státní politika usilovala o to, aby se z poddanských obyvatel panství či měst a městeček stávali občané jednoho státu.⁵

³ ŘEZNÍK, Miloš. *Formování moderního národa : Evropské "dlouhé" 19. století*. Praha : Triton, 2003. s. 20. ISBN 80-7254-406-3.

⁴ Tamtéž, s. 22.

⁵ LNĚNIČKOVÁ, Jitka. *České země v době předbřeznové 1792-1848*. Praha : Libri, 1999. s. 11-13. ISBN 80-85983-27-3.

Postavení češtiny v Čechách se v době napoleonských válek změnilo v několika dílčích opatřeních, ale nic se nezměnilo na skutečnosti, že němčina byla jazykem jak veřejného života, tak i správy a kultury. Tato opatření se týkala především onoho marginálního místa češtiny ve veřejné správě, jejích úkolů jako jazyka komunikace s lidovými vrstvami a uplatnění češtiny na vyšších stupních škol. Čeština zůstávala i v období napoleonských válek předmětem pozornosti učenců, kteří pracovali na kodifikaci její spisovné podoby. Jan Nejedlý v letech 1804 - 1805 vydal německy psanou Českou gramatiku, kterou jako profesor českého jazyka doporučoval jako základní učebnici pro své kurzy.⁶

Po napoleonských válkách došlo již k úspěšnému nástupu českého národního hnutí. Vlastenci začali získávat sebevědomí ve vztahu ke státu. Metternichův policejní režim vyžadoval od vlastenců politickou loajalitu, ale přesto toleroval český jazyk a také uznával jeho potřebu v jistých sférách společnosti. Motivy úřadů a národních vlastenců byly značně odlišné. Zatímco vlastenci se snažili pěstovat češtinu jako hodnotu a základ národní existence, úřady považovaly češtinu za nástroj sloužící k dobrému fungování sociální kontroly a také jako prostředek pro lepší osvojení si státního jazyka, jímž byla němčina.

Politici a vlastenečtí představitelé českých zemí si velmi dobře uvědomovali nutnost změn, ale bohužel v 1. polovině 19. století stále ještě neměli dostatek sil k vystoupení. Nejdůležitějším krokem pro ně v dané době bylo národní hnutí, které spíše splývalo se snahou poznat, zdůvodnit a zdůraznit českou minulost, starobylost jazyka a literatury a také zformovat české odborné názvosloví a rozprout český vlastenecký život.⁷

Po roce 1815 došlo k celé řadě významných událostí, které se týkaly šířícího se národního hnutí. Roku 1816 se objevil první zájem vlády o prosazení češtiny jako jazyka vyššího vzdělání. V této době také vznikala řada nových časopisů, která ukazovala na rozšiřování české čtenářské základny. Bylo založeno české Vlastenecké muzeum a zahájeny sbírky na jeho podporu. Širokého ohlasu se také dočkaly Královédvorské a Zelenohorské rukopisy, které měly být dokladem starého českého písemnictví. Toto období ovšem přineslo i celou řadu negativních událostí, mezi kterými můžeme zmínit například Karlovarská usnesení, díky kterým došlo k zostření cenzury a dozoru nad univerzitami.⁸

⁶ HROCH, Miroslav. *Na prahu národní existence*. Praha : Mladá fronta, 1999. s. 7. ISBN 80-204-0809-6.

⁷ BĚLINA, Pavel, et al. *Dějiny zemí Koruny české II. : Od nástupu osvícenství po naši dobu*. Praha : Paseka, 1992. s. 60-64. ISBN 80-85192-30-6.

⁸ HROCH, Miroslav. *Na prahu národní existence*. Praha : Mladá fronta, 1999. s. 190 - 200. ISBN 80-204-0809-6.

Založení Vlasteneckého muzea v Čechách mělo mimořádný význam právě pro české národní hnutí. Jeho iniciátorem byla skupina předních aristokratů z Čech, kteří se snažili o povznesení významu Čech v rámci Habsburské monarchie. Největší podíl na této záslužné práci měl Kašpar Šternberk. Významnou postavou v dějinách Vlasteneckého muzea a muzejního časopisu hrál František Palacký, který muzeum transformoval v českou národní instituci.⁹

Dalším novým rysem tohoto období bylo také sdružování vlastenců, kteří vytvářeli čtenářské společnosti. Mezi vlastenci se ovšem objevovaly také první rozpory. Od počátku 20. let vedli spory iotisté a ypsilonisté, ale také jiné vlastenecké skupinky.¹⁰

Počátkem 20. let 19. století se vytvořilo několik center národního hnutí. Tato centra se většinou soustředila kolem jedné osoby. Pro Prahu byl touto osobou Josef Jungmann. Centrum soustředěné kolem J. Jungmanna se snažilo například o prosazení češtiny jako kulturního a spisovného jazyka. Většina vlastenců se silně identifikovala s národem a jazykem a často i národním myšlenkám podřizovala svůj životný styl a osobní cíle. Vlastenci velmi důrazně podporovali vše české. Literatura a další kulturní aktivity se tak staly nejdůležitějším projevem vlasteneckého nadšení. Řada vlastenců se zabývala také shromažďováním historických památek a také slovanská archeologie byla mezi vlastenci velmi populární.¹¹

Liberální ideje byly v českých zemích v měšťanském i aristokratickém prostředí přebírány zejména z německých zdrojů. Již v 1. polovině 19. století si měšťanské prostředí osvojilo moderní pojetí občanských svobod a konstitucionalismus, který byl často spojován s národními ideály. Čeští vlastenci usilovně pracovali na zrovnoprávnění a obrodě českého jazyka a vymezovali své vztahy i k dalším slovanským národům v monarchii i mimo ni. Toužili povznést český jazyk a kulturu z úrovně uživatelského jazyka k vyšším kvalitám, které by byly srovnatelné s jazykově německou kulturou.

V první polovině 19. století došlo k výraznému rozkvětu literární tvorby. Byl vydán Jungmannův slovník a také Šafaříkovy Starožitnosti. Ústředním časopisem se stal časopis Národního muzea, který původně vycházel jak v české, tak i v německé verzi. Mimo tento kulturní časopis vycházel také časopis Květy, ale také odborné časopisy jako například časopis Jednoty pro povzbuzení průmyslu. Česká literatura se rozrostla o celou řadu nových

⁹ PURŠ, Jaroslav et al. *Přehled dějin Československa*. Praha : Academia, 1982, s. 522-523.

¹⁰ HROCH, Miroslav. *Na prahu národní existence*. Praha : Mladá fronta, 1999. s. 233-235. ISBN 80-204-0809-6.

¹¹ LNĚNIČKOVÁ, Jitka. *České země v době předbřeznové 1792 – 1848*. Praha : Libri, 1999. s. 262-265. ISBN 80-85983-27-3.

děl, odborných, beletrie i poezie, včetně dramatické literatury. Docházelo také k většímu společenskému sblížení na společenských zábavách, jako byly české bály.¹²

Po roce 1830 nabývalo na sebevědomí české i německé měšťanstvo a proces liberalizace veřejného života nebylo možné již úplně utlumit. Postupná emancipace měšťanstva vedla k rozšiřující se spolkové činnosti. Rostl význam měšťanských vrstev ve veřejném mínění a i čeští vlastenci se pokoušeli prosadit se do oficiálních veřejných struktur.

Akce českých vlastenců často podporovala zemská šlechta. F. A. Kolowrat se osobně angažoval ve Vídni v nejrůznějších záležitostech týkajících se českých měšťanů. Vlastenecké počiny v Čechách často podporoval také L. Thun a další aristokraté. Aristokraté podporovali vědeckou práci českých vlastenců. Například kníže R. Kinský se stal kurátorem Matice české. V čele českého vlasteneckého života 30. let a první poloviny 40. let stál Josef Kajetán Tyl, působící jako redaktor časopisu *Jindy a nyní* (později přejmenovaného na *Květy*), kde publikoval vzdělávací články, komentáře a články o společenském a kulturním dění.¹³

V prostředí vzdělavců této doby převažovaly smířlivé tendence. Diskusní kroužky se neomezovaly pouze na jeden národní okruh. Velmi často bylo možné sledovat souběžnou tvorbu v obou zemských jazycích, například u Františka Palackého nebo Karla Hynka Máchy. Obě národní společenství v českých zemích byla do roku 1848 postavena na principu ideálního soužití dvou zemských jazyků a stále aktuální byla i myšlenka o jediném společenství.¹⁴

Neobyčejně významným prostředkem vlasteneckého působení na širší vrstvy obyvatelstva mělo české divadlo. Nejen v Praze, ale i na českém venkově se od 30. let 19. století zvýšil zájem o divadelní činnost. Po roce 1830 se konalo zejména ve východních, severovýchodních a středních Čechách značné množství divadelních představení. Tato divadelní představení byla nejdůležitější veřejný projev českého společenského života na venkově.

V polovině 40. let se Praha stala centrem hnutí, které vážně znepokojovalo vídeňskou vládu. Vídeňská vláda se snažila všechny podobné opoziční akce, které měly jen trochu politický charakter, velmi ostře potlačit. Brzdila založení Měšťanské besedy v Praze, zamítla

¹² BĚLINA, Pavel, et al. *Dějiny zemí Koruny české II. : Od nástupu osvícenství po naši dobu*. Praha : Paseka, 1992. s. 132-137. ISBN 80-85192-30-6.

¹³ LNĚNIČKOVÁ, Jitka. *České země v době předbřeznové 1792 – 1848*. Praha : Libri, 1999. s. 26-57. ISBN 80-85983-27-3.

¹⁴ Tamtéž, s. 135-150.

žádost o postavení českého Národního divadla, neboť zájmy měšťanů se zde ostře střetávaly se zájmy vlády.¹⁵

Revoluce roku 1848 propukla také v českých zemích. Revoluční hnutí roku 1848 začalo v Praze velkým veřejným shromážděním občanstva 11. března v sále Svatováclavských lázní. Již 8. března 1848 se v Praze objevily první letáky zvoucí k účasti na tomto shromáždění. Na akci se podílel spolek Repeal společně se členy Měšťanské besedy a české sekce Jednoty k povzbuzení průmyslu v Čechách. Na shromáždění ve Svatováclavských lázních byl vytvořen první ucelený český politický program. 12. - 17. června propuklo v Praze povstání, nad Prahou bylo vyhlášeno stanné právo a Praha byla bombardována Windischgrätzovou armádou.¹⁶

Naděje české politické reprezentace na splnění státoprávních požadavků byly zmařeny. Přesto rok 1848 přinesl řadu změn. Mezi pozitivní změny můžeme počítat reformy v oblasti školství, ekonomiky a státní správy, negativní bylo ovšem utlumení českého národního hnutí téměř na 10 let. 13. března 1848 odstoupil ze svého úřadu neoblíbený kancléř kníže Metternich. Byl vydán nový spolkový a tiskový zákon a byla pozastavena činnost Národních novin. 2. prosince 1848 se stal novým panovníkem František Josef I., který postupně obnovil absolutistickou moc. Po obnovení absolutistické moci došlo k utlumení celého veřejného života a tím i k ochromení českých národních snah. Velký politický vliv v této době měl Alexandr Bach, který zavedl přísnou cenzuru tisku i veřejného projevu. Bylo omezeno vydávání knih a ztíženo provozování českých divadelních společností, činnost některých spolků byla omezena a jiné spolky dokonce i zrušeny.

S rozvojem průmyslu ovšem došlo k přílivu venkovského obyvatelstva do větších měst a společně s tímto obyvatelstvem přicházela také prostá čistá čeština a ve společnosti se začalo výrazně posilovat národní vědomí. Začal se opět rozvíjet jak politický, tak i kulturní život.

Politickou roli v českých zemích začala přebírat kultura. Její rozvoj se ani přes potíže nezastavil. Mnohé záměry české kultury vedly ovšem díky složité politické situaci do ztracena. Neuspěl například Palackého návrh na vydání české encyklopedie, návrh na postavení nové budovy Národního muzea vedl pouze k zakoupení pozemku na Koňském trhu. Česká veřejnost se snažila co nejvíce poukázat na svůj nesouhlas vůči existujícím

¹⁵ JANÁČEK, Josef. *Malé dějiny Prahy*. Praha : Orbis, 1974, s. 257-258.

¹⁶ URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*. Praha : NS Svoboda, 1982. s. 23-25.

poměrům. Toto chtěla česká veřejnost demonstrovat například četnou účastí na pohřbu Karla Havlíčka Borovského.¹⁷

Od poloviny 19. století také došlo ke zhoršení vztahů mezi Čechy a Němci, které vyvrcholilo v 80. letech v úplné odcizení, které se projevovalo téměř neustálými rozpory. České národní uvědomění tak vlastně sílilo v důsledku konfrontace s německou stranou. V průběhu 2. poloviny 19. století došlo v podstatě k izolování obou národních společností. Tato izolovanost postihla dokonce i kulturu. Češi odmítali navštěvovat německé divadlo, Němci neuznávali české divadlo, hudbu ani literaturu. V Praze mimo četného českého tisku vycházela i celá řada německých deníků, jako byly například Prager Abendblatt, Bohemia, Prager Tagblatt, Prager Zeitung a další.

31. prosince 1851 byly vydány tři tzv. silvestrovské patenty, které položily základ neoabsolutistickému státu. Prvním patentem byla zrušena oktrojovaná ústava z roku 1849, druhý zaručoval ochranu některých občanských práv a třetí obsahoval tzv. Zásady organického řízení korunních zemí rakouského císařství. Podle těchto Zásad byl v roce 1852 novelizován trestní, tiskový a spolkový zákon. Byla dána složitá pravidla, která omezila občanskou aktivitu a posílila kontrolní schopnost státu.

60. léta 19. století přinesla opět rozmach českému kulturnímu životu, který se projevil působností některých mimořádných postav, jako byly například J. E. Purkyně, ale také vznikem řady významných institucí, které si získaly pro českou kulturu trvalý význam. Roku 1860 byl založen v Praze pěvecký spolek Hlahol, roku 1862 bylo otevřeno Prozatímní divadlo a téhož roku také vznikl spolek českých spisovatelů Svatobor a o rok později také Umělecká beseda.

Umělecká beseda byla jakýmsi sdružením českých umělců. Členila se na 3 odbory, v jejichž čele stáli přední představitelé české kultury. V čele hudebního odboru stál Bedřich Smetana, výtvarný odbor vedl Josef Mánes a literární odbor Vítězslav Hálek. Roku 1868 byl slavnostně položen základní kámen ke stavbě Národního divadla. Praha se stala centrem národní literatury a umělecké tvorby. Pro rozvoj českého vědeckého bádání a vysokého školství mělo velký význam rozdělení pražské univerzity na českou a německou část. V této době vznikaly také veřejné knihovny, ochotnické divadelní spolky a další formy kulturní činnosti.¹⁸

V 80. letech začal stoupat význam tělovýchovných organizací. Tělocvičná jednota Sokol byla založena již roku 1862 a roku 1882 se konal první všesokolský slet na Střeleckém

¹⁷ HARNA, Josef, FIŠER, Rudolf. *Dějiny českých zemí II*. Praha : Fortuna, 1998. s. 67. ISBN 80-7168-522-4.

¹⁸ Tamtéž, s. 80.

ostrově a od roku 1895 se pořádala velká veřejná cvičení na Letenské pláni. Roku 1897 byla založena v Praze Dělnická tělocvičná jednota.¹⁹

Od 80. let se kultura v českých zemích osvobodila od politiky a stávala se tak autonomní složkou české společnosti. Kulturní sféra se rozhodně neizolovala od politické roviny, ale kulturní hodnoty začaly být měřeny z estetického hlediska a ne politického. Množila se ideová a tematická pestrost kulturních hodnot. Rozvoj techniky – dopravy, pošty a telefonu – zapříčinil změny v životním stylu. Hospodářský růst měnil nejen povahu práce, ale i ráz krajiny, způsob bydlení a také stupňoval požadavky na vzdělávání. Rostl počet lidí, kteří se mohli podílet na kulturním dění a to jak pasivně, tak i aktivně. O pozvednutí úrovně vzdělávání měla význam osvětová činnost řady spolků a zájmových sdružení.

Zcela mimořádný význam pro rozvoj kultury a české slovesnosti měl periodický tisk, který v této době prožíval velký rozkvět. Rostly náklady jak politických a zábavných novin a časopisů, ale také vznikala řada uměleckých a naučných periodik. Mimořádný význam mělo pro rozvoj vzdělávání obyvatelstva vydávání naučných slovníků. Již od 60. let vycházel Slovník naučný od F. L. Riegra a J. Malého a od roku 1888 začal vycházet Ottův slovník naučný.²⁰

90. léta 19. století přinesla celou řadu změn jak v ekonomickém systému, tak také ve smýšlení obyvatelstva, rozvoji výroby a technologií, v sociálním prostředí, v umění, kultuře i ve vědě. V české politice znamenal konec 19. století dokončení utváření politických stran. Konec 19. století sebou přinesl nové pohledy na jazykovou otázku a také se v tomto období událo několik významných afér, z nichž lze zmínit například spory o rukopisy nebo hilsneriáda.

Počátek 20. století je spjat s hospodářským a kulturním vzestupem. Ekonomický vývoj směřoval k modernizaci společnosti. Vzestup hospodářské a kulturní úrovně se projevil také v růstu životní úrovně. Tuto epochu ukončil výstřel v sarajevském atentátu 28. června 1914, který ukončil život rakouského následníka trůnu a stal se počátkem 1. světové války.²¹

¹⁹ JANÁČEK, Josef. *Malé dějiny Prahy*. Praha : Orbis, 1974. s. 341-343.

²⁰ HARNA, Josef, FIŠER, Rudolf. *Dějiny českých zemí II*. Praha : Fortuna, 1998. s. 113-114. ISBN 80-7168-522-4.

²¹ BĚLINA, Pavel, et al. *Dějiny zemí Koruny české II. : Od nástupu osvětění po naši dobu*. Praha : Paseka, 1992. s. 128-139. ISBN 80-85192-30-6.

Spolkové zákonodárství

Spolky, jako nová forma společenské organizace, se objevovaly z potřeby směřující k rozbití starého, stavovsky uspořádaného systému. První pokusy o regulaci tohoto společenského fenoménu se objevily v souvislosti se šířením zednářského hnutí a tajných revolučních společností v polovině 18. století. Nejstarším nařízením, které se vztahovalo na činnost tajných společností, pocházelo z 26. června 1754 a obsahovalo instrukce pro policejního podkomisaře ve Vídni. Podkomisaři ukládalo povinnost dozírat na tajné a podezřelé schůzky a veškerá podezření hlásit vrchnímu komisaři.²²

Za vlády Josefa II. došlo ke změně negativního postoje k zednářství. Josef II. byl znám svými volnomyšlenkářskými sklony. Byly vyhlášeny podmínky existence a členství v zednářských lóžích. Opětne utužení policejních opatření přinesla vláda Leopolda II. a Františka II., kdy byla v roce 1791 vyhlášena povinnost úřadů dohlížet na nebezpečné schůzky, kluby a jiné tajné společnosti. Ve 20. a 30. letech 19. století došlo k další tvrdé konfrontaci spolčování se státem, kde se objevila snaha potlačit činnost karbonářů a zabránit tak vzniku studentských spolků, odnoží buršenshaftů. Buršenshafty byly studentské spolky vznikající v době po napoleonských válkách mezi německým studentstvem.²³

Ne ke všem spolkům byl vztah států nutně negativní. Řada spolků čtenářských, osvětových, vědeckých, ale také charitativních byla v souladu s potřebami státu a stát tyto iniciativy naopak vítal, protože se jednalo převážně o oblasti, na které mu nestačily vlastní finanční prostředky. V roce 1816 byly vydány zásady zakládání ženských spolků s dobročinnými a užitečnými cíli. Stát si ovšem vyhradil možnost kdykoliv spolek zrušit a zakázat jakékoliv spojení mezi nimi.

První polovinu 19. století je možno charakterizovat nástupem nových vrstev společností, které byly spjaty s progresivními prvky ekonomického vývoje. Spolky se staly nástrojem emancipace měšťanských vrstev společností. S šířením tohoto fenoménu nutně muselo dojít také k reakci ze strany státu.²⁴

Od roku 1816 měly být podle instrukce zakládány dobročinné a prospěšné spolky organizované převážně ženami. Státní moc nebránila ani vzniku čtenářských spolků. První

²² LAŠTOVKA, Marek, et al. *Pražské spolky : soupis pražských spolků na základě úřední evidence z let 1895-1990*. Praha : Scriptorium, 1998. s. IX. ISBN 80-902151-9-X.

²³ DRAŠAROVÁ, Eva. Stát, spolek a spolčování. In *Paginae historiae*. Praha : Státní ústřední archiv v Praze, 1993. s. 152-175.

²⁴ Tamtéž, s. 152-175.

takovýto spolek byl založen 1818 v Radnicích u Rokycan A. J. Puchmajerem. Díky české šlechtě byla založena i řada vědeckých společností, mezi které můžeme řadit Moravské muzeum v Brně, založené roku 1817 a České muzeum v Praze z roku 1818.

Spolkový život byl značně živelný a chaotický se znaky improvizace. Až roku 1840 se úřady rozhodly vydat normu, která by upravovala spolkovou otázku obecně. Návrh zásad vypracovala dvorská kancelář a obsahem návrhu bylo mimo jiné také svobodné zakládání spolku, pokud nebyly zakázány zákonem nebo nevyžadovaly koncesi. Návrh nebyl nikdy realizován.²⁵

Prvním spolkovým zákonem se stal dekret dvorské kanceláře z 5. listopadu 1843, podle kterého musel každý spolek získat souhlas státních úřadů. Ke zřízení spolku bylo potřeba povolení státní správy. Císařský majestát povoloval spolky pro vědu a umění, pro rozvoj zemědělství a průmyslu, k provozování železnic a paroplavby, pro provoz zaopatřovacích a rentovních ústavů a spořitelen. Spojená dvorská kancelář udělovala povolení spolkům, které zasahovaly do správního území více zemských úřadů, nebo jejichž podnikatelský fond byl založen zcela nebo z části na akciích. Povolování ostatních spolků zajišťovaly příslušné zemské úřady. Tento zákon byl roku 1844 doplněn ještě normou regulující vznik spořitelen.

Před rokem 1848 byla spolková činnost v českých zemích tedy podporována hlavně v oblastech soukromé iniciativy, jako byl průmysl, zemědělství, věda a umění, osvěta a charita. Spolky se staly významným diskusním centrem a nástrojem boje za liberalizační reformy v roce 1848. Mezi liberálními požadavky základních občanských práv figurovalo i právo petiční a spolčovací, což bylo zakotveno i v oktrojované ústavě z dubna 1848. Právo na svobodné zakládání spolků převzal i Kroměřížský sněm a také Stadionova ústava z března 1849. 17. března 1849 byl vydán prozatímní spolkový zákon, který zčásti přebíral liberální pojetí. Nevýrobní spolky mohly vznikat bez svolení úřadů, pouze podléhaly ohlašovací povinnosti. Spolky výrobní sféry podléhaly zákonu z roku 1843. Ohlašovací povinnost platila i pro politické spolky, ty ale nesměly zasahovat do zákonodárné a výkonné moci. Spolky nesměly vystupovat proti základům ústavy a proti bezpečnosti státu.

V době bachovského absolutismu se množila omezení spolkového života. Nastupující bachovský absolutismus byl opět posunem k policejnímu systému. Silvestrovské patenty znamenaly přímé zrušení spolkového práva a spolky podléhaly policejnímu dozoru. 26. listopadu 1852 vznikl další spolkový zákon č. 253/1852 ř. z., který se vracel k povolovací

²⁵ LAŠTOVKA, Marek, et al. *Pražské spolky : soupis pražských spolků na základě úřední evidence z let 1895-1990*. Praha : Scriptorium, 1998. s. IX-XI. ISBN 80-902151-9-X.

praxi zákona z roku 1843, kdy o založení spolku rozhodoval císař, ministerstvo vnitra a zemský politický úřad, a nahradil tak prozatímní spolkový zákon. Spolky byly pod kontrolou státní správy, která bedlivě sledovala jejich činnost, schvalovala stanovy a určovala spolkům zemského komisaře, kteří dohlíželi, aby spolky nepřekračovaly hranice vymezené povolením a schválenými stanovami.²⁶

Spolkový zákon z roku 1852 byl v platnosti i po zavedení konstitučního zřízení z roku 1860. Spolčovací právo se dostalo na program prvního a druhého zasedání říšské rady díky poslanecké iniciativě. Roku 1861 byl zřízen výbor říšské rady k vypracování zákonného návrhu pro zákon o spolčovacím, shromažďovacím, domovním právu a právu na ochranu osobní svobody a listovního tajemství. 60. léta byla dobou vzniku nejdůležitějších českých spolků, politických uskupení a novin. Prosazení liberálnějšího spolkového práva přinesl až zákon č. 134/1867 ř. z., O právě spolčovacím.

Zákon č. 134/1867 O právě spolčovacím byl součástí prosincové ústavy z roku 1867. Tato ústava byla platná až do konce monarchie. Zákon č. 134/1867 platil pouze v Předlitavsku a upravoval podmínky spolčování. Zákon byl platný až do roku 1951.²⁷

Zákon O právě spolčovacím měl celkem 3 části, které se věnovaly spolkům vůbec, politickým spolkům a trestním a závěrečným ustanovením. Zákon se nevztahoval na některé typy spolků a to na spolky:

1. výrobní, bankovní, úvěrní, pojišťovací, důchodové, spořitelní a zástavní
2. duchovní řády a kongregace, náboženské společnosti
3. živnostenské spolky
4. těžírenstva a bratrské pokladny

Zákon se dále také netýkal politických stran, ačkoliv to výslovně neuváděl. Politické strany nebyly totiž považovány za právnické osoby, a tudíž stály mimo spolkovou bázi.²⁸

K založení spolku bylo podle § 4-12 nutné povolení úřadů samotnou ohlašovací povinností. To znamenalo, že navrhovatel byl povinen oznámit úmysl založit spolek zemskému úřadu a předložit stanovy v pěti exemplářích. Ve stanovách musel být obsažen účel spolku, prostředky k jeho založení a jejich získání, způsob utvoření a obnovování spolků, sídlo spolku, práva a povinnosti členů spolku, orgány spolkové správy, způsob urovnávání sporů vzniklých ze spolkových poměrů, zastoupení spolku navenek a také ustanovení o jeho rozpuštění. Spolek, který zemský úřad shledal nebezpečným státu, právu nebo zákonu, mohl

²⁶ LAŠTOVKA, Marek, et al. *Pražské spolky : soupis pražských spolků na základě úřední evidence z let 1895-1990*. Praha : Scriptorium, 1998. s. XI-XII. ISBN 80-902151-9-X.

²⁷ Tamtéž.

²⁸ Tamtéž.

být zakázán do čtyř týdnů od oznámení. Ohlašovací povinnost byla nutná i v případě změny stanov spolku či při založení pobočného spolku popřípadě při sdružování spolků ve svazy. Každé nové představenstvo spolku muselo být do tří dnů oznámeno na zemském úřadu bezpečnosti nebo okresnímu politickému úřadu. Pokud úřad ve stanovené lhůtě spolek nezakázal, nebo byl-li spolek výslovně povolen, mohl se ustavit. Tento způsob ustavení byl označován jako „systém normativního určení“. Proti zákazu spolku se bylo možno odvolat na ministerstvu vnitra.²⁹

Další paragrafy vymezovaly povinnosti spolku vůči úřadům. Úřad byl bezprostředním dozorcem ze strany státu a měl právo vyslat na shromáždění svého zřízence, který dohlédl na zákonnost schůze.³⁰

Další paragrafy (§ 24-28) se věnovaly zániku spolku. Spolek mohl být rozpuštěn, pokud se některým z usnesení či vyhláškou protivil trestnímu zákonu, zasahoval do oboru zákonodárné nebo výkonné moci, překročil obor své působnosti daný stanovami nebo nesplňoval podmínky svého právního trvání. Rozpuštění spolku bylo v kompetenci zemského úřadu. Proti rozhodnutí o rozpuštění se bylo možné odvolat na ministerstvu vnitra. Pokud to bylo nutné v zájmu bezpečnosti, mohla být činnost spolku pozastavena i jinými úřady. Pokud se spolek rozhodl rozejít, odstupující představenstvo rozpuštění muselo oznámit na zemském úřadu.

Dále zákon nařizoval, že v politických spolicích nesměli být ženy, cizinci nebo nezletilé osoby. Představenstvo politických spolků mělo mít 5-10 osob a tyto spolky musely hlásit úřadu všechny členy a přehled o jejich počtu. Politické spolky také nesměly zřizovat filiálky a svazy, nesměly mezi sebou korespondovat, člen jednoho představenstva nesměl být členem jiného představenstva a nosit spolkový znak. Tomuto ustanovení se musely podrobit i spolky nepolitické, které chtěly svoji působnost rozšířit do politické sféry. O to, zda šlo o politický spolek, rozhodoval zemský úřad.³¹

Třetí část zákona se věnovala trestním a závěrečným ustanovením. Tato část obsahovala způsob trestání při přestoupení spolkového zákon a právo vlády v případě války dočasně suspendovat některé články zákona.

²⁹ BOHUSLAV, Josef, V. *Rukověť života spolkového : Rádce ve věcech práva společ. s dodat. o právu shromažď.* Praha : Jindř. Bačkovský, 1923. s. 7-10.

³⁰ LAŠTOVKA, Marek, et al. *Pražské spolky : soupis pražských spolků na základě úřední evidence z let 1895-1990.* Praha : Scriptorium, 1998. s. X-XI. ISBN 80-902151-9-X.

³¹ BAHENSKÁ, Marie. Ženy ve veřejném životě ve druhé polovině 19. století. In *ČČH. č. 3, 2005. s. 552-553.* ISSN 0862-6111.

Po pádu habsburské monarchie byl zákon přejat Československou republikou. Nový stát uvažoval o novém spolkovém zákoně, ale k vytvoření a schválení nedošlo.³²

Pro některé typy spolku platil nadále spolkový zákon z roku 1852, který zachovával koncesní systém. V konkrétních případech bylo ovšem velmi problematické stanovit, podle kterého zákona se mají jednotlivé organizace řídit.

³² LAŠTOVKA, Marek, et al. *Pražské spolky : soupis pražských spolků na základě úředních evidence z let 1895-1990*. Praha : Scriptorium, 1998. s. X-XI. ISBN 80-902151-9-X.

Spolkový život v 19. století

Společenská a kulturní sdružení a jejich činnost v různých podobách hrála v kulturním životě českého národa vždy důležitou úlohu. Právě 1. polovinu 19. století lze charakterizovat nástupem nových vrstev společnosti a spolkové hnutí se tak stalo nástrojem emancipace měšťanských vrstev společnosti. Právě 19. století můžeme nazvat stoletím spolků. Thomas Nipperdeye definuje spolky jako jedno z rozhodujících prostředí, v němž se z městského obyvatelstva a ze starého měšťanského stavu, z lidí různých profesí, vzdělání a hospodářského postavení, úředníků i příslušníků svobodných povolání, pozvolna konstituuje nové občanstvo, jakožto jeden celek, z abstraktního pojmu v konkrétní realitě společenských forem života. 19. století bylo protkáno sítí nejrůznějších spolků a sotva by se našel jedinec, který nebyl členem alespoň jednoho spolku. Prostřednictvím spolků byla v českých zemích šířena národní myšlenka.³³

Pod pojmem spolek se tedy rozumí trvalé a dobrovolné sdružení k různým účelům. V konstitučních státech patřilo právo spolčovat se k základním občanským právům. Výslovně toto právo bylo zaručeno v demokratických státech.

Druhá polovina 40. let 19. století se stala svědkem řady revolučních vln v celé Evropě. Revoluce v jednotlivých částech Evropy sledovaly nejrůznější cíle: vytvoření jednotných národních států, popřípadě ukončení politické roztržitosti. V českém prostředí již od 20. let 19. století se začaly objevovat kulturní i politické osobnosti, které se podílely na národně budovatelském díle.³⁴

Během 40. let 19. století došlo k upevnování sebevědomí české vlastenecké společnosti. Čeští vlastenci již nepochybovali o budoucnosti českého národa a snažili se prosadit do veřejných struktur. V českých a moravských městech a vesnicích vznikaly spolky čtenářské, vzdělávací, pěvecké, divadelní, tělocvičné, ale také spolky hospodářské a zábavné. Jejich bohatá činnost se odehrávala především na národnostním, vzdělávacím a kulturním poli. Dokladem tohoto vzestupu měšťanstva bylo právě založení Měšťanské besedy v Praze roku 1846.³⁵

³³ SCHULZE, Hagen. *Stát a národ v evropských dějinách*. Praha : Lidové noviny, 2003. s. 45-56. ISBN 80-7106-393-2.

³⁴ ČERVINKA, František. *Český nacionalismus v XIX. století*. Praha : Svobodné slovo, 1965. s. 25-31.

³⁵ DRAŠAROVÁ, Eva. Stát, spolek a spolčování. In *Paginae historiae, 1993, č. 1*. Praha : Státní ústřední archiv v Praze, 1993. s. 152-175.

První obecnou úpravou rozmáhajícího se spolkového hnutí představuje nejvyšší rozhodnutí s návrhem zásad o poměru společenských soukromých spolků ke státní správě v budoucnu, oznámené zemským úřadům dekretem dvorské kanceláře 6. srpna 1840, ale první spolkový zákon vyšel až 5. listopadu 1843 jako dekret dvorské kanceláře. Podle tohoto zákona bylo k založení spolku nutné svolení státních úřadů. V revolučním roce 1848 se spolky staly základním diskusním fórem boje za liberalizační reformy. Liberální pojetí přejímal také prozatímní spolkový zákon ze 17. 3. 1849, který povolil vznik nepolitických spolků bez nutnosti svolení úřadů. S odlivem revoluce ovšem došlo také k omezování spolkového života. V listopadu 1852 byl vydán spolkový zákon, který se opět vracel k povolovací praxi z roku 1843. Vlastní praxe k přístupu úřadu ke vznikajícím spolkům se ovšem změnila. Vláda se snažila spolkové aktivity kontrolovat, ale již do nich přímo přísně nezasahovala a tak v 60. letech mohla vzniknout celá řada významných spolků.

Již roku 1856 byly založeny první pěvecké spolky Jaromír v Jaroměři a chrudimský Slavoj. Ještě před vydáním Říjnového diplomu v roce 1860 vznikl také spolek Otakar ve Vysokém Mýtě.

V Říjnovém diplomu z roku 1860 panovník sliboval konstituční zřízení a také obnovení občanských práv a právě v této době začínaly vznikat na celém území Čech desítky spolků. Rozvíjely se spolky s nejrůznějším zaměřením, např. s kulturním, tělovýchovným, zábavným, vzdělávacím atd. Některé spolky fungovaly jen krátkou dobu, jiné trvaly mnoho let. Únorová ústava z roku 1861 přinesla další uvolnění veřejného života a umožnila nový rozvoj české národní společnosti.

Spolky v Čechách byly jevem dosahujícím značného rozsahu a důležitosti především v hlavním městě. O významu spolkových záležitostí pro politickou a hospodářskou situaci v zemi svědčí pravidelné zařazování informací o spolcích do ročních administrativních zpráv českého místodržitelství pro ministerstvo vnitra.³⁶

Pád absolutismu a snaha o naplnění českých politických a národních požadavků zintenzivnila od počátku 60. let spolkovou činnost. Již roku 1860 vznikl pěvecký spolek Hlahol, jehož sbormistrem byl sám Bedřich Smetana. Mezi zakládajícími členy spolku Hlahol můžeme zmínit například také Františka Palackého nebo Františka Ladislava Čelakovského. Roku 1862 dostal Hlahol svůj vlastní prapor, který ztvárnil Josef Mánes, na němž bylo napsáno heslo: „Zpěvem k srdci, srdcem k vlasti“. Hlahol se stal jakýmsi předobrazem pro vznik řady dalších spolků a posiloval tak pomocí zpěvu národní vědomí po celých

³⁶ DRAŠAROVÁ, Eva. Stát, spolek a spolčování. In *Paginae historiae*, 1993, č. 1. Praha : Státní ústřední archiv v Praze, 1993. s. 152-175.

českých zemích. Po vzoru pražského Hlaholu vznikl roku 1862 také plzeňský Hlahol, 1863 kroměřížský Moravan nebo 1880 olomoucký Žerotín.³⁷

K asi nejznámějším spolkům, které vznikly v této době, patřil také tělovýchovný spolek Sokol. Základy sokolského hnutí byly položeny v roce 1862, kdy Miroslav Tyrš a Jindřich Fügner založil Tělocvičnou jednotu pražskou. U zrodu pozdějšího Sokola stáli přední představitelé české politiky a kultury: bratři Eduard a Julius Grégrové, Josef Mánes, Jan Neruda, Jan Evangelista Purkyně nebo Karolína Světle a další. V roce 1868 bylo již v Čechách na 60 sokolský jednot.

Roku 1863 vznikl na podporu českého kulturního dění a jeho osobností spolek Svatobor, který měl především nadační charakter. Na činnost Svatoboru navázala Umělecká beseda, která byla založena roku 1863 a která sdružovala umělce všech oborů. O tři roky později měl spolek již 897 členů. Myšlenka založit obdobnou organizaci jako Svatobor byla spjata s hudebním pedagogem Františkem Pivodou a Ludevítem Procházkou.³⁸

60. léta 19. století byla také dobou vzniku celé řady dělnických spolků, které měly politický, kulturní, obecně vzdělávací, sportovní, společenský i charitativní význam. Jedním z těchto spolků byl i český dělnický svépomocný spolek Oul. Vznikaly také německé obdoby těchto spolků. Vývoj těchto dělnických spolků směřoval od spolků podpůrných, které se nečlenily na spolky české a německé až k politicky činným a vzdělávacím spolkům. Na přelomu 80. a 90. let začaly vznikat dělnické čtenářské besedy, které plnily hlavně vzdělávací funkci. K nim se řadily také tzv. Besedy, v nichž se sdružovaly a vzdělávaly dělnické vrstvy.

Spolkové hnutí se postupně stávalo nástrojem emancipace měšťanských vrstev společnosti. A právě v tomto období začaly vznikat v českých zemích Měšťanské besedy. Měšťanské besedy byly spolky určené pro zábavu a vzdělávání svých členů. Staly se širokou základnou měšťanského emancipačního hnutí. Měšťanské besedy vznikly právě z potřeby českých měšťanů a inteligence debatovat a sdružovat se.

I přestože uvedené spolky byly spíše doménou mužů, začal se v 60. letech uplatňovat i ženský živel. Na organizaci tohoto nového živilu se podílela například Karolina Světle nebo Sofie Podlipská. Díky jejich iniciativám vznikla roku 1863 Vyšší dívčí škola. Roku 1865 byl založen Americký klub českých dam, který sídlil v Praze v Náprstkově domě U Halánků. Členství v tomto spolku bylo bezplatné a povinností členek bylo vzdělávat se, pořádat

³⁷ *Ottův Slovník naučný*, 11.díl, 1897, s. 33.1

³⁸ EFMERTOVIČOVÁ, Marcela C. *České země v letech 1848-1918*. Praha : Libri, 1998. s. 296. ISBN 80-85983-47-8.

dobročinné akce a pečovat o mládež. Klub organizoval také praktickou výuku, jako bylo šití, ale i přednášky například z astronomie, fyziologie nebo anatomie.

Díky aktivitě dam ze středních vrstev, která byla podporována Karolinou Světlou, došlo roku 1871 k založení Ženského výrobního spolku českého. Cílem spolku bylo vychovávat ženy a dívky k výdělečné činnosti. Spolek vydával i první emancipační ženský časopis *Ženské listy*.³⁹

Nejvýznamnější aktivitou 2. poloviny 19. století bylo divadlo. Kořeny jazykově českého divadla spadají až do doby vlády Josefa II. V 1. polovině 19. století byla centrem divadelního života Praha a Stavovské divadlo. Po roce 1830 se začalo rozvíjet české ochotnické divadlo, které bylo velmi podporováno ze strany mnohých vzdělanců. Ochotnické spolky vznikaly i v dalších obcích, kde v divadelních souborech nejčastěji účinkovali místní řemeslníci a živnostníci. Divadlo představovalo současně i významný prostředek národního uvědomění a tím i nástroj politického boje.

V Kutné Hoře vzniklo divadlo již ve 40. letech 19. století. Ochotníci zde tvořili stolovní společnost, která se po vydání nového spolkového zákona přeměnila v ochotnický spolek. Svoji dlouholetou tradici mělo ochotnické divadlo také například v Polné, kde první zmínka o divadelní reprodukci pocházela již z konce 18. století. Ochotnický divadelní spolek, nesoucí název Jiří Poděbradský, zde ovšem vznikl až roku 1887 za přispění zdejšího starosty Antonína Pittnera a dalších uvědomělých obyvatel.⁴⁰

Nejvýznamnějším svědectvím kulturního rozmachu české divadelní společnosti této doby bylo otevření Národního divadla v Praze. Divadlo v této době zaznamenávalo poměrně masivní kvantitativní rozvoj. Vznikaly stálé i sezónní scény v řadě menších měst, malé scény, kabarety a šantány, které tak dotvářely mnohohvrstevnatý charakter divadelního života české společnosti.

³⁹ EFMERTO VÁ, Marcela C. *České země v letech 1848-1918*. Praha : Libri, 1998. s. 297. ISBN 80-85983-47-8.

⁴⁰ ŠTROBLOVÁ Helena, ALTOVÁ, Blanka. Kutná Hora. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2000. s. 187-188. ISBN 80-7106-186-7.

Význam Měšťanské besedy pro společnost v 19. století

Již v 1. polovině 19. století vedly měšťanské rodiny velmi čilý společenský život, často se navštěvovaly a účastnily se společně různých kulturních podniků, společně pořádaly výlety do přírody, které byly doprovázené kulturním programem zahrnujícím společenské hry nebo pikniky. V bohatších rodinách bývalo také zvykem pořádat různé společenské salóny, kterých se účastnil širší okruh přátel. Takovýto salón většinou sdružoval osoby se společnými zájmy, mezi které mohla patřit hudba nebo i zájem o národní hnutí. Druhá polovina 19. století byla v celém českém království ve znamení rozvoje spolkového života. Nejen šlechta, ale i měšťané hledali možnosti zábavy a pobavení se.⁴¹

Vedle organizovaných kulturních i jiných podobných spolků se před polovinou 30. let 19. století začaly objevovat také neformální společenství. Tyto neformální společnosti měly většinou charakter stolovních společností, které se scházely v hospodách, kavárnách nebo v bytech a šlechtických salonech. Jedním z takovýchto spolků byl i čtenářský spolek vlastenců, který vznikl roku 1840 v Praze. Členové v tomto spolku kupovali, četli a vypůjčovali si zahraniční literaturu a poté o ní debatovali. Členem spolku byl mimo jiné i F. L. Rieger, K. J. Erben nebo J. K. Tyl. Podobným spolkem byl i Český repeal. Další spolek charakteru stolovní společnosti, kde členové spolku prosazovali zrušení práv šlechty, poddanství, zvažovali také možnosti vytvoření republiky.⁴²

Kulturní život měšťanstva v malých městech byl velmi závislý na vlastních zdrojích. Měšťané se účastnili kostelních sborů, ochotnických divadel, pořádali masopusty nebo veřejné akademie. Ve větších městech byla možnost kulturního života mnohem bohatší. Konaly se zde pravidelná veřejná divadelní představení, koncerty či plesy. Měšťané vedli mezi sebou i bohatou korespondenci a dopisovali si i v rámci jednoho města.

V 1. polovině 19. století byly postupně odstraňovány přehrady mezi měšťanskou a aristokratickou společností. Rostl společenský vliv měšťanstva, rostla prestiž vzdělání a intelektuálů a postupný rozpad robotního systému, zapříčinil také rostoucí sebevědomí bohatých sedláků. Aristokratická společnost nadále zaujíkala dominantní postavení v hierarchizaci společnosti, ale tato její společenská pozice byla stále více narušována. Je možné dokonce říci, že životní styl společnosti nyní určovali ve střední Evropě měšťané.

⁴¹ LNĚNIČKOVÁ, Jitka. *České země v době předbřeznové 1792 – 1848*. Praha : Libri, 1999. s. 26-57. ISBN 80-85983-27-3.

⁴² Tamtéž.

K měšťanskému stavu byli počítáni lidé, kteří byli osobně nezávislí, platící daně a také zastávající nějaký úřad. Mezi měšťany patřili jak chudí řemeslníci a obchodníci mající nanejvýš jednoho učně či tovaryše, řemeslní mistři, majitelé obchodů, vyšší byrokracie, lékaři i právníci, tak také majitelé domů a bohatí podnikatelé. Důležitou roli v zařazení do hierarchie společnosti hrál mimo majetku také význam rodiny. Na malých městech žili měšťané v úzkém vztahu s okolními vesnicemi. Sňatky mezi měšťany a sedláky zde nebyly vůbec ničím výjimečným. Vyšší koncentrace měšťanů byla zpravidla ve větších průmyslových aglomeracích.⁴³

Kulturní život měšťanů byl zpravidla provincionální a i kultura pro měšťany se přizpůsobovala tomuto trendu svou formou a i tématem. Společenský a kulturní život ve městech se soustřeďoval hlavně do zimních měsíců, neboť v letních měsících pobývaly bohatší měšťanské rodiny 1. poloviny 19. století hlavně na venkově či v lázních.

Právo spolčovat se patří mezi základní ústavní a demokratická práva člověka. Moderní spolkový život navázal na již velmi bohaté a starobylé tradice. Požadavky svobody spolčování se objevily mezi hlavními požadavky liberálního měšťanstva, které bojovalo proti starému stavovskému systému a staly se tak jedním z požadavků revoluce 1848. Největšího rozmachu se spolkové činnosti dostalo od počátku 60. let 19. století. Právní úprava spolkového života v této době byla ovšem značně živelná a chaotická. První definitivní spolkový zákon byl vydán až 5. listopadu 1843.

Krátce po pádu neoabsolutismu po roce 1860 začala živelně vznikat hustá a rozvětvená síť českých národních spolků a to ve všech oblastech společenského života. Byly zakládány jak ochotnické divadelní, zpěvácké, tak čtenářské a vzdělávací spolky. S uvolněním veřejného života vznikalo od 60. let také velké množství časopisů, které měly nejrůznější zaměření, velkých i malých, a také množství většinou měšťanských spolků k prosazování nejrůznějších zájmů, mimo jiné i podnikatelských. Ke konci století byly i ve středních městech často až desítky spolků a tato tendence vydržela až do první republiky. Tzv. spolkaření se tak stalo i samoučelnou zábavou a společenskou záležitostí. Členství ve spolcích a hlavně v předních orgánech spolku bylo velmi prestižní a někteří významní představitelé byli členy i několika spolků současně a hledali zde nejrůznější osobní kontakty, které by napomáhaly jejich zájmům.⁴⁴

⁴³ LNĚNÍČKOVÁ, Jitka. *České země v době předbřeznové 1792 – 1848*. Praha : Libri, 1999. s. 262-270. ISBN 80-85983-27-3.

⁴⁴ MACHAČOVÁ, Jana, MATEJČEK, Jiří. *Problémy obecné kultury v Českých zemích 1781 -1989*. Kutná Hora - Opava : Slezské zemské muzeum v Opavě, 2008. s. 352. ISBN 978-80-86224-66-4.

Toto období je také dobou vzniku Měšťanských besed. Pojem beseda původně označoval slovo, řeč, rozprávku, zábavu a přeneseně také společenské posezení, spolek, společnost, která se baví, i místo, kde se zábava koná. V německém jazyce byla beseda nazývána Verein, ve francouzském jazyce ressource, v italském jazyce casino. Později tento pojem označoval spolky, které se staly středisky poučení a zábavy. Tyto spolky se zabývaly vzděláváním a duševní zábavou svých členů prostřednictvím knih, novin a časopisů, zpěvem, hudbou a přednáškami.⁴⁵

První Měšťanskou besedou v Českých zemích byla Měšťanská beseda v Praze. Měšťanská beseda v Praze byla po dlouhou řadu let jedinou představitelkou českého národního života v Praze, která se valnou měrou účastnila národního ruchu v bouřlivých letech 1848 a 1849. Beseda se tak stala důležitým činitelem v českém národním životě.

Měšťanská beseda se velice brzy podílela na rozvoji kulturního i společenského života města. Neomezovala se jen na půjčování knih. Pořádala přednášky a vlastenecké večírky, divadelní představení a jiné kulturní akce. Prostřednictvím českých knih a časopisů se snažila obracet pozornost i k veřejnému životu. Činnost spolku byla nesena nadšením a zápallem pro rozvoj češství jeho zakládajících členů. Zájemci o společenské hry zde mohli nalézt příjemné rozptýlení, zejména místnost s kulečnickovým stolem se těšila velké oblibě, nebo ti, kteří chtěli být informováni o současném dění ve společnosti, mohli využít širokou nabídku dobových novin a časopisů. Po vzoru pražské Besedy byly zřízeny i další Měšťanské besedy v i jiných městech, které nabízely svým členům širokou škálu možností rozvíjet své vzdělání či provozovat nejrůznější formy zábavy.⁴⁶

⁴⁵ LAŠTOVKA, Marek, et al. *Pražské spolky: soupis pražských spolků na základě úřední evidence z let 1895-1990*. Praha : Scriptorium, 1998. s. X-XI. ISBN 80-902151-9-X.

⁴⁶ Archiv hlavního města Prahy, Měšťanská beseda v Praze, kniha památní pro besedu měšťanů Pražských, kart. 1, inv. č. 2.

Měšťanská beseda v Praze

Již v první polovině 19. století existovaly v Praze spolky jako Adelige Ressource, založený roku 1805, Kaufmännisches Casino, založený 1833, nebo Deutsches Casino, založený 1848/1862. V těchto spolcích se jednotliví členové sdružovali k debatám a výměně názorů. Ovšem žádný z těchto spolků nebyl jazykově český a většinu českého měšťanstva nebyl ani sociálně přístupný. Potřeba sdružovat se k nejrůznějším debatám rostla i mezi česky národně uvědomělými měšťany, podnikateli, úředníky a také intelektuály. Měšťanská beseda v Praze se stala jedním z nejstarších a nejdéle existujících českých spolků a již od samého počátku plnila funkci českého společenského střediska.⁴⁷

Život Měšťanské besedy byl spojen s rodící se českou občanskou společností, která začala vznikat zhruba v polovině 19. století, o čemž svědčí jména zakládajících členů, kteří se posléze po roce 1848 zapojovali do politického života. Mezi těmito členy můžeme zmínit například F. A. Brauenera⁴⁸, P. Fastra, J. Friče, K. Havlíčka, F. Palackého, F. Pštrosse, F. L. Riegra⁴⁹ nebo A. P. Trojana.⁵⁰

Jednou z nejvýznamnějších postav českých dějin a také dějin Měšťanské besedy v Praze byl František Palacký, který byl významným učencem, politikem, poslancem ústavodárného sněmu let 1848-1849, zakladatelem novodobého českého dějepiscetví. Jeho nejvýznamnějším dílem jsou Dějiny národa českého v Čechách a v Moravě. Již roku 1847 byl za své zásluhy ve vědě jmenován mezi prvními členy Akademie věd ve Vídni. Po roce 1848 vstoupil Palacký do politiky a stal se tak „vůdcem národa“⁵¹

Měšťanská beseda plnila jak před rokem 1848, tak v době neoabsolutismu 50. let 19. století funkci jakéhosi veřejného fóra, které do určité míry nahrazovalo chybějící politické

⁴⁷ LNĚNIČKOVÁ, Jitka. *České země v době předbřeznové 1792-1848*. Praha : Libri, 1999. s. 255-272. ISBN 80-85983-27-3.

⁴⁸ František August Brauner byl doktorem práv, který byl již od gymnaziálních let nadšeným vlastencem. Zapojil se do řady vlasteneckých iniciativ. Byl předsedou jedné ze sekcí Průmyslové jednoty a také jednatelem Měšťanské besedy v Praze. Již před rokem 1848 patřil mezi známé osobnosti vlasteneckého života. Významným způsobem se podílel na formulování politického programu české liberální buržoazie. Aktivně pracoval v Národním výboru, později také v říšském sněmu. V letech Bachova absolutismu se věnoval výhradně advokátní praxi. Na počátku 60. let, kdy se opět začal rozvíjet politický život, stal se vedle Palackého a Riegra nejvlivnějším českým politikem.

⁴⁹ F. L. Rieger se stal vlastencem také již na gymnaziálních studiích. Vystudoval filozofii a práva. Nikdy netrpěl existenčními starostmi, pocházel totiž z dobře zajištěné rodiny. Pracoval v Jednotě pro povzbuzení českého průmyslu v Čechách, kde úspěšně hájil zájmy českého měšťanstva. Pod jeho vedením byla připravena první česká encyklopedie Riegrův slovník naučný. Po dlouhá léta stál v čele české politiky a stál u všech akcí české politiky té doby. Byl autorem mnoha dokumentů a programových statí.

⁵⁰ LAŠŤOVKA, Marek, et al. *Pražské spolky : soupis pražských spolků na základě úřední evidence z let 1895-1990*. Praha : Scriptorium, 1998. s. XXXII. ISBN 80-902151-9-X.

⁵¹ AUGUSTA, Pavel, et al. *Kdo byl kdo v našich dějinách do roku 1918*. Prachatice : Rovina, 1992. s. 162. ISBN 80-900810-2-9.

strany, ale i parlament. Zde se právě budoucí politici připravovali na svoji budoucí politickou kariéru. Ustanovení Měšťanské besedy v Praze bylo inspirací k následování pro další neformální stolovní a čtenářské společnosti, a tak postupně vznikaly Měšťanské besedy i v jednotlivých českých městech. Například roku 1846 vznikla Měšťanská beseda v Kouřimě, 1847 v Chrudimi. K největšímu rozmachu vzniku Měšťanských besed došlo zejména v 60. letech 19. století, kdy vznikaly Besedy například v Litoměřicích, Mladé Boleslavi nebo Plzni.⁵²

Pod významem slova beseda můžeme najít například místo k družné zábavě i poučení nebo přátelské setkání s rozhovory. Stejný význam nesou i cizojazyčné ekvivalenty jako jsou ressource nebo casino. Měšťanskou besedu si můžeme nejlépe přestavit jako elitní pánský klub s restaurací a s ní spojené další formy společenské zábavy, jako jsou biliár nebo karetní hry. Měšťanská beseda byla ovšem také centrem poučení, neboť členům nabízela k dispozici čítárnu s množstvím titulů jak domácích (českých a rakouských), tak i zahraničních novin a časopisů. V místnostech, které Beseda obývala, se často konaly také poučné přednášky, debaty o veřejných otázkách atd. Měšťanská beseda v Praze se stala důležitým činitelem v našem národním životě.

Žádost o povolení zřízení Měšťanské besedy v Praze byla podána již v listopadu 1844. Tato žádost byla podepsána 30 měšťany a byla předložena zemskému úřadu k projednání. Žádost byla ovšem zamítnuta. Pražští měšťané se ovšem nevzdali a hned v lednu 1845 podali novou žádost, která byla podepsána již 50 měšťany. Tato žádost byla již úspěšná a tak mohla Měšťanská beseda v Praze vzniknout.

První schůze Měšťanské besedy se konala 12. října 1843. Této schůze se účastnilo 30 měšťanů, kteří mezi sebou zvolili výbor skládající se z 11 členů, 6 náhradníků, pokladníka a jednatele. Prvním předsedou Besedy se stal Dr. Josef Frič. Stanovy Besedy byly vypracovány v němčině, proto bylo třeba tyto stanovy přepracovat do české verze a oboje vydat tiskem. Noví členové byli zváni prostřednictvím zvláštních pozvánek, které byly jak německé, tak i české.⁵³

Měšťanská beseda si na počátku svého fungování uchovávala dvojjazyčný a národnostně umírněný charakter, takže bychom zde mohli najít nejenom vyhraněné české vlastence, ale také německy mluvící, národnostně nevyhraněné podnikatele, bankéře atd.

⁵² Archiv hlavního města Prahy, Měšťanská beseda v Praze, kart. č. 1, inv. č. 2, kniha památní pro besedu měšťanů pražských.

⁵³ Tamtéž.

Na úplném počátku měli přístup do Měšťanské besedy pouze muži, později se mohly příležitostně dostavit do Besedy také dámy jednotlivých členů.

První sídlo Měšťanské besedy se nacházelo v domě č. p. 140 ve Voršilské ulici, který byl pronajat za 1300 zl. ročně. Měšťanská beseda byla otevřena 31. ledna 1846. O otevření Měšťanské Besedy psaly například Pražské noviny č. 10 ze dne 1. února 1846 takto: „*Již po 6té hodině počali se údové do čistě zřízeného domu scházeti a sjížděti, a každý dychtivě procházel obšírné místnosti besední. Zvláště čítárna obracela na sebe pozornost pro vkusné a úpravné zřízení, vůbec všechny pokoje čistý, ne zbytečně nádherný ráz do sebe máje, jak se sluší.*“⁵⁴

Otevření Besedy bylo zahájeno úvodní řečí Dr. Josefa Friče: „*Vysoce urození, urození, vysoce učení Páni a Páni, velevážení pánové a spoluměšťané! Dnešního dne jsme se k tomu cíli shromáždili, abychom besedy měšťanské započali, kteréž na obdržené k tomu povolení, přičiněním společným zříditi nám popřáno bylo. Vyhledává měšťanstvo pražské tím toliko prostředků k nespornému se přiblížení k ušlechtění srdce a k zotavení ducha po pracech svého povolení, kdežto se pod otcovskou ochranu svého nejmilostivějšího krále a pána veškeré země mocnárství Rakouského ze svatého míru těší. Vděční za tento dar milosti Boží, nezapomenou však nikdy měšťané pražští na svaté povinnosti ku králi a pánu svému a drahé vlasti své.*“⁵⁵ Dále se Frič ve svém proslovu věnoval připomínce, jak pražští měšťané v minulosti stáli za svým králem. Svůj proslov Frič zakončil: „*Započínajíce tedy dnešním shromážděním měšťanský tento spolek, kde rovnost a svornost heslem jest, a všem se vždy jeviti má, spolek, který do dnešního dne 19 zakladatelů, 193 činných a 120 přispívajících údů počítá, našim vysoce váženým p. p. hostům nejvroucnější díky vzdáváme, že se k prosbám našim naklonili a společnost naší svou vznešenou přítomností pocítiti ráčili, spolu je co nejuctivěji žadajíce, aby i památku této milosti a přízně zapsáním jmen svých v knihu paměti, nám zůstavili, sebe laskavě propůjčili.*“⁵⁶

Po skončení Fričova proslovu začali významní hosté zapisovat svá jména do pamětní knihy, přičemž z vedlejšího pokoje sbor přednášel báseň:

„Zavzni plese po vší Praze;

Jednoty zde stojí chrám:

Kdo ji chováš v duši draze,

⁵⁴ Archiv hlavního města Prahy, Měšťanská beseda v Praze, kart. č. 1, inv. č. 2, kniha památní pro besedu měšťanů pražských.

⁵⁵ Tamtéž.

⁵⁶ Tamtéž.

Přistup sem, a vítej nám!

Rovnost a svornost

Jsou naše práva;

Kdo znáš je ctíti,

Sláva ti, sláva!

Jedna duše v jednom těle,

Jeden všecky váže pás:

Přítel staň se z nepřítele,

Pak se postav mezi nás.

Rovnost a svornost

Jsou naše práva:

Kdož znáš tak žíti,

Sláva ti, sláva!

Bud' si velký, bud' si malý,

Jen když čestnou mysl máš,

Srdce věrné vlasti, králi:

Dej nám ruku: ty jsi náš!

Rovnost a svornost

Jsou naše práva;

Pro ně umřítí,

Sláva je sláva!⁵⁷

Poté byly proneseny přípitky. Přípitky pronesli také významní hosté: městský hejtman, purkmistr pražský, František Palacký nebo Pavel Josef Šafařík.⁵⁸

Jak naznačují stanovy, byla Měšťanská beseda založena za účelem společenské zábavy a vzdělávání ducha svých členů, proto se měly v Besedě konat nejrůznější debaty, společné

⁵⁷ Archiv hlavního města Prahy, Měšťanská beseda v Praze, kart. 1, inv. č. 2, kniha památní pro besedu měšťanů pražských.

⁵⁸ Tamtéž.

vycházky, přednášky a rozmluvy z oboru vědy a umění, průmyslu a obchodu, které měly být doprovázeny zpěvem.

Jednotlivé členy Besedy bychom mohli rozdělit do několika skupin. První skupinou byli čestní členové, kteří byli zvoleni valnou hromadou za zvláštní zásluhy o spolek. Další skupinou byli zakládající členové. Zakládajícím členem se mohl stát ten, kdo složil do spolkové pokladny 200 zl. a pak již neplatil roční poplatek, nebo složil 50 zl. a platil roční poplatek. Třetí skupinou členů Besedy byli činní členové, kteří byli přijati výborem a platili roční příspěvek 15 zl. Přispívajícím členem byl ten, jenž platil nižší příspěvek než činní členové tedy 10 zl. Zároveň platilo pravidlo, že zakládajícím a činným členem mohl být pouze pražský měšťan, přispívajícím mohl být téměř kdokoliv, kdo platil příspěvek.⁵⁹

Záležitosti spolku řídila valná hromada a výbor. Řádná valná hromada se scházela jednou za rok vždy v únoru. Mimořádná valná hromada mohla být svolána, kdykoliv se na tom usnesl výbor, nebo o to požádala 1/6 všech členů. Valná hromada měla za úkol posuzovat zprávu o činnosti spolku a o stavu jmění, zkoušet předběžný rozpočet, jmenovat k návrhu výboru čestné členy, volit na 1 rok členy výboru a jejich náhradníky i dva přihlížitelé účtů, usnášet se o návrzích výboru a jednotlivých členů, usnášet se o zvýšení a snížení ročních příspěvků a také rozhodovat o změně stanov a ukončení činnosti spolku.

Výbor Měšťanské besedy se skládal z 12 členů, kteří byli voleni na 1 rok ve valné hromadě. Činní členové volili mezi sebou 7 a přispívající 5 členů výboru. Dále si obě skupiny členů zvolily také 3 náhradníky. Aby byl výbor usnášeníschopný, muselo být přítomno nejméně 6 členů výboru. Schůze výboru se konala 1krát měsíčně anebo kdykoliv předseda výboru svolal. Výbor obstarával řízení spolku, spravoval jmění, přijímal členy, činil usnesení o návrzích a stížnostech členů, zřizoval odbory pro jednotlivé podniky spolku, svolával valné hromady a ze svého středu volil předsedu, náměstka, pokladníka, správce domu, rozhodoval o věcech, které nebyly vyhrazeny valné hromadě.⁶⁰

Předseda Měšťanské besedy zastupoval Besedu při jednáních se třetími osobami a úřady, podepisoval s jednatelem všechny spisy, předsedal valné hromadě i výboru a rozhodoval svým hlasem vždy, když při hlasování nastala shoda. Byl volen vždy z činných členů stejně jako náměstek, který zastupoval předsedu, kdykoliv nebyl předseda přítomen.

Pokladník přijímal, opatroval a spravoval spolkové jmění, jmenovitě příspěvky členů, vyplácel výdaje povolené výborem, vedl řádné knihy o stavu spolkového jmění a vydával výkaz o stavu pokladny. Správce domu obstarával všechny hospodářské záležitosti, dohlížel na

⁵⁹ Archiv hlavního města Prahy, Měšťanská beseda v Praze, kart. 1, inv.č. 1, stanovy Měšťanské besedy v Praze.

⁶⁰ Tamtéž.

pořádek v besedních místnostech a sestavoval inventář spolku. Jednatel zapisoval členy, obstarával všechno dopisování, veškeré práce kancelářské, vedl a skládal účty společně s pokladníkem.⁶¹

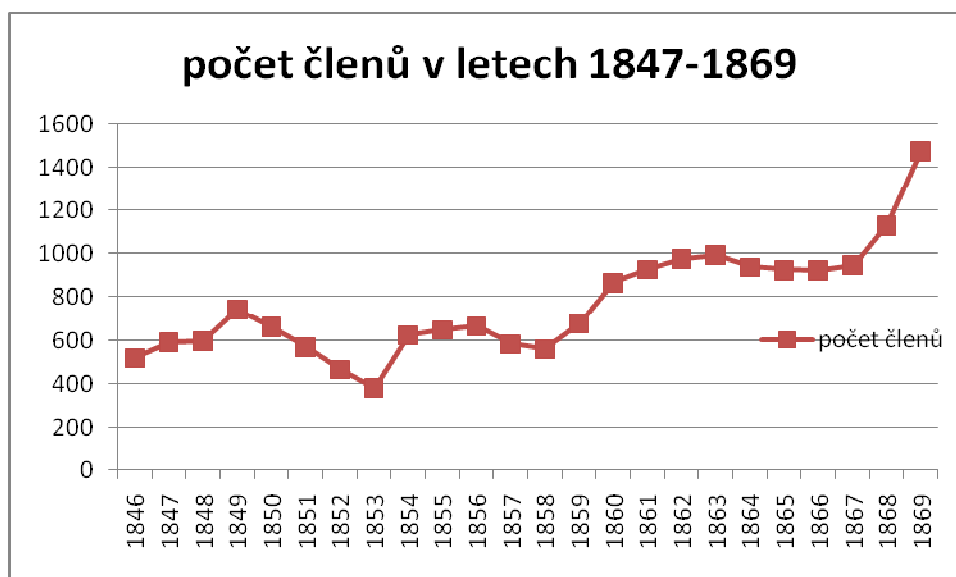
Všichni hodnostáři spravovali své hodnosti bezplatně mimo jednatele.

Beseda užívala vlastní pečeť s nápisem: „Beseda měšťanská v Praze“ včetně hesla „rovnost a svornost“. Přistoupení nového člena musel schválit výbor 2/3 hlasů. Proti odmítnutí nového člena se nebylo možno odvolat. Vystoupit ze spolku bylo možno buď dobrovolně, nebo vyloučením pro porušení svornosti.⁶²

Ihned po otevření Měšťanské besedy počet členů besedy poměrně rychle rostl. Již v dubnu 1846 měla Beseda 20 zakladatelů, 244 činných a 242 přispívajících členů. V této době již Beseda nabízela svým členům celou řadu nejruznějších novin, mezi kterými můžeme zmínit například Pražské noviny, Květy, Českou včelu, Časopis muzejní, Poutník, Listy hospodářské a také širokou řadu cizojazyčných novin, jako například Srbske novine, Novine slavonsko-horwatsko-dalmatinské a řadu německého tisku. Josef Jungmann věnoval Měšťanské besedě také svůj česko-německý slovník.⁶³

Graf 1: Počet členů Měšťanské besedy v letech 1847-1869.

In: Archiv hlavního města Prahy, Měšťanská beseda v Praze, kart. 6, inv. č. 29, výroční zpráva Besedy měšťanské v Praze za rok 1907.

⁶¹ Archiv hlavního města Prahy, Měšťanská beseda v Praze, kart. 1, inv. č. 1, stanovy Měšťanské besedy v Praze.

⁶² Tamtéž.

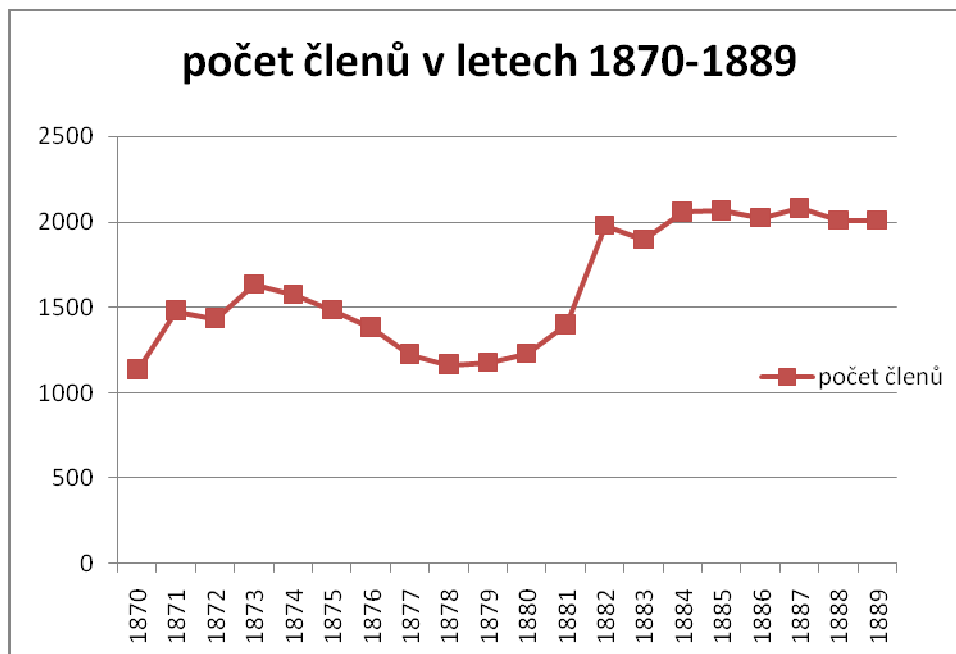
⁶³ Archiv hlavního města Prahy, Měšťanská beseda v Praze, kart. 1, inv. č. 2, kniha památní pro besedu měšťanů Pražských.

V době neoabsolutismu se Beseda těšila pilnému dozoru vládních úřadů. Z této příčiny se mnozí báli k Besedě přistupovat, a proto členů spolku ubývalo.

V 70. letech došlo v Besedě k poměrně velkému úbytku členů, čemuž byla v 80. letech učiněna přítrž a počet členů nadále rostl. Nárůst členstva byl poměrně rychlý a rychle byl tak nahrazen úbytek z let sedmdesátých a skončily tak nářky členů nad nezájmem o Besedu. Rozmnožení členské základny vedlo také k nárůstu spolkového života. Rostoucí počet členů se podílel na zlepšení finanční situace, která se ještě v 70. letech nacházela na dosti povážlivé úrovni. Ze spolkových účtů je patrné, že Měšťanská beseda utěšeně vzkvétala a že rok od roku přibývalo její spolkové jmění a ubývalo dluhů.⁶⁴

Graf 2: Počet členů Měšťanské besedy v letech 1870 – 1889.

In: Archiv hlavního města Prahy, Měšťanská beseda v Praze, kart. 6, inv. č. 29, výroční zpráva Besedy měšťanské v Praze za rok 1907.

Roku 1886 byl dokonce zvýšen příspěvek přispívajících členů z 10 zl. na 12 zl. ročně. Toto zvýšení bylo odůvodněno již téměř nepatrnými rozdíly mezi přispívajícími a činnými členy. Od roku 1870 bylo i přispívajícím členům povoleno podílet se na řízení spolku, hlasovat, volit a být volen a tudíž byl rozdíl mezi právy členů činných a přispívajících již zcela nepatrný, měl být také nepatrný rozdíl v jejich povinnostech. Před rokem 1870 neměli přispívající členové tato práva, proto byly jejich příspěvky nižší: méně práv, méně povinností.

⁶⁴ Archiv hlavního města Prahy, Měšťanská beseda v Praze, kart. 1, inv. č. 2., kniha památní pro besedu měšťanů Pražských.

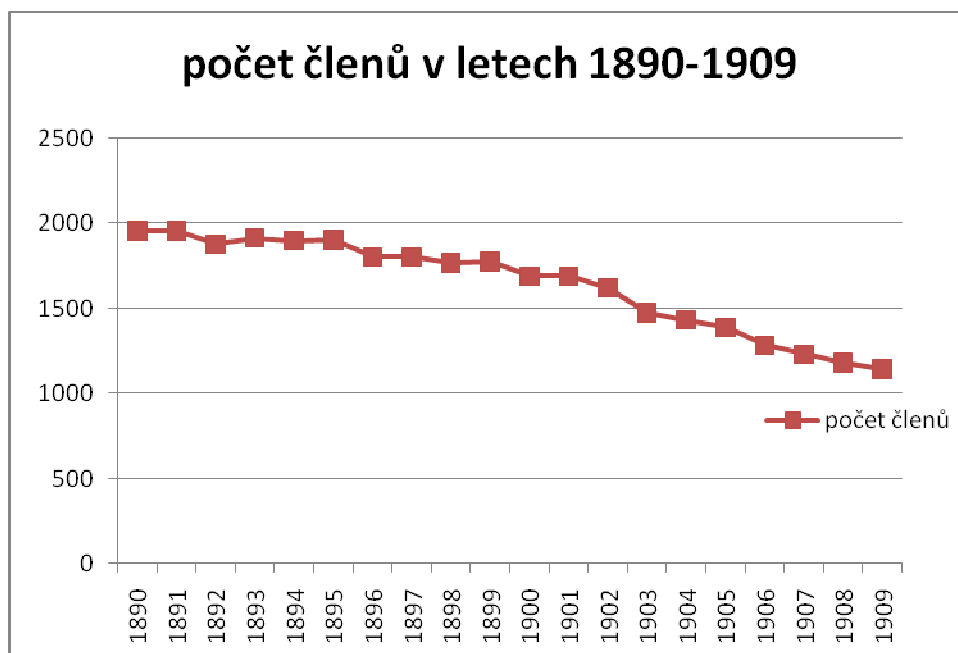
Výjimku získali ovšem přispívající členové, kteří měli stálá bydliště na venkově a spolkových výhod využívali pouze málo. Ti nadále platili příspěvek ve výši 10 zl. ročně.⁶⁵

Roku 1881 měla Měšťanská beseda 1399 členů a o rok později vzrostl tento počet o dalších 280 členů, takže Beseda čítala již 1679 členů. Roku 1885 dosahoval počet členů již úctyhodné hodnoty 2066, ale v dalších letech docházelo k postupnému úbytku členů.

Počet členů v 90. letech postupně ubýval z velké části vlivem úmrtí a vystěhování se. Na počátku 90. let měla Beseda 1957 členů, kdežto při vstupu do 20. století byl počet členů značně nižší a dosahoval hodnoty pouze 1691 členů. Ačkoliv klesáním počtu členů nastával úbytek ve spolkových příjmech a také Jubilejní výstava si vyžádala značných mimořádných nákladů ve výši 2772 zl. 15kr., vykazovala konečná suma závěrečného účtu přebytek v příjmech a tudíž přírůstek na základním jmění sumou 2057 zl. a 53 kr., což svědčí o tom, že se hospodářské poměry stále zlepšovaly. Celý hospodářský úspěch Besedy spočíval především na počtu členstva a sumě placených příspěvků.⁶⁶

Graf 3 Počet členů Měšťanské besedy v letech 1890-1909.

In: Archiv hlavního města Prahy, Měšťanská beseda v Praze, kart. 6, inv. č. 29, Výroční zpráva Besedy měšťanské v Praze za rok 1907.

⁶⁵ Archiv hlavního města Prahy, Měšťanská beseda v Praze, kart. 3, inv. č. 8., výroční zpráva Besedy měšťanské za rok 1886.

⁶⁶ Archiv hlavního města Prahy, Měšťanská beseda v Praze, kart. 6, inv. č. 29, výroční zpráva Besedy měšťanské v Praze za rok 1907.

Počet členů Měšťanské besedy začátkem 20. století nadále ubýval a i přes snahy správního výboru se úbytek členů úmrtím nevyrovnal příbytku nových členů. Stále klesající stav členstva se projevoval také citelně v besedních financích, neboť potřeby spolku neustále rostly. Beseda měla pevný kmen stálých členů, který zajišťoval Besedě pevné postavení a vždy určitý důchod. Svým členům nabízela Beseda řadu výhod. Celá rodina člena se mohla účastnit poměrně velkého množství zábav bez zvláštního vstupného, čímž již daleko byly překročeny náklady spojené se členstvím v ní. Dále Beseda poskytovala členům bohatou čítárnu, ve které bylo roku 1911 až 152 listů.⁶⁷

Krátce po svém vzniku se Měšťanská beseda přestěhovala do nově upravených místností v domě pana Frencla U Černé růže v Kolowratské třídě za nájemné 2000 zl. ročně, ale ani tyto prostory nebyly dostatečné, a proto bylo třeba vystavět pro Měšťanskou besedu zcela novou budovu. Nová reprezentativní budova vyrostla v Široké (dnešní Jungmannově) ulici podle návrhu architekta Bedřicha Tesaře. Tato třípatrová budova byla dokončena roku 1869. Její průčelí bylo obráceno do dnešní Vladislavské ulice. V novém domě byl zřízen kulečnickový sál, čítárna, herna, zasedací místnost a zejména velký a vysoký sál pro hudební a taneční produkci a zábavy. Sál byl vystavěn na sloupech, aby v létě pod ním mohli sedět hosté u stolků. Ve třetím patře se nacházel prostor pro zpěvácký spolek Hlahol a v přízemí hostinec.

Na počátku 80. let došlo ke zvelebování besedních místností, byla opatřena zahrada s velmi pěknou verandou, která byla často využívána pro koncerty v letních měsících. V zimních místnostech se střídaly seriózní koncerty za účinkování předních sil české opery, zemského divadla i soukromých virtuózů, se zábavnými večery s humoristickým programem, koncerty pěveckých spolků a recitace.⁶⁸

V důsledku růstu počtu členů a účastníků zábav, již besední místnosti sotva stačily pojmout všechny navštěvovatele, proto Beseda uvažovala o rozšíření prostor, ale od této změny byla odrazena. Zdařilých zábav se účastnilo i přes 1000 členů a také mnoho hodnostářů počtilo zábavy svou účastí. Zamýšlené stavební přeměny besedních místností za účelem rozšíření prostor nemohly být uskutečněny vzhledem k tomu, že stavba postrádala všechny nutné podmínky k provádění významnějších změn. Měšťanská beseda proto uvažovala o jiných způsobech, jak zpříjemnit pobyt v besedních místnostech svým členům. Pro letní zábavy byl například zrušen velký záhon, čímž bylo získáno tolik místa, že zahrada vystačila i pro četnější návštěvy. Pro zimní období byly mimo obvyklé sobotní zábavy

⁶⁷ Archiv hlavního města Prahy, Měšťanská beseda v Praze, kart. 6, inv. č. 29, výroční zpráva Besedy měšťanské v Praze za rok 1907.

⁶⁸ Archiv hlavního města Prahy, Měšťanská beseda v Praze, kart. 3, inv. č. 4-11, výroční zprávy Besedy měšťanské za roky 1882-1889.

pořádány také zábavy každou středu a někdy i v jiné dny. Dále vzal výbor v úvahu také zlepšení ventilace besedních místností, ovšem po důkladném prozkoumání stavebního stavu budov bylo rozhodnuto, že ventilační zařízení pro značné rekonstrukční obtíže není možné provést.

Přes odrazování znalců se Měšťanská beseda roku 1885 rozhodla přece jenom učinit několik stavebních úprav besedních místností. Místnost, kterou měl pronajatou zpěvácký spolek Hlahol, byla upravena v hernu. Do dřívější herny byl přesunut kulečník. Z druhého domu Besedy pak od bytu ve 2. patře přebrány 2 pokoje a spojeny visutou krytou chodbou s jevištěm a probouráním dveří připojeny k sálu. Pokoje byly upraveny jeden v dámskou toaletu a druhý v pokoj pro účinkující při zábavách a pro hudebníky. Adaptační práce byly provedeny také na šatně, kterou bylo nutno rozšířit, na čítárně a na dalších místnostech. Výdaje na tyto úpravy činily 1902 zl.⁶⁹

Již od poloviny 80. let se uvažovalo o zavedení elektrického osvětlení a s tím souvisejícího topení. Výbor Besedy ovšem bral v úvahu značné zadlužení, které by vzniklo v důsledku provedení tohoto nákladného zařízení. I přestože finanční stav spolku byl uspokojivý a dluhů stále ubývalo a aktivní jmění se rozrůstalo, rozhodl se výbor rozhodnutí prozatím odložit.⁷⁰

Roku 1888 byl zakoupen ještě sousední dům. Došlo k rozšíření zahrady podle projektu Františka Thomayera a po její straně byla také zbudována vzdušná veranda v novorenesančním stylu. František Thomayer byl ředitelem městských sadů, který se podílel mimo jiné také na úpravě Karlova náměstí a ostatních městských sadů. Zahrada besedy byla umístěna do Vladislavovy ulice a byla ohraničena vysokou zdí, v jejímž středu pod štíhlým obloukem, který spočíval na sloupech, byl hlavní vchod, který se však užíval jen při mimořádných příležitostech. Celá zeď byla rozdělena na pole, na nichž byly ve sgrafitových rámech umístěny heraldické znaky pražských měst a některých předměstí. Nad vchodem se nacházel v obdélném poli nápis: „Měšťanská Beseda“ a nad ním vypuklý znak města Prahy, který znázorňoval, že Měšťanská beseda byla střediskem občanstva celé Prahy. O zeď se po celé délce opírala vzdušná a velmi elegantní veranda a toalety. Bylo zřízeno také nové orchestřiště, jehož autorem byl architekt Jiří Stibral. Orchestřiště bylo

⁶⁹ Archiv hlavního města Prahy, Měšťanská beseda v Praze, kart. 3, inv. č. 7, výroční zprávy Besedy měšťanské za rok 1885.

⁷⁰ Archiv hlavního města Prahy, Měšťanská beseda v Praze, kart. 3, inv. č. 4-11, výroční zprávy Besedy měšťanské za roky 1882-1889.

stejného provedení jako veranda a navíc mělo velmi dobrou akustiku. Nově upravená zahrada byla otevřena 6. června 1888.⁷¹

V 90. letech se hospodářské poměry v Besedě ubíraly stále k lepším výsledkům a každý rok se přebytek z běžných příjmů užíval k umořování dluhů váznoucích na besedních domech. Stále se množily stesky nad nedostatečnou kapacitou spolkových místností. Na rozšíření a další stavební úpravy neměla ovšem Beseda dostatek finančních prostředků a výbor nechtěl zatěžovat Besedu dlužným břemenem, jehož tíže by zlomila sílu spolku. Stále se ovšem uvažovalo o zavedení elektrické energie do besedních místností.⁷²

Roku 1894 byly spolkové místnosti osvětleny prostřednictvím Auerových hořáků. Nové osvětlení ovšem nevytvářelo dostatek tepla a bylo nutné pořídit pro velký sál a rovněž i do některých dalších místností kachlová kamna.

Počátkem 20. století byla stále řešena otázka lepších a reprezentativnějších prostor pro Měšťanskou besedu, ovšem finanční síly Besedy nebyly dostatečně velké na dosažení nového lépe přístupného objektu. Počátek 20. století byl tak ve znamení stavby nové budovy - Obecního domu, který měl sloužit společenským a osvětovým účelům. Jednání o výstavbě nové reprezentační budovy se objevily již roku 1902, kdy se jednalo o několika nabídkách volných parcel, z nichž byl nakonec vybrán stavební blok B u Prašné brány. Měšťanská beseda si ovšem nemohla dovolit zakoupit tuto poměrně drahou parcelu a provést na ni taktéž nákladnou výstavbu reprezentační budovy. Nakonec pozemek zakoupila Obec pražská a Měšťanská beseda vstoupila k ní pouze do nájemního vztahu. Besední místnosti měly podle plánu zaujímat asi 560m². Mimo tyto místnosti, které měly být vyhrazeny Měšťanské besedě, měly být v nové budově také další 4 sály pro spolkové, obecní a veřejné účely. Bohužel na výše zmiňované parcele nebyl prostor pro zřízení zahrady, čehož Beseda velmi litovala. Nakonec ovšem všechny plány padly v niveč. Místnosti v Obecním domě byly pronajaty pro neshody mezi městskou radou a Měšťanskou besedou jinému podnikateli.⁷³

Budovy Měšťanské besedy vyžadovaly neustálý dohled a opravy. Roku 1904 bylo nutné opravit poškozenou střechu, která byla poničena vlivem vichřice. Následné bouřky a kroupy zaplavily také půdu a i některé místnosti, které bylo poté nutné podrobit důkladné opravě. V podstatě každým rokem bylo třeba věnovat opravám besedních místností a také zvelebování zahrady značné úsilí. Roku 1905 došlo k několika větším stavebním úpravám

⁷¹ Archiv hlavního města Prahy, Měšťanská beseda v Praze, kart. 3, inv. č. 4-11, výroční zprávy Besedy měšťanské za roky 1882- 1889.

⁷² Archiv hlavního města Prahy, Měšťanská beseda v Praze, kart. 3, inv. č. 12-15, výroční zprávy Besedy měšťanské za roky 1890- 1893.

⁷³ Tamtéž.

Měšťanské besedy. Velké úpravy se dočkala besední zahrada. V čítárně byla dřevěná podlaha nahrazena podlahou z dlaždiček, na níž byl položen kokosový koberec. Úpravou také prošla veranda, kde byla opravena střecha. Byla upravena fasáda do Vladislavovy ulice. Při provádění těchto oprav byly ještě ovšem zjištěny další nedostatky, které bylo třeba také napravit. Všechny tyto opravy byly velmi finančně náročné a i přesto, že se ve výdajích správní výbor velice omezoval, byl v tomto roce vykázan schodek. Roku 1908 se Beseda potýkala s problémy vyplývajícími ze zbourání a se stavbou sousedního domu, který na dům Měšťanské besedy navazoval. Zbouráním vedlejší budovy došlo k poškození i zdí Měšťanské besedy, kde vznikla řada trhlin. Odkrytím boční stěny vzešly i problémy týkající se vytápění besedních místností, které byly nyní v zimních měsících velmi špatně vytopitelné.⁷⁴

O zábavy v Besedě se staral zábavní výbor, který pořádal zábavy jak v létě, tak i v zimě. V létě byly pořádány zábavy v besední zahradě, v zimě v besední budově. Zábavní výbor pořádal zahradní koncerty vojenské kapely, zajímavé přednášky, recitace děl nejlepších básníků a také zvláštní příležitostné zábavy, jako byly Mikulášská nebo Sylvestrovská zábava apod. Spolek dbal na to, aby pořádané zábavy byly co nejvíce národní. Zábavy se těšily vysoké návštěvnosti a zábavní výbor tak musel učinit opatření, aby nečlenové jako hosté do zábav nebyli přiváděni. K zamezení přístupu nečlenů na zábavy opatřil výbor kontrolní lístky, které se vydávaly zároveň s členskými lístky, a bez nich nebyl nikomu povolen přístup do Besedy. Roku 1884 se začala řešit otázka, zda povolit vstup do Měšťanské besedy také ženám a právě tento rok se prvních 5 dam stalo členy Měšťanské besedy. Dámy nejprve měly povoleny vstup pouze na zábavy, ale roku 1887 byl dovozen dámám přístup do besedních místností i ve všedních dnech.⁷⁵

Cílem zábavního výboru byl vždy rozmanitý a pečlivý výběr pořádaných akcí. Předním cílem bylo především udržet velké koncerty na umělecké výši, dále uvádět pravidelné komorní produkce, vzbuzovat zájem členstva o vědu a umění zajímavými přednáškami a pořádáním zábavných večerů a hudebních reprodukcí poskytovat členům zábavy lehčího rázu, předváděním domácích skladeb budit zájem o českou hudební školu. Náležitá pozornost byla také věnována tanečním zábavám. Z následujícího přehledu zábav z roku 1886 je možné si učinit přehled o rozsahu činnosti zábavního výboru v 80. letech.⁷⁶

⁷⁴ Archiv hlavního města Prahy, Měšťanská beseda v Praze, kart. 5, inv. č. 22-26, výroční zprávy Besedy měšťanské za roky 1901-1905.

⁷⁵ Archiv hlavního města Prahy, Měšťanská beseda v Praze, kart. 1, inv. č. 2., kniha památní pro besedu měšťanů Pražských.

⁷⁶ Archiv hlavního města Prahy, Měšťanská beseda v Praze, kart. 3, inv. č. 4-11, výroční zprávy Besedy měšťanské za roky 1882- 1889.

„Leden:

4. Pohoštění ruského sboru pana Slavjanského

9. Druhé provedení „Pylades bez Oresta“

Únor:

23. Taneční věneček

24. Taneční věneček s kotilionem

Březen:

7. Odpolední zábava pro děti členů

17., 20. a 27. Produkce vojenských orchestrů

31. Komorní hudba pořádána společně s Uměleckou Besedou

Duben:

3. Produkce vojenského orchestru

7. Přednáška pana profesora Hattaly: „O Rukopisu Královedvorském“.

Produkce vojenského orchestru

10. Produkce vojenského orchestru

21. Velký koncert

Květen:

11. Smetanův večer pořádáný společně s Uměleckou Besedou

15. Produkce vojenského orchestru

19., 22., 26. a 29. Produkce kapel v zahradě

Červen:

2., 9. a 12. Produkce kapel v zahradě

14. Hudební produkce v hořejším sále na počest divadelních poutníků z Německa

26. Produkce kapely v zahradě

Červenec:

3. a 7. Produkce kapel v zahradě

14. Odpolední zábava v zahradě pro děti členů, večer produkce kapely vojenské

Srpen:

4., 11., 18., 25. a 28. Produkce vojenských kapel v zahradě

Září:

4. Produkce vojenského orchestru

Říjen:

6. a 9. *Produkce vojenských orchestrů*

16. *Taneční zábava*

20. a 23. *Produkce vojenských orchestrů*

28. *I. komorní hudba, uspořádána společně s Uměleckou besedou*

30. *Přednáška profesora Dra. Kalouska: „O korunovacích českých králů“, produkce vojenských orchestrů*

Listopad

4. *Velký koncert*

6., 10. a 13. *Produkce vojenských orchestrů*

20. *Taneční zábava*

24. *Produkce vojenského orchestru*

27. *Slavná „Kytára“, produkce vojenského orchestru*

30. *II. komorní hudba, uspořádána společně s Uměleckou Besedou*

Prosinec

4. *Koncertní večer*

11. *Zábavný večer se slavnou „Kytárou“ a produkce vojenského orchestru*

24. a 25. *Vánoční koledy Malátovy, provedli chovanci městského sirotčince*

31. *Sylvestrovská noc se scénou „U mohyly Otců“ od A. Šnajdaufa.*⁷⁷

Zajímavou akcí byl masopust roku 1883, kdy se konaly dva taneční věnečky a kostýmní merenda, kterou poctil svou návštěvou i místodržící baron Kraus. Všeobecnou pozornost vzbudila bohatost kostýmů a nádherně originálně vyzdobený sál. Při zahájení her v nově otevřeném Národním divadle se v Besedě konaly také koncertní zábavy a vojenská hudební představení, ke kterým byli zváni všichni včetně hostů z venkova, kteří zavítali do Prahy právě na otevření Národního divadla. Účast těchto venkovských hostů v Besedě byla velkolepá, což dokládá, že Měšťanská beseda byla poměrně přitažlivým spolkem i pro uvědomělé venkovské obyvatelstvo.⁷⁸

Pořadatelé „divadelních vlaků“, které byly vypravovány z venkova k návštěvě Národního divadla a při této příležitosti navštěvovaly Měšťanskou besedu, poté zasílali Besedě děkovné dopisy, vřele a nadšeně vyslovovali spolku plné uznání ochoty, která jim byla zde prokázána.

⁷⁷ Archiv hlavního města Prahy, Měšťanská beseda v Praze, kart. 3, inv. č. 8, výroční zpráva Besedy měšťanské za rok 1886.

⁷⁸ Archiv hlavního města Prahy, Měšťanská beseda v Praze, kart. 3, inv. č. 5, výroční zpráva Besedy měšťanské za rok 1883.

Roku 1888 v Měšťanské besedě bylo předneseno v 36 koncertech, produkcích a zábavách 422 orchestrálních skladeb, z nichž 177 bylo dílem českých skladatelů, 137 německých, 41 francouzských, 17 polských, 15 maďarských, 11 vlašských, 9 ruských, 3 rumunské a 2 norské skladby.⁷⁹

Měšťanská beseda byla během svého fungování hojně navštěvována zahraničními hosty. Do roku 1847 navštívilo besedu 647 hostů, mezi nimiž byli Němci, Poláci, Maďaři, Rusové, Francouzi a další národnosti. Spolek vyvíjel neuvěřitelně pestrou a bohatou činnost zaměřenou převážně vlastenecky. Pořádaly se koncerty, přednášky, bály a další akce.

Beseda pořádala také různé charitativní a podpůrné akce. O vánočních svátcích se každoročně pořádala koleda ve prospěch chudých školních dětí, při níž byly tyto děti poděleny teplým oblečením, školními potřebami, vánočkami a ovocem. O uspořádání těchto akcí se zasloužil zvláštní komitét, který byl každý rok sestavován a který se zapříčinil o výběr značného množství finančních prostředků. Roku 1889 bylo od pořádání vánočních stromků ovšem upuštěno, protože Měšťanská beseda shledala, že je již dostatek jiných společností, které pořádaly takovéto sbírky pro chudé školní děti a že již není třeba je podporovat ze strany Besedy. Beseda neopomínala také podporovat nejrůznější vlastenecké účely. Přispěla na dostavbu Národního divadla, přispívala na pomníky významných osob, ve prospěch Národních domů pro nejrůznější spolky.

I na počátku 20. století Měšťanská beseda nadále podporovala svými příspěvky národní účely, ale i mnoho důležitých podniků již nemohla podporovat tak, jak by si byl výbor přál. Žádostí o podporu přicházelo do Besedy nespočet a Beseda mohla podpořit opravdu jen ty stěžejní z nich. Řadu národních a společenských spolků podporovala Beseda alespoň bezplatným propůjčováním besedních místností, kterých bylo i přes vybudování Obecního domu v Praze stále nedostatek. Spolků, které takto Beseda podporovala, bylo nespočet. Na prvním místě v této době byl Klub českých turistů, který po zimní měsíce pořádal v Besedě poutavé přednášky, do kterých díky benevolenci pořadatelů měli volný přístup též členové Besedy.⁸⁰

Beseda udržovala velmi dobré vztahy i s jinými vlasteneckými spolky a přispívala dle svých možností i na vlastenecké účely. Účastnila se prostřednictvím vyslaných deputací odhalování nejrůznějších pomníků, podporovala i ostatní venkovské Měšťanské besedy.

⁷⁹ Archiv hlavního města Prahy, Měšťanská beseda v Praze, kart. 3, inv. č. 10, výroční zprávy Besedy měšťanské za roky 1888.

⁸⁰ Archiv hlavního města Prahy, Měšťanská beseda v Praze, kart. 5, inv. č. 22-25, výroční zprávy Besedy měšťanské za roky 1901-1904.

Například roku 1882 zaslala České besedě v Liberci 30 zl. na zakoupení besedního domu. Pravidelně přispívala Beseda také Ústřední matici školské.⁸¹

Besední místnosti byly zapůjčovány často i dalším spolkům a korporacím k pořádání slavností a to buď zdarma, nebo za mírný poplatek. V květnu 1882 byly besední místnosti zapůjčeny sjezdu lékařů a přírodovědců spojenému s výstavou přírodnin. V besedních místnostech se také konal koncert Umělecké besedy, závod v psaní stenografů apod. Schůze zde roku 1882 měly například Svatobor, divadelní družstvo, Výbor pro uspořádání bazaru ve prospěch Ústřední matice školské, výbor Národní besedy a mnoho jiných. Roku 1887 bylo usneseno, že spolkové místnosti budou propůjčovány vlasteneckým spolkům a politickým stranám bez ohledu na jejich politický ráz a smýšlení, ovšem propůjčení nesmělo být na újmu pohodlí členů Měšťanské besedy. Spolkové místnosti byly propůjčeny například Klubu českých turistů, spolku Architektů a inženýrů, paroplavební společnosti, Společenstvu staroměstských krejčí, jednotě Sokol, Jednotě občanů Pražských, ke sjezdu Ústředního spolku jednoty učitelských v Čechách, spolku Českých učitelek, všeobecné záložně, spolku Hlahol, spolku Českých mediků, jednotě Pošumavské a jednotě Severočeské, spolku Merkur. Své místnosti zde měla k dispozici i Národní strana a scházeli se zde i čeští poslanci zemského sněmu.⁸²

Propůjčování besedních místností různým spolkům přinášelo ovšem mnohé nepříjemnosti a výlohy. Členstvo bylo omezováno v používání svých spolkových místností a byl ničen spolkový nábytek neustálým přesouváním z místnosti do místnosti.

Čítárna Měšťanské besedy se těšila značné návštěvnosti. Beseda se starala o řádné zásobení čítárny časopisy jak českými, tak i zahraničními. Časopisy dodávala Besedě firma pana K. Wiesnera.

Činnost pražské Měšťanské besedy věnoval pozornost také nejružnější, převážně vlastenecky zaměřený tisk. Zprávy o spolku bylo možné číst v řadě vlasteneckých časopisů, jako byl Čech, Česká politika, Hlas národa, Národní listy nebo Politik. Prostřednictvím těchto časopisů se zprávy mimo jiné dostávaly také k venkovským Měšťanským besedám, které měly tak přehled o činnosti pražské Besedy.⁸³

Roku 1891 se v Praze konala zemská Jubilejní výstava a Měšťanská beseda dostala na starost nemalé úkoly spojené s výstavou. Ve spolku vznikl Výbor ku pořádání slavností

⁸¹ Archiv hlavního města Prahy, Měšťanská beseda v Praze, kart. 1, inv. č. 2, kniha památní pro besedu měšťanů Pražských.

⁸² Archiv hlavního města Prahy, Měšťanská beseda v Praze, kart. 3, inv. č. 4-11, výroční zprávy Besedy měšťanské za roky 1882-1889.

⁸³ Archiv hlavního města Prahy, Měšťanská beseda v Praze, kart. 1, inv. č. 2, kniha památní pro besedu měšťanů Pražských.

v Praze a v předměstích v době trvání zemské výstavy. Při příležitosti výstavy byly uspořádány v Praze nejrůznější sjezdy, z nichž mnohé se konaly právě v místnostech Měšťanské besedy. V době výstavy byla Měšťanská beseda často navštěvována od Čechů žijících mimo vlast a také od účastníků výstavy přicházejících z venkova.

Postupně se v Měšťanské besedě začínaly při zábavách prosazovat také civilní orchestry namísto orchestrů vojenských, které v době konání Jubilejní výstavy byly příčinou mnoha stížností vlastenců. Vojenský orchestr byl prestižním, dalo by se říct přímo exhibičním sborem rakouské armády, jež byla samozřejmě jedním z pilířů rakousko-uherského státu, vůči němuž česká nacionální reprezentace formulovala své požadavky a který byl záštitou rakouských zájmů, který byl v konfliktu se zájmy českých vlastenců. Měšťanská beseda se ujala úkolu klestit cestu rozvoji civilní hudby. Velmi často se o hudební představení starala kapela pražského Sokola nebo kapela p. Schustera. Program orchestru byl vždy sestavován se zřetelem hlavně na české skladby, cizí skladby byly spíše výjimkou.

Beseda uznala také velký význam Národopisné výstavě, která se měla konat roku 1895 a upsala se ke garančnímu fondu částkou 300 zl. Tato suma byla přiměřená k hospodářským poměrům v Besedě a také Beseda brala na zřetel další výlohy, které v průběhu výstavy Besedě vznikly. Národopisná výstava byla nejvyšším projevem a skutečně demonstrační akcí českého nacionálního hnutí, které bylo v 90. letech už plně konstituované jak v oblasti ekonomické (hospodářský potenciál české buržoazie) tak společenské (plně rozvinutý spolkový život, kultura, věda), tak i politické (vykrytalizované diferencované spektrum politických stran od levice po pravici).⁸⁴

Roku 1893 se v Měšťanské besedě konalo 47 nejrůznějších zábav: 3 velké koncerty, 3 koncertní večery, 2 přednášky, 6 tanečních zábav, 1 merenda, 1 zábava Posvícenská, 1 Mikulášská, 1 Sylvestrovská, 2 dětské večery a 27 hudebních představení. Při sestavování programů dbal zábavní výbor přísné zásady: „Umění domácí napřed“.⁸⁵ Ze 405 skladeb bylo tudíž českého původu 248. Byla zde zastoupena díla do Bendla, Smetany, Dvořáka, Fibicha nebo Novotného či Maláta. Krásná literatura byla zastoupena básněmi od Krásnohorské, Vrchlického, Sládka nebo Stroupežnického. Také čítárna byla nadále rozšiřována. Počátkem 20. století bylo odebíráno celkem na 134 časopisů.⁸⁶

⁸⁴ Archiv hlavního města Prahy, Měšťanská beseda v Praze, kart. 4, inv. č. 17, výroční zpráva Besedy měšťanské za rok 1896.

⁸⁵ Tamtéž.

⁸⁶ Archiv hlavního města Prahy, Měšťanská beseda v Praze, kart. 3, inv. č. 15, výroční zprávy Besedy měšťanské za roky 1893.

Roku 1901 navštívil Prahu císař František Josef I. Měšťanská beseda projevila loajální smýšlení svou účastí v uvítacím špalíru. K oslavě příchodu byl pořádán slavnostní večer v nádherně osvětlené zahradě. Při této příležitosti se Besedě dostalo cti vyznamenání 42 členů Besedy za zásluhy.

Úkol zábavního výboru byl čím dál obtížnější. Bylo třeba dbát na úsporné a dobré finanční hospodářství. Na počátku 20. století se staly velmi oblíbenými divadelní zábavy. Obyčejné koncerty a hudební produkce ztratily na svém půvabu a ani zahrada nebyla v létě při hudebních produkcích již tak často navštěvována. Důvodem poklesu zájmu o tyto koncerty, bylo množství jiných hostinských zahrad, kde se konaly koncerty denně. Zájem o hudební produkce natolik poklesl, že již neodpovídal nákladům a starostem, které pořádání a přípravy vyžadovaly. Proto, aby Beseda zajistila pestrost programů koncertů a hudebních zábav, zakoupila dokonce autorská práva na všechny skladby hudebních autorů sdružených ve vídeňském spolku, jehož členy byli přední hudební představitelé všech evropských národů. Roku 1906 zábavní výbor uspořádal pouze 28 zábav: 2 koncerty České Filharmonie, 7 hudebních produkcí, Bendlův večer, Pauknerův večer, 1 velký koncert, 1 umělecko-zábavný večer, Sylvestrovskou noc, 3 věnečky, maškarní merendu, dozvuky merendní, letní mumraj a 2 dětské zábavy. Roku 1908 byl v Besedě nově zřízen dramatický kroužek při zábavním výboru. Svou činnost zahájil velmi slibně.⁸⁷

Roku 1904 vznikl v Besedě francouzský kroužek, který se měl nejprve čile k světu. Pravidelně se scházel v pondělí a pěstoval francouzskou konverzaci a pořádal množství přednášek a koncertních zábav. Francouzský kroužek ukončil svoji činnost roku 1908 a ustavil se jako samostatný spolek. Za zaniklý francouzský kroužek byla členstvu poskytnuta náhrada v podobě možnosti účastnit se při dýcháncích Alliance Francoise, jež ochotně svolila, aby členové Besedy i jejich dámy měli k nim volný přístup.

Každým rokem také Měšťanská beseda pořádala nejrůznější zábavy pro děti svých členů. Roku 1904 se kromě taneční zábavy konala také o Vánocích přednáška pana P. Svojsíka s promítáním obrazů, v březnu byly pak uspořádány 3 zábavy s loutkovým divadlem, které hrálo představení Horymírův skok, Kouzelná flétna, Kašpárkovo trojí řemeslo. Na těchto zábavách vybírala Beseda dobrovolné vstupné, jehož výtěžek byl pak věnován dětské nemocnici. Roku 1905 Měšťanská beseda hostila obědem výpravu českých dětí z Tannvaldska a poté večerí také výpravu dětí ze Slezska.⁸⁸

⁸⁷ Archiv hlavního města Prahy, Měšťanská beseda v Praze, kart. 5, inv. č. 22-25, výroční zprávy Besedy měšťanské za roky 1901-1904.

⁸⁸ Tamtéž.

Stálými členy, kteří se již po celá desetiletí pravidelně scházeli k přátelskému besedování, byli účastníci tzv. Obce.⁸⁹ Tato společnost byla řízena svým rychtářem a císařským radou Vendelínem Mottlem a ráda vítala ve svém středu i další nové hosty, kteří se chtěli zúčastnit těchto přátelských čtvrtěčních schůzek. Tato společnost mimo jiné také vynikala svou dobročinnou činností a již krátce po svém založení v 70. letech zavedla v Besedě vánoční nadílky chudým dětem a také pořádala sbírky pro Ústřední matici školskou.

Beseda se snažila o co největší povznesení společenského ruchu v Besedě, proto se správní výbor usnesl pořádat občasně přátelské večery besedních členů a jejich dam. První takovýto večer byl uskutečněn 29. září 1910 a opakoval se vždy každý čtvrtek. Na těchto večírcích byl utužován přátelský styk mezi členy a byla zde zřízena také hovorna pro dámy. Při některých těchto večírcích byla připravena zábava deklamací, přednášek se zpěvem a hrou. Výbor v této době také uvažoval o tom, aby byly pořádány etnografické večery nebo Slovanské besedy, které by určitě měly velký význam vzhledem k velké Slovanské výstavě v Praze roku 1914, která byla pro tento rok plánována. Pomýšlelo se na polskou, jihoslovanskou a ruskou besedu. V létě 1910 se podařilo Besedě získat pro tři večery čtrnáctičlennou Uměleckou besedu Momus z Varšavy. Při produkci polských umělců byla poměrně velká návštěvnost.⁹⁰

V 10. letech 20. století proběhlo v Besedě několik významných akcí. Měšťanská beseda se zúčastnila všesokolského sletu a 29. června 1912 uspořádala Beseda sokolskou besídku s hudebním programem a zpěvem a to jak v zahradě, tak také i v zimních místnostech. Tento rok uvítala Beseda česko-americkou výpravu a připravila pro ni v Besedě přívětivé prostředí. Do čítárny dokonce nechala zasílat časopisy z americké redakce Denní hlasatel a Svět.

Během 1. světové války bylo třeba pořádání zábav značně omezit, i přesto ovšem ještě roku 1914 bylo uspořádáno 22 zábav: koncert ve prospěch Červeného kříže, česko-polský koncert, 2 koncerty České filharmonie, 2 věnečky, kostýmní merenda „Karneval v Paříži“, dětská zábava, merendní dozvuky a Sylvestrovská zábava. Beseda pořádala převážně koncertní a hudební večery na válečné a dobročinné účely. Beseda se také zúčastnila prostřednictvím svých zástupců celé řady památných bohoslužeb za padlé ve válce. I během války se členové pravidelně scházeli v besedních místnostech k přátelské zábavě a družnému pobavení. Počet zábav ovšem s postupující válkou rychle klesal. Roku 1915 bylo již pouze

⁸⁹ Obec byla nejprve přátelské sdružení asi 15 dobrých známých v domě U Bonnů, kteří se od roku 1876 scházeli každý čtvrtek a pěstovali srdečnou a veselou zábavu. V říjnu 1880 přesídlili do Měšťanské besedy v počtu asi 30 členů.

⁹⁰ Archiv hlavního města Prahy, Měšťanská beseda v Praze, kart. 5, inv. č. 29-35, výroční zprávy Besedy měšťanské za roky 1908-1914.

8 zábav a jedna přednáška pana MUDr. Rud. Jedličky, univerzitního profesora na téma: „Kapitola z válečného lékařství“, která byla doplněna projekcí a ukázkami.

Již 15. května 1918 se v besední zahradě konala za předsednictví předsedy spolku pana Fuhricha schůze zástupců všech slovanských národů Rakousko – Uherské monarchie, na níž byla plně a otevřeně prezentována touha a snaha po svobodě a samostatnosti.⁹¹

Značný pokles počtu členstva byl po válce rychle vyrovnán osobní akcí předsedy Měšťanské besedy v místní organizaci české státoprávní demokracie v Praze II a VI. Beseda si uvědomovala, že po válce a po osamostatnění a vytvoření Československé republiky bude třeba také přetvořit i poslání besedy a sice: „*besedu třeba však přetvořiti v takové středisko, které by odpovídalo nynějším potřebám společenským, které by reprezentovalo českou společnost pražskou a při tom vykonávalo onen obrodný a výchovný vliv, jenž jest nezbytný k ozdravení našich veřejných poměrů. Proto musí státi v čele našem muž nejlepší, který by Besedě dodal význam a váhy pro úkoly, již ji čekají. Mužem tím jest Dr. Karel Kramář, který jest ochoten úřad starosty přijati.*“⁹² Došlo tedy k volbě nového výboru a předsedou byl jmenován Karel Kramář. Výbor poté rozvinul rozsáhlou organizační a reprezentační činnost, aby se Měšťanská beseda stala opět tím, čím měla být. Byla uspořádána celá řada slavnostních večerů jako například oslava výročí prohlášení republiky Československé, na počest slovenských hostů. V zimních měsících pořádala Beseda velmi úspěšné taneční dýchánky, které se těšily oblibě díky své eleganci bez přepychu a také srdečným tónem.

Karel Kramář se sice nemohl jako aktivní politik věnovat vedení záležitostí v Měšťanské besedě, ale přesto se zúčastňoval osobně, pokud to bylo možno, všech významných besedních podniků. V úřadu předsedy Měšťanské besedy byl celých 18 let a roku 1920 byl jmenován čestným členem.⁹³

Po válce opět docházelo k četným opravám a přestavbám besedních místností, na které připadlo velké množství finančních prostředků. Beseda byla nadále střediskem a útlkem pro mnohé jiné národní a kulturní spolky, které v besedních místnostech pořádaly své schůze a společenské zábavy.⁹⁴

⁹¹ Archiv hlavního města Prahy, Měšťanská beseda v Praze, kart. 6, inv. č. 39-40, výroční zprávy za rok 1918-1919.

⁹² Archiv hlavního města Prahy, Měšťanská beseda v Praze, kart. 1, inv. č. 2, kniha památní pro besedu měšťanů Pražských.

⁹³ Archiv hlavního města Prahy, Měšťanská beseda v Praze, kart. 5, inv. č. 36- 51, výroční zprávy Besedy měšťanské za roky 1914-1938.

⁹⁴ Tamtéž.

Pražská Měšťanská beseda přežila dobu 1. i 2. republiky a i 2. světovou válku. Svého konce se dočkala až roku 1952, kdy 9. února 1952 Ústřední národní výbor a referát pro vnitřní věci úředně tento spolek rozpustil.⁹⁵

⁹⁵ Archiv hlavního města Prahy, Měšťanská beseda v Praze, kart. 1, inv. č. 2, kniha památní pro besedu měšťanů Pražských.

Rozbor vybraných Měšťanských besed

Měšťanská beseda v Polné

Roku 1862 Antonín Schmidt založil v Polné spolek, který nesl název Čtenářská beseda. Smyslem Čtenářské besedy bylo, jak ukazují stanovy spolku: „*společenský život buditi a přiměřeně a důstojně se baviti*“.⁹⁶

Náplní spolku se stalo čtení knih nejen poučných, ale i zábavných, pořádání různých besed, deklamací a také pěveckých a hudebních produkcí. Stanovy Čtenářské besedy v Polné byly schváleny 12. května 1863. 14. června 1863 stanovy potvrdil příslušný okresní politický úřad.

Již od samého počátku byla Čtenářská beseda velmi hojně navštěvovaná. Při svém založení měla Beseda 68 členů, kteří se denně scházeli ke čtení nejrůznějších časopisů, hovorům, které doprovázela mnohdy hudba a zpěv. Pokud Besedu navštívily i dámy členů, byl do programu zařazen také tanec. Do prvního výboru Čtenářské besedy v Polné byli zvoleni Antonín Schmidt, Jan Rašín, Adolf Sadil, Antonín Varhánek a František Janda.⁹⁷

Asi nejvýznamnější postavou Čtenářské besedy v době jejího založení v Polné byl její zakladatel Antonín Schmidt, který se narodil 9. ledna 1820 v Hořicích v Podkrkonoší. Působil jako notář v polském Krosienku a v Nasavrkách. Roku 1860 si otevřel notářskou kancelář v Polné a velmi čile se zapojil do polenského veřejného života. V Polné mimo založení Čtenářské besedy se zasloužil také o vznik pěveckého spolku Čestmír, jehož se stal prvním předsedou. Několik let byl členem městské rady a prvním zástupcem starosty Antonína Pittnera. Roku 1867 kandidoval za zesnulého Ligora Sadila na poslance do zemského sněmu a byl zvolen. O tři roky později se odstěhoval do Nového Města nad Metují, kde roku 1897 zemřel. Za své zásluhy byl jmenován čestným polenským měšťanem.⁹⁸

Čtenářská beseda sídlila v domě František Jandy č. 41 na náměstí v prvním poschodí. V tomto domě Čtenářská beseda obývala celkem 3 pokoje. Jeden pokoj větší a 2 menší, přičemž jeden pokoj sloužil jako šatna ochotnického divadla. Tento pokoj Čtenářská beseda ochotnickému divadlu zapůjčila. Besední místnosti byly vybaveny stoly, lavicemi, židlemi a skříněmi na knihy. Na zdech visely obrazy. Místnost byla vybavena lampami a hudebninami. Čtenářská beseda vlastnila také klavír, který byl spolumajetkem zpěváckého spolku Čestmír.

⁹⁶ SOKA Jihlava, Měšťanská beseda Polná, inv. č. 8, pamětní kniha.

⁹⁷ SOKA Jihlava, Měšťanská beseda Polná, inv. č. 2, jednací protokol 1878-1894.

⁹⁸ PRCHAL, Jan. *Biografický slovník Polenska*. Polná : Linda, 2002. s. 160.

Čtenářská beseda byla podle stanov řízena výborem. Výbor dohlížel na pořádek v Besedě. Jednotliví členové výboru Besedy se pravidelně střídali v dohlížení nad pořádkem a řešili veškeré spory uvnitř Besedy. Výbor také dohlížel na to, aby denní noviny před uplynutím 48 hodin a týdeníky před uplynutím 8 dnů, byly z čítárny odstraněny. Výbor měl také dohlížet na to, aby byla řádně obstarána obsluha od hostinského a aby se podávala chutná jídla. Další povinností výboru bylo, aby v besedních místnostech panovala čistota a místnosti byly řádně vytopeny a osvětleny. Výbor a zvláště předseda se starali o besední knihovnu. Výbor si k tomuto účelu volil knihovníka. Knihovník se staral o besední knihy, zapůjčoval je členům, zaznamenával zapůjčené knihy a opět je od čtenářů vybíral.

Každý člen Čtenářské besedy musel platit příspěvek 30 kr. měsíčně za členství ve spolku. Knihy Čtenářské besedy byly členům zapůjčovány zdarma. V Čtenářské besedě si mohl čtenář půjčit knihu na 24 hodin až 24 dnů podle obsáhlosti knihy. Pokud knihu čtenář nestihl dočíst v uvedeném čase, bylo možné požádat i o prodloužení času výpůjčky. Měšťanská beseda odebírala celou řadu časopisů, mezi které patřily například Jihlavské listy, Zlatá Praha, Osvěta, Český lid nebo Besedy lidu, Národní listy, Hlas národa, Národní politika, Jihlavské listy, Opavský deník. Z výběru novin je patrné, že se čtenáři Měšťanské besedy zajímali jak o národní, tak o regionální dění. Ročně stály knihy Měšťanské besedy asi 200 zl. Roku 1894 měla knihovna Měšťanské besedy celkem 543 svazků knih zábavných a 203 svazků vědeckých a naučných knih.⁹⁹

V knihovně se nacházely časopisy jak politické, tak také zabývající se průmyslem, obchodem, rolnictvím a samozřejmě také řada časopisů se zábavní tematikou. Členové besedy se v besedních místnostech scházeli denně a věnovali se zde právě čtení časopisů, kterých v knihovně postupně pomalu přibývalo. V knize přání se objevilo i několik přání týkajících se právě časopisů. Členové žádali například rozšíření spektra časopisů o časopisy s pedagogickou tematikou nebo o pořízení některého konkrétního časopisu. Rozšíření počtu odebíraných časopisů a novin musela ovšem schválit valná hromada. Měšťanská beseda postupně získala četný majetek, který obsahoval mimo knih také vybavení, včetně hudebních nástrojů.¹⁰⁰

Roku 1870 se Antonín Schmidt, předseda spolku, odstěhoval do Nového Města nad Metují a na místo předsedy výboru Čtenářské besedy byl zvolen Antonín Pittner, který patřil k nejvýznamnějším polenským osobnostem. Vyučil se kupcem a vedl obchod s vinárnou na Sezimově náměstí. Již roku 1838 založil v Polné obrozeneckou knihovnu a též velmi dlouhou

⁹⁹ SOKA Jihlava, Měšťanská beseda Polná, inv. č. 1, jednací protokol 1878-1894.

¹⁰⁰ SOKA Jihlava, Měšťanská beseda Polná, inv.č. 10, kniha příspěvků.

dobu vedl ochotnické divadlo. Jeho zásluhou vznikla v Polné Průmyslová škola pokračovací, Spolek hospodářský, byl založen hasičský sbor. Celou Vysočinu zásoboval spisy Matice české. Stal se přítelem Karla Havlíčka Borovského, Boženy Němcové, F. L. Riegra a dalších českých osobností.¹⁰¹

Počet členů Čtenářské besedy rostl a roku 1872 dosáhl již počtu 85 členů. O rok později měla Čtenářská beseda již 90 členů. Poté ovšem došlo k poklesu členů a roku 1875 bylo v Čtenářské besedě 70 členů.¹⁰²

Roku 1875 byly změněny spolkové stanovy a název spolku byl změněn na Měšťanskou besedu. Měšťanská beseda v Polné vznikla tedy po změně stanov Čtenářské besedy z 3. března 1876. Od roku 1876 změnila také sídlo. Měšťanská beseda se přestěhovala do domu č. p. 49, kde se nacházela až do roku 1882. Roku 1882 se vrátila opět do původních prostor Čtenářské besedy do domu č. p. 41. O návratu do původních prostor Čtenářské besedy se uvažovalo již roku 1880. Ovšem pan Neubauer, který pronajímal prostory Měšťanské besedy v domě č. p. 49, se rozhodl slevit nájem ze 140 zl. o 20 zl. Návrh na přestěhování tudíž nebyl schválen.¹⁰³

Podle nájemní smlouvy z roku 1882 si Měšťanská beseda pronajala v domě č. p. 41 celkem 3 místnosti za měsíční nájem 80 zl., za úklid 20 zl. a za osvětlení veškerých místností 10 zl. ročně. Měšťanská beseda platila nájemné čtvrtletně, a to ve výši 27 zl. a 50 kr. Pronajímatelé se zavázali, že zdarma budou Měšťanské besedě propůjčovat a osvětlovat sál ke společenským zábavám pořádaným spolkem. Pronajímatel se také zavázal nalévat pivo pro členy Měšťanské besedy za běžnou cenu. Měšťanská beseda se zavázal propůjčovat své místnosti pronajímateli k masopustním plesům a o pouti. Nájemní smlouva vstoupila v platnost 1. července 1882 a byla uzavřena na dobu 3 let. Po tuto dobu nebylo možno smlouvu vypovědět. V případě rozpadu Měšťanské besedy platila půlroční výpovědní lhůta. Roku 1885 byla smlouva prodloužena.¹⁰⁴

Po změně Čtenářské Besedy na Měšťanskou besedu došlo opět k nárůstu členů. Roku 1876 vzrostl počet členů na 96 a roku 1876 překročil 100 členů a vzrostl až na 116 členů Besedy. To byl také nejvyšší počet členů, který kdy Měšťanská beseda měla. Téměř po celá 80. léta 19. století se počet členů pohyboval nad 100 členy a pouze na konci 80. let mírně klesl pod 100 členů. V 90. letech 19. století počet členů oproti 80. letům klesl a počet členů se pohyboval v rozmezí 90 - 100 členů. Začátkem 20. století došlo ovšem k dalšímu poklesu

¹⁰¹ PRCHAL, Jan. *Biografický slovník Polenska*. Polná : Linda, 2002. s. 205.

¹⁰² SOkA Jihlava, Měšťanská beseda Polná, inv. č. 2, jednací protokol 1878-1894.

¹⁰³ SOkA Jihlava, Měšťanská beseda Polná, inv. č. 8, pamětní kniha.

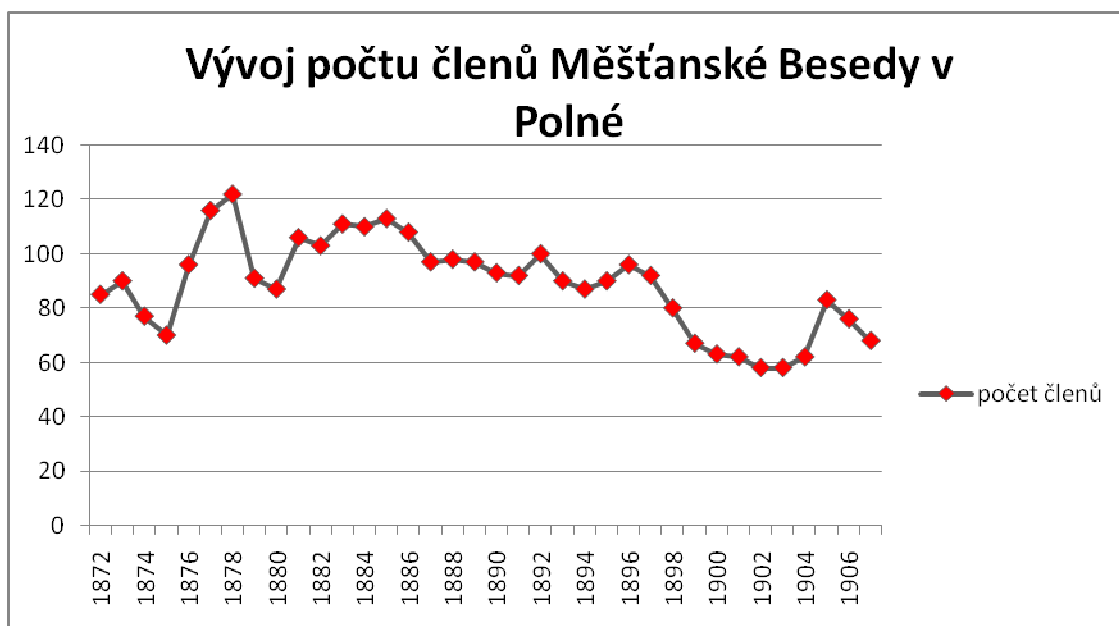
¹⁰⁴ SOkA Jihlava, Měšťanská beseda Polná, inv. č. 2, jednací protokol 1878-1894.

členů. V letech 1902 a 1903 dosahoval počet členů Měšťanské besedy pouze 58, což je téměř polovina nejvyššího počtu z roku 1876. Výrazněji vzrostl počet členů pouze roku 1905, ale poté opět klesal.¹⁰⁵

Zajímavé je sledovat vývoj počtu členů za předsednictví jednotlivých osobností polenského života. Výrazně počet členů vzrostl za předsednictví Ludvíka Sadila a další významný vzrůst počtu členů zaznamenala Měšťanská beseda po nástupu Antonína Klusáčka, který ovšem byl v čele Měšťanské besedy pouze jediný rok a to roku 1891. Za tento rok dosáhl počet členů nejvyšší hodnoty z celých 90. let a to počtu 100 členů. Vyšších hodnot Měšťanská beseda v následujících letech již nedosáhla.

Graf 4: Vývoj počtu členů Měšťanské Besedy v Polné

Zdroj: SOkA Jihlava, Měšťanská beseda Polná, inv. č. 1, jednací protokol 1878-1894, inv. č. 2, jednací protokol 1878-1894.

Roku 1881 došlo k vytvoření Výboru pro zábavu. Do výboru pro zábavu byli zvoleni jako předseda Václav Zima, dalšími členy se stali Ignác Špínar, Bed. Rektoris, V. Sedlák, R. Roštok, J. Halík, T. Ulmer, R.Voldan, K. Kindl aj.

Roku 1894 Měšťanská beseda zakoupila pro besední místnosti nové piano, protože to staré již neodpovídalo potřebám Besedy. Piano stálo 325 zl. a bylo zakoupeno u vídeňské firmy F. Hájka. Piano bylo zapláceno částečně z dobrovolných darů, z prodeje starého pianu a také ze 75 dlužných úpisů vystavených na 75 zl. Příspěvky poskytl také zpěvácký spolek

¹⁰⁵ SOkA Jihlava, Měšťanská beseda Polná, inv. č. 1, jednací protokol 1878-1894.

Čestmír, divadelní ochotníci Jiří Poděbradský a také čestný polenský měšťan a továrník ve Vídni Karel Varhánek. Oba spolky poté získaly právo k užívání piana ke svým zkouškám a produkcím.

V této době bylo možné v besedních místnostech spatřit na zdech obrazy například Jaroslava Vrchlického, Svatopluka Čecha, Václava Beneše Třebízského, Jana Nerudy, Bedřicha Smetany, které roku 1894 byly opatřeny pro Měšťanskou besedu. Průběžně Beseda obstarávala nové zařízení besedních místností, pořizovala nové židle, stoly a lampy a také se starala o výmalbu místností.¹⁰⁶

Cílem Měšťanské besedy bylo také oživení polenského společenského života. Byly pořádány taneční zábavy, výlety nebo přednášky. Postupně ovšem přednáškové večery přestaly být příliš úspěšné a bylo od nich upuštěno.

Roku 1894 se uskutečnil neúspěšný pokus o zrušení Měšťanské besedy, když z ní vystoupilo celkem 29 členů. Agitační listinu, díky které vystoupil tak velký počet členů, organizoval bývalý předseda Theodor Sadil a bývalý člen Měšťanské besedy František Veselý. Záminkou se stalo neosvětlení besedních místností při večerním průvodu 29. července 1894 k počtě biskupa Brynycha, který zde světil prapor Katolických socialistů sv. Josefa. Měšťanská beseda se ovšem ospravedlňovala tím, že nebyla spravena o přání osvětlení besedních místností. Velký úbytek členů byl vyrovnán příchodem nových členů, který pokryl ztráty, takže ke zrušení Měšťanské besedy nedošlo.¹⁰⁷

Měšťanská beseda udržovala přátelské styky i s dalšími polenskými spolky, jako byl například zpěvácký spolek Čestmír, divadelní spolek Jiří Poděbradský, Pošumavská jednota dámská, tělovýchovná jednota Sokol. Všechny spolky se snažily vzájemně spolupracovat na povznesení polenského společenského života a také se vzájemně podporovaly. Například Pošumavské jednotě dámské byly propůjčeny besední místnosti k odbývání schůzí a večerních zábav. Roku 1897 uspořádala Měšťanská beseda společně se spolkem Sokol členskou zábavu a téhož roku v červenci se uskutečnil velký výlet společně se sdruženými spolky do panského lesa.

Sama Měšťanská beseda se angažovala v řadě jiných spolků. Již roku 1876 se Měšťanská beseda v Polné stala zakládajícím členem Matice české. Matice česká byla akciovou společností, která se zaměřila na vydávání české literatury. Vznikla 1. ledna 1831 při Národním muzeu v Praze zejména z iniciativy Františka Palackého. Finanční prostředky získávala Matice česká díky národně uvědomělým občanům českých zemí. Díky Matici české

¹⁰⁶ SOkA Jihlava, Měšťanská beseda Polná, inv. č. 8, pamětní kniha.

¹⁰⁷ SOkA Jihlava, Měšťanská beseda Polná, inv. č. 2, jednací protokol 1878-1894.

byl vydán například Jungmannův Slovník česko-německý nebo Šafaříkovy Slovanské starožitnosti.

V čele Měšťanské besedy byla valná hromada, která se scházela několikrát ročně a diskutovala o důležitých otázkách týkajících se Měšťanské besedy. Řešila například problémy s členy, kteří neplatili roční příspěvek, přijímala nové členy, pořádala zábavy, výlety a přednášky. Vždy na začátku nového roku se valná hromada Měšťanské besedy sešla k projednání několika důležitých bodů:

1. sestavení roční zprávy o činnosti spolku
2. projednání účtů za uplynulý rok
3. schvalování rozpočtu na další rok
4. volba výboru
5. další návrhy valné hromady.¹⁰⁸

V čele Měšťanské besedy se vystřídal řada významných polenských osobností:

Tabulka 1: Přehled předsedů Měšťanská besedy od roku 1875-1907.

In: SOkA Jihlava, Měšťanská beseda Polná, inv. č. 1, jednací protokol 1878-1894, inv. č. 2, jednací protokol 1878-1894.

1875-1880	Ludvík Sadil	měšťan
1881	Jindřich Wangler	c. k. notář
1882,1883,1884	Josef Valenta	c. k. berní
1885-1890	Jan Karas	městský lékař
1891	Antonín Klusáček	učitel ve výsluže
1892,1893	Teodor Sadil	měšťan, purkmistr
1894-1898	Václav Kavka	c. k. notář
1899-1904	Adolf Putterlík	c. k. pošt mistr
1904-1907	Václav Michálek	lékař

Roku 1891 byla založena pamětní kniha Měšťanské besedy. Pamětní kniha byla napsána ve dvou etapách. Autory první části byli Josef Röhrich, Josef Hladík a Antonín Klusáček. První část se věnovala převážně založení Měšťanské besedy. Byla psána s několikaletým odstupem a měla připomenout svým čtenářům především význam založení

¹⁰⁸ SOkA Jihlava, Měšťanská beseda Polná, inv. č. 1, jednací protokol 1878-1894, inv. č. 2, jednací protokol 1878-1894.

Měšťanské besedy pro budoucí generace. Antonín Klusáček, jeden z autorů pamětní knihy, byl všestranným kulturním pracovníkem a polenským učitelem a žil v letech 1817 až 1898. Vzdělávání polenských dětí rozšířil o nové metody, mimo jiné o základy chemie a fyziky. Působil také v polenském divadle a roku 1862 založil pěvecký spolek Čestmír. Byl také jedním z prvních polenských fotografů. Členem Měšťanské besedy byl od roku 1864. Roku 1877 byl přeložen do Škrdlovic u Ždaru nad Sázavou, ale ve stáří se do Polné roku 1889 vrátil. Roku 1873 byl také jmenován čestným občanem města Polné.¹⁰⁹

Druhá část byla napsána o několik let později roku 1894 a doplňovala události, které se staly v Měšťanské besedě. Druhou část pamětní knihy sepsal Karel Wollmann, který působil v této době jako jednatel Měšťanské besedy. Pamětní kniha nepopisovala kompletní vývoj Měšťanské besedy v Polné, ale zachycovala nejpodstatnější body, které jsou důležité pro základní obraz fungování Měšťanské besedy. Pamětní kniha byla založena: „*by tak potomkům našim jakýsi přehled o vzdělávání se a pokroku občanů polenských poskytnut byl*“.¹¹⁰

Koncem 90. let 19. století začal ovšem společenský život v Polné skomírat. Nejvýznamnější členové Měšťanské besedy již zemřeli a Měšťanská beseda se potýkala s nedostatkem finančních prostředků, díky čemuž musel být zastaven odběr některých časopisů. Měšťanská beseda se snažila pokleslý polenský život oživit pořádáním večírků a zábav a také výletů. Členů Měšťanské besedy postupně ubývalo a činnost, hlavně po stránce zábavní, značně slábla a finanční situace Měšťanské besedy byla stále velmi špatná.

Úpadek společenského života v Měšťanské besedě pokračoval i na počátku 20. století. Roku 1901 byla činnost po stránce zábavní nulová. O rok později se konal pouze jediný věneček, ze kterého ovšem vznikl poměrně vysoký dluh. Řada polenských měšťanů neměla o členství v Měšťanské besedě zájem a podporovala raději jiné spolky. Roku 1903 bylo již nutné zastavit odebírání časopisů, protože Měšťanská beseda již neměla dostatek finančních prostředků. Měšťanská beseda se začala potýkat také se zanedbaností spolkových místností a nevšímavostí a lhostejností hostinského. V tomto roce ovšem byla činnost po zábavní stránce poněkud čilejší. Společně s dalšími spolky uspořádala Beseda „Šibřinky“, které se velmi vydařily. Dále se konala zábava spojená s tombolou, které se ujaly dámy z Národní jednoty Pošumavské, která byla také poměrně úspěšná. Tento rok byl spíše výjimkou, neboť již následujícího roku se opět situace v Měšťanské besedě po stránce společenské zhoršila.

¹⁰⁹ PRCHAL, Jan. *Biografický slovník Polenska*. Polná : Linda, 2002. s. 66-67. ISBN 80-238-8985-0.

¹¹⁰ SOkA Jihlava, Měšťanská beseda Polná, inv. č. 8, pamětní kniha.

Upadala i čtenářská činnost a do besední místnosti chodili číst noviny pouze 2-3 členové. Místnost byla vytápěna již pouze při zvláštních příležitostech a pravidelně pouze v neděli.¹¹¹

V důsledku snahy o pozvednutí spolku a o reprezentativnost spolku došlo k úpravě a zvelebování místností. Byla uspořádána řada členských zábav, například členská zábava s přednáškou o Japonsku R. Chudoby, výlet na Homoli, zábava v zahradě U Slovana, Pout'ová zábava, Posvícenská zábava, Kateřinská zábava, Mikulášská zábava.¹¹²

Měšťanská beseda se rozpadla ještě před 1. světovou válkou. Zápisy výboru končí rokem 1909, kdy si jednatel stěžuje na úpadek spolkové činnosti.¹¹³

¹¹¹ SOkA Jihlava, Měšťanská beseda Polná, inv. č. 2, jednací protokol 1878-1894.

¹¹² SOkA Jihlava, Měšťanská beseda Polná, inv. č. 1, jednací protokol 1878-1894.

¹¹³ Tamtéž.

Měšťanská beseda v Kutné Hoře

Již roku 1843 založil František Palacký v Kutné Hoře českou veřejnou knihovnu a jako ředitel ochotnického divadla kolem sebe soustřeďoval celou řadu představitelů české společnosti v Kutné Hoře. Kutná Hora se v této době nacházela v úpadku. Těžba stříbra zde již upadla, nebylo zde žádného průmyslu a i zemědělské půdy byl nedostatek. Roku 1726 byla v Kutné Hoře zrušena také slavná mincovna a další pohromou pro život v Kutné Hoře byly velké požáry roku 1771 a hlavně požár roku 1823. Docházelo zde také k silnému poněmčování zdejšího obyvatelstva.

Česká společnost se ve 40. letech 19. století tradičně scházela ve vinárně u Tochtrmana v Kouřimské ulici v domě s č. p. 112 a také v domě u Ptáčkových č. p. 172 v Šoltysově třídě. Zdejší česká společnost udržovala styky s pražskými vlastenci jak vzájemnou korespondencí, tak také osobními návštěvami vynikajících spisovatelů v domě Dr. Štětky č. p. 49.¹¹⁴

Díky čilým stykům s Prahou měla Kutná Hora poměrně rychle čerstvé informace o událostech z března 1848. Na počest udělení konstituce byly v Kutné Hoře uspořádány bohoslužby, kterých se účastnily všechny cechy se svými korouhvemi a odznaky. Byl započat také nábor do Národní gardy.

Díky těmto událostem byl již 26. března 1848 založen Čtenářský spolek. Předsedou Čtenářského spolku se stal Dr. Josef Jaromír Štětka. Čítárna spolku se nacházela v domě pana Tochtrmana v Kouřimské ulici v prvním patře, kde pan Tochtrman zapůjčil Čtenářskému spolku jednu místnost. Zapisovatelem Čtenářského spolku se stal Petr Miloslav Veselský, který byl ředitelem kuru a založení tohoto spolku komentoval takto: „*Po udělení nám dobrotivým vladařem práva asociálního zřídil se v městě našem Čtenářský spolek, by se tak příležitosti dosáhlo v rozličných domácích i cizích novinách rozdílných náhledů obudoucnosti zřízení nové říše Rakouské, jakož i o všech politických událostech úsudku nabýti.*“¹¹⁵

Spolek měl z počátku velký počet členů, ale po svatodušních událostech řada členů odešla z obavy před podezřením ze spiknutí. Přesto spolek fungoval i nadále a živil tak plamínek národního vědomí v Kutné Hoře. Členové spolku také sepsali protest proti volbě do frankfurtského sněmu a mimo jiné v tomto protestu prohlašovali, že se chtěli řídit pouze českým sněmem v Praze a říšským sněmem ve Vídni a také odmítli platit útraty českých vyslanců na frankfurtském sněmu.

¹¹⁴ SOkA Kutná Hora, Měšťanská beseda Kutná Hora, kniha č. 8, kronika 1891-1894.

¹¹⁵ Tamtéž.

Změna politického ovzduší v Českých zemích vyžadovala také změnu střediska pro veřejný život. Bylo tedy rozhodnuto o přeměně Čtenářského spolku podle pražského vzoru v nový spolek, který nesl název Slovanská Lípa.¹¹⁶

Slovanská Lípa do svých stanov vstřebala i dosavadní účel Čtenářského spolku a to především: zavedení veřejného čtení, přednášení a řečnění; zřízení sboru zpěváckého a hudebního; pořádání plesů, besed, výletů a divadelních her. Slovanská Lípa byla spolkem, který měl za cíl soustřeďovat veškeré vlastenecké síly v Kutné Hoře. Spolek byl pobočkou Slovanské Lípy v Praze a vznikl za účelem povzbuzení a upevnění politického vědomí.¹¹⁷

Dle stanov bylo účelem spolku chránit konstituční principy, dohlížet na rovná práva německé a české národnosti jak v úřadech, tak i ve školách, pěstovat vzájemnost mezi všemi slovanskými národy. Dalšími cíly spolku bylo také zlepšování domácího průmyslu a řemesel a samozřejmě cíle přejaté od Čtenářského spolku. Spolek se zavázal zřídit „Sborovnu“, která sloužila jako čítárna a také místnost k setkávání a hovorům jednotlivých členů. Dále se spolek zavázal ke zvelebování knihovny. Každých 14 dní se konaly porady. Ve spolkové místnosti se nacházely časopisy jak české, tak i cizojazyčné. Členem spolku se mohl stát každý občan, který se přihlásil a zaplatil příspěvek nejméně 10 kr. měsíčně. Spolek si volil výbor skládající se z 23 členů, kteří si pak volili předsedu, jednoho zástupce, jednatele, tajemníka a pokladníka a také 3 členy pro každou z 6 sekcí Slovanské Lípy. Vnitřní správa a jednání se konaly v českém jazyce. Slovanská Lípa získala své finanční prostředky především z příspěvků svých členů, dále z dobrovolných příspěvků, z příspěvků jiných vlastenců a také z výnosů z vlastního podnikání.¹¹⁸

První valná hromada Slovanské Lípy se konala 15. října 1848 a zúčastnilo se jí celkem 61 členů. Předsedou byl zvolen Dr. Josef Jaromír Štětka. Schůzky členů se poté nadále konaly každý čtvrtek v místnostech bývalého Čtenářského spolku. Za spolkové místnosti, které se skládaly ze dvou pokojů do ulice a jednoho předpokoje, platil spolek 30 zl. ročně. Slovanská Lípa velice rozvinula veřejnou činnost ve všech oborech obecní správy ve prospěch občanů. Spolek se také zapřičinil o nákup děl pro národní gardu díky uspořádání sbírky. Slovanská Lípa odebírala řadu časopisů, mezi které patřily Národní noviny, Noviny Slovanské Lípy, Pražský obecní list, Večerní list, Pražský posel, Řemeslnické noviny,

¹¹⁶ SOkA Kutná Hora, Měšťanská beseda Kutná Hora, kniha č. 8, kronika 1891-1894.

¹¹⁷ ŠTROBLOVÁ, Helena, ALTOVÁ, Blanka. *Kutná Hora*. Praha : Lidové noviny, 2000. s. 178-179. ISBN 80-7106-186-7.

¹¹⁸ SOkA Kutná Hora, Měšťanská beseda Kutná Hora, kniha č. 8, kronika 1891-1894.

Constituonelles Blatt aus Böhmen, Slavische Central- Blätter, Die Presse, Prager gemeinde Blatt a Prager Geitung.¹¹⁹

Horlivá činnost spolku se ovšem stala nepohodlnou pro poněmčilou část kutnohorských občanů. Po vydání oktrojované ústavy jednotliví c. k. úředníci ze Slovanské Lípy vystupovali a dne 22. března 1849 se konala poslední hlavní schůze Slovanské Lípy a 24. března 1849 byla Slovanská Lípa rozpuštěna a současně bylo sděleno, že spolek bude obnoven pod jménem Beseda kutnohorská.

Spolková sféra si stále udržela značný vliv, ale politické spolky většinou zanikly. Přesto se v existujících spolcích formovala různá názorová uskupení, z nichž se pak mohly na konci 19. století začít formovat politické strany.

V Kutné Hoře v polovině 19. století existovala vedle sebe 2 názorová uskupení. Tato uskupení se lišila především názorem na postavení češtiny a všeho českého ve společnosti. Příznivci české skupiny se sdružovali kolem Dr. Štětky, P. M. Veselského a J. Breuera. Tato skupina byla ovšem skupinou menšinovou a zasahovala do společenského života prostřednictvím divadelního a pěveckého souboru a čtenářského spolku. Druhá skupina, většinová, byla národnostně nevyhraněná. Pečovala především o všeobecný rozvoj města, o rozvoj hospodářské činnosti v Kutné Hoře. Skupina byla reprezentována hlavně ostrostřelci.¹²⁰

Kutnohorská beseda byla spolkem, který byl zřízen za účelem vzdělávání spoluobčanů a pro povzbuzení i upevňování občanského a národního vědomí v nich. Zabývala se čtením novin a časopisů, přednáškami, řečněním, zvelebováním knihovny, zřízením sboru zpěváckého a hudebního, pořádáním plesů, výletů a divadelních her na dobročinné účely. Z programu Besedy kutnohorské zmizela podpora konstitučních principů a slovanská vzájemnost. Jádrem Besedy tvořili především ochotníci, kteří se denně v Besedě setkávali s ostatními vlastenci. Členem Besedy kutnohorské se opět mohl stát každý občan, který se přihlásil a zaplatil poplatek nejméně 10 kr. měsíčně.

Kutnohorská beseda si volila výbor skládající ze 7 členů, kteří si mezi sebou volili starostu a pokladníka. Výbor se staral o veškeré vnitřní záležitosti a také o přijímání nových členů. Výbor byl volen na půlroční volební období. Autorem stanov Besedy kutnohorské byl

¹¹⁹ SOkA Kutná Hora, Měšťanská beseda Kutná Hora, kniha č. 8, kronika 1891-1894.

¹²⁰ ŠTROBLOVÁ, Helena, ALTOVÁ, Blanka. Kutná Hora. Praha : Lidové noviny, 2000. s. 179-181. ISBN 80-7106-186-7.

Dr. Štětka, který byl zároveň zvolen předsedou Besedy. Kutnohorská beseda sídlila v domě č. p. 112 u pana Tochtrmana v 1. patře.¹²¹

Česká skupina byla výrazně posílena příchodem Karla Havlíčka Borovského do Kutné Hory. K. H. Borovského do Kutné Hory pozval Dr. Štětka a po jeho příchodu se veškerá činnost točila především kolem něj. Roku 1850 se v Kutné Hoře rozhodl vydávat svůj časopis, který nesl název Slovan a stal se oporou vlasteneckého života v Kutné Hoře. S vydáváním tohoto časopisu bylo spojeno také zřízení knihtiskárny vlastencem Františkem Procházkou. Proti tomu se ovšem postavili poněmčení Češi a úředníci a chtěli vydávání časopisu zastavit, čemuž ovšem zabránil Dr. Štětka. První číslo časopisu Slovan vyšlo 8. května 1850. Na časopis byla ihned uvalena konfiskace. Ovšem aby mohl být list co nejvíce rozšířen, postarali se kutnohorští vlastenci o co největší zdržení konfiskace. Poté ovšem došlo k policejnímu stíhání a sledování lidí, kteří byli ve styku právě s Karlem Havlíčkem Borovským. V červenci 1851 byla vydána nová vládní ordonance proti tisku a byla nařízena také konfiskace Kutnohorských epištol.¹²²

V červenci a v srpnu dostal K. H. Borovský celkem dvě úřední výstrahy, které ovšem nechal na vědomí a ještě 14. srpna vyšlo další a zároveň poslední číslo Slovana. Na konci srpna se Karel Havlíček přestěhoval do Německého Brodu, kde očekával další průběh soudního vyšetřování. Díky podpoře, kterou měl v porotě, byl vynesena rozsudek „nevinen“. Po pádu francouzské republiky v červenci 1852 opět ovšem rakouská vláda zesílila represivní tlak proti českému obyvatelstvu a ministr Bach vydal dekret, díky němuž byl Karel Havlíček odvezen do Brixenu v Tyrolsku. K. H. Borovský komentoval tehdejší situaci v českých zemích takto: *„Od té doby co se otcové naši osadili v této zemi, nebyla naše historie nic jiného než ustavičný boj se závistivými, cizího žádoucími sousedy. Kdykoli se národ náš trochu zmohl proti nim, bylo to vždy jen na krátko a s nesmírnými oběťmi spojeno a na každém tom kousku našeho dobrého práva lpěla krev a slze.“*¹²³

V Kutné Hoře v této době došlo k policejnímu stíhání především vlastenecky smýšlejících občanů, včetně členů Besedy a divadelních ochotníků. 18. dubna 1852 se v Kutné Hoře konalo poslední české divadelní představení. Policejní dohled byl uvalen také na Dr. Štětku, ale nakonec byl stažen, poté co Dr. Štětka pomohl vyléčit manželku c. k. komisaře Nettvala. Nettval po seznámení se Štětkou pravil: *„Dr. Štětka jest sice*

¹²¹ SOkA Kutná Hora, Měšťanská beseda Kutná Hora, kniha č. 8, kronika 1891-1894.

¹²² Tamtéž.

¹²³ Tamtéž.

*nenapravitelným ultra Čechem, ale jinak je mírným a tichým loajálním občanem.*¹²⁴
Podmínky pro kutnohorský spolkový život se zhoršily. Počty členů Besedy kutnohorské postupně řídly a roku 1852 Beseda kutnohorská zanikla.¹²⁵

Až roku 1855 se opět začala scházet česká společnost dvakrát týdně v úterý a v sobotu v hostinci Na poště. Tato společnost neměla ovšem žádných stanov a náklady na časopisy, které společnost čítala, byly pořizovány společnou sbírkou. V této společnosti byl členem mimo jiné samozřejmě i Dr. Štětka. Tato společnost poté vytvořila novou besedu, která nesla název Kasinový spolek. Spolek vešel do života 1. dubna 1856 a měl své místnosti v hostinci U Černého koně č. p. 314. Součástí spolku byla také zpěvácká odnož. Spolkový život byl ovšem v této době značně uzavřený a omezen pouze na čtení časopisů a pořádání obvyklých dvou tanečních věnečků v době masopustu.¹²⁶

Ve spolku se sdružovaly nejen vlastenecké skupiny, ale i osoby se zájmem o politické dění, ale bez zdůraznění češství. K nim patřili zejména MUDr. F. Stáně a děkan Peřina. Vlastenecká skupina se scházela v rámci zpěváckého odboru, národnostně nevyhranění členové se podíleli na činnosti čtenářského spolku.

Až po roce 1860 byl politický život v Kutné Hoře probuzen. Roku 1860 byl do sněmu království českého zvolen poslanec Dr. Štětka, tím počalo uvolňování českého ducha v Kutné Hoře. Spolkový život v Kutné Hoře začal vzkvétat. Zpěvácký besední spolek se zúčastnil památné slavnosti Karla Havlíčka v Borové, v září 1861 se konal koncert slavného Ferdinanda Lauba. Činnost besední společnosti měla vliv i na širší obyvatelstvo. Roku 1862 byla odhalena pamětní deska na rodném domě Josefa Kajetána Tyla, která vyvolala velký rozruch jak v Kutné Hoře, tak i v širokém okolí. Byla také založena Tylova nadace a v besedních místnostech v domě U Černého koně se konal banket za účasti vzácných hostů. V květnu se konal sjezd zpěváckých československých spolků a i besední zpěvácký spolek se této slavnosti zúčastnil. Zde také poprvé vystoupil nově založený spolek Tělovýchovná jednota Sokol, který velmi kutnohorské obyvatele zaujal, a proto se rozhodli založit spolek Sokol také v Kutné Hoře. Sokol vešel v život 2. prosince 1862.¹²⁷

Roku 1863 vykazovala besední čítárna velký počet českých časopisů, o které byl velký zájem. V srpnu byl společně s čáslavským zpěváckým spolkem uspořádán výlet do lesa poblíž Třebešic a výnos z výletu v hodnotě 80 zl. byl zaslán obyvatelům v Polné, kteří byli postiženi velkým požárem.

¹²⁴ SOkA Kutná Hora, Měšťanská beseda Kutná Hora, kniha č. 8, kronika 1891-1894.

¹²⁵ SOkA Kutná Hora, Měšťanská beseda Kutná Hora, kniha č. 1, protokoly o schůzích 1862-1884.

¹²⁶ SOkA Kutná Hora, Měšťanská beseda Kutná Hora, kniha č. 8, kronika 1891-1894.

¹²⁷ SOkA Kutná Hora, Měšťanská beseda Kutná Hora, kniha č. 1, protokoly o schůzích 1862-1884.

V lednu 1866 se objevil návrh na rozdělení dosavadní besedy a zpěváckého spolku na dva samostatné spolky. Zpěvácký spolek se chtěl oddělit z důvodu, že se necítil dostatečně volný ve zdech Besedy, ale Beseda nechtěla rozdělení spolku kvůli snížení počtu členů. Nakonec Beseda rozdělena byla a v červnu 1866 získala Beseda nové stanovy a předsedou se stal Václav Šafránek.

Rozdělením Besedy byla Beseda značně oslabena jak co se týče počtu členů, tak také v oblasti finančních prostředků, a proto bylo nutné zvýšit členský příspěvek na 50 kr. měsíčně. Činnost spolku byla v této době omezena pouze na čtení časopisů a hraní kulečníku, který byl v Besedě zřízen. Ovšem po roce 1866 došlo k zmohutnění národního života v Kutné Hoře, a poněvadž Beseda bohužel v tomto čase upadla do rukou vládní strany vedené Dr. Mouchou a Dr. Staněm, založil Dr. Štětka a jeho přátelé Umělecko-živnostenskou jednotu Wesna, která zahájila svou činnost 9. června 1867 v místnostech v domě č. p. 256. Předsedou spolku se stal právě Dr. Štětka a Wesna se stala centrem vybrané národní společnosti. Byly zde pořádány nejrůznější výstavy, mezi které můžeme zmínit květinovou výstavu, výstavu starožitností a také průmyslovou výstavu. Byla založena bohatá knihovna, odebíráno velké množství odborných časopisů včetně cizojazyčných, v zimním období byly každý čtvrtek pořádány přednášky a koncerty. Zásluhou Wesny se konala také velká slavnost k 100letům narozenin Josefa Jungmanna. Od roku 1868 Wesna vydávala svůj časopis Vesna kutnohorská. Roku 1871 se Wesna společně s dalšími spolky snažila o výstavbu Národního domu, což se nakonec z finančních důvodů nepodařilo. Právě v této době došlo v Kutné Hoře k velké finanční krizi, která dolehla i na ochotnické divadlo a také i na Wesnu, které nakonec krizi podlehly. Z majetku Wesny byla zřízena nadace.¹²⁸

Ještě před zánikem Wesny byly členové spolku vyzváni, aby vstoupili do tehdy nečinné Měšťanské Besedy. Tento název přejal čtenářský spolek, který ovšem mezitím upadl v úplnou nečinnost, ale s příchodem nových členů opět ožil. Do Besedy vstoupili hromadně členové národní strany. Obnovením činnosti národní strany se probudila v činnost i strana vládní a docházelo tak často ke konfliktům, z těchto důvodů řada členů nedocházela na valné hromady, protože se členové obávali z toho plynoucích následků. Nakonec se valné hromadě přece jenom podařilo zvolit předsedu, stal se jím Dr. Josef Říha, což národní strana velmi uvítala.¹²⁹

¹²⁸ SOkA Kutná Hora, Měšťanská beseda Kutná Hora, kniha č. 1, protokoly o schůzích 1862-1884.

¹²⁹ ŠTROBLOVÁ, Helena, ALTOVÁ, Blanka. *Kutná Hora*. Praha : Lidové noviny, 2000. s. 180. ISBN 80-7106-186-7.

Již v únoru 1874 však valná hromada zvolila za předsedu Dr. Františka Stáně, který byl ovšem přívržencem provládní strany a tím došlo k převratu vnitřních poměrů ve spolku. Hned na schůzi spolku v březnu 1874 bylo rozhodnuto, že se nyní mají zábavy konat nejenom česky, ale také německy. Veřejná činnost spolku byla značně omezená. Beseda se opět tak ocitla v krizi.¹³⁰

Roku 1876 se Beseda přestěhovala od Černého koně do hotelu Na poště, kde došlo k čilejšímu rozvoji spolkového života. Na valné hromadě roku 1880 zvítězili opět vlastenci a za předsedu byl zvolen Dr. Josef Říha. Beseda se tak stala opět centrem kutnohorské vlastenecké inteligence. Besední místnosti se začaly těšit hojné návštěvnosti a byly pořádány i týdenní schůze, literární večery a zábavy a téměř denně se konaly krejcarové sbírky na Ústřední matici školskou. Byly pořádány hojně i veřejné dobročinné sbírky, například na podporu ošacení chudé školní mládeže. Beseda se též finančně podílela na znovuvystavění budovy Národního divadla, na které roku 1881 zaslala příspěvek 100 zl. Čítárna Besedy se velmi rychle rozrůstala.

Roku 1883 si Beseda najala ve vedleším domě dvě místnosti, aby získala větší prostory pro dámský pěvecký spolek, který s Besedou pořádal společné zábavy. Významným počinem roku 1884 bylo vypravení divadelního vlaku do Prahy do Národního divadla. Po onemocnění Dr. Říhy se ovšem rozvíjející se činnost Besedy pozastavila.

Roku 1886 byl na valné hromadě přes tuhý odpor mnoha členů zvolen předsedou Dr. Schneider, který působil jako c. k. státní zástupce. Mnoho členů Besedy reagovalo na tuto volbu vystoupením ze spolku a spolková činnost upadla. Roku 1887 byl předsedou zvolen Vojtěch Moravec a poté roku 1889 František Hradecký. V tuto dobu se také začala zvyšovat nespokojenost s dosavadní činností našich poslanců ve Vídni a řada členů Besedy chtěla, aby se spolek stal skutečnou Měšťanskou besedou, a stál tak v popředí veškerých vlasteneckých snah a tužeb.¹³¹

Roku 1889 došlo k boji o výběr časopisů na následující rok. Tento boj proběhl mezi stranou vládní a mladočeskou. Zvítězila strana mladočeská, což ovšem vyvolalo nespokojenost vládní strany, která si na pomoc vyžádala všechny důstojníky c. k. 21. pluku, který se v Kutné Hoře právě nacházel. Díky nim se podařilo vládní straně odhlasovat všechny své požadavky. Poté důstojníci c. k. 21. pluku uspořádali dvě německé zábavy, na které byla pozvána také řada českých občanů, kteří ovšem buď pozvánky vrátili, odhodili nebo je vrátili s českým přípisem, ačkoliv měly být psány v němčině. Důstojníci proto žádali vyloučení

¹³⁰ SOkAKutná Hora, Měšťanská beseda Kutná Hora, kniha č. 8, kronika 1891-1894.

¹³¹ SOkA Kutná Hora, Měšťanská beseda Kutná Hora, kniha č. 3, protokoly o schůzích 1884-1891.

těchto osob, což bylo besedním výborem zamítnuto. Důstojníci se proto rozhodli z Besedy vystoupit a očekávali, že bez nich Beseda zanikne, což se ovšem nestalo.¹³²

Po krátkém úpadku byl 1. března 1892 na mimořádné valné hromadě zvolen za předsedu Besedy Jan Macháček, kutnohorský měšťan a obchodník. Nový výbor si předsevzal vypracovat nové stanovy pro Měšťanskou Besedu. Nové stanovy byly úředně potvrzeny 12. dubna 1892.¹³³

Roku 1892 se konala řada kulturních akcí, mimo jiné taneční zábava, přednáška Dr. Fořta z Prahy o „Upravení rakouské měny“, hudební a pěvecký večer, veřejný koncert Pražské kytary, vycházky do okolí. Měšťanská Beseda také začala hledat nové vhodnější prostory pro svoji činnost. Novým sídlem Besedy se stal dům U Zlaté husy, v němž kdysi sídlila Wesna. Nájemní smlouva byla podepsána na dobu 6 let za roční nájemné 360 zl. Nové místnosti Besedy byly otevřeny 22. října 1892.

Roku 1893 dosáhla Beseda nejvyššího počtu členů za celé své dosavadní fungování. Celkem Besedu navštěvovalo 240 členů. O rok později si Měšťanská beseda pronajala nové místnosti pro svůj spolek v domě č. p. 151 v Husově třídě od Václava a Eleonory Bílské. Nájemní smlouva se týkala celkem 3 místností a byla podepsána na 4 roky a roční nájemné činilo 410 zl. Roku 1899 se Beseda přestěhovala do hotelu Pošta za nájemné 600K ročně.

Na počátku 20. století došlo k částečnému úpadku Měšťanské Besedy. Počet časopisů, které mohli členové Besedy číst v čítárně, neustále klesal. Roku 1902 odebírala Měšťanská beseda celkem 48 různých časopisů. O dva roky později jich bylo již pouze 35. Mezi odebíranými časopisy můžeme zmínit například Besedy lidu, Časopis olomouckého muzea, Časopis přátel starožitností, Český lid, Hlas národa, Humoristické listy, Květy, Lidové noviny, Lumír, Moderne Kunst, Fliegenda Blätter, Naše doba, Slovanský přehled, Česká revue, Věstník Matice ústřední nebo Volné směry. Jedná se převážně o časopisy s národní tematikou.¹³⁴

Ještě roku 1902 byly v nebyvalé míře pořádány nejrůznější zábavy. Zábavní výbor v tomto roce zorganizoval celkem 21 zábav, z nichž 14 bylo bez vstupného a 7 se vstupným. Průměrná návštěvnost zábav byla asi 180 osob. Beseda měla v této době také poměrně četné členstvo, které dosáhlo počtu až 200 členů. Ovšem již o rok později začal mít zábavní výbor problémy a také počet členů klesal. Zábavní výbor se téměř nescházel, ale i přesto bylo uspořádáno celkem 12 zábav. V Měšťanské besedě vznikl také těsnopisný odbor, kterého

¹³² SOkA Kutná Hora, Měšťanská beseda Kutná Hora, kniha č. 5, Protokoly o schůzích 1895-1905.

¹³³ SOkAKutná Hora, Měšťanská beseda Kutná Hora, kniha č. 8, kronika 1891-1894.

¹³⁴ SOkA Kutná Hora, Měšťanská beseda Kutná Hora, kniha č. 5, Protokoly o schůzích 1895-1905.

se účastnilo 8 členů. Odbor se scházel vždy v pátek od 7 do 10 hodin večer, aby se cvičil v těsnopise. Roku 1904 byli v tomto odboru již jen 2 členové. V tomto roce se konalo pouze 8 zábav. Problémy v zábavním výboru pokračovaly. Zábavy se navíc potýkaly s nízkou účastí.

V Kutné Hoře se v této době nacházelo velké množství jiných spolků a zájem o Besedu tedy upadal a Beseda živořila z důvodů finanční tísně způsobené odlivem členů. Zábavy poskytovaly obyvatelům Kutné Hory také jiné spolky nebo jednotlivci.

Na počátku 20. století se stále častěji objevovala také myšlenka na výstavbu spolkového domu, ve kterém podle představy Měšťanské besedy měl být velký sál s galeriemi a jevištěm a samozřejmě i další místnosti. Měla zde být zřízena lidová čítárna a knihovna. Kolem měla být rozsáhlá zahrada a tato budova se tak měla stát: *„ohniskem, ze kterého by vzdělání a umění šířilo se do všech vrstev obyvatelstva. Bohužel řada jiných spolků považovala zřízení spolkového domu za zbytečné a chtěly pouze postavit divadelní budovu.“*¹³⁵

Počet členů Měšťanské besedy na počátku 20. století do 1. světové války neustále klesal. Roku 1913 dosahoval počet členů Besedy již pouze 162, což je poměrně značný úbytek v porovnání s rokem 1902, kdy Měšťanská beseda měla 200 členů. Pouze roku 1908 došlo k výraznému vzrůstu počtu členstva až na 210 členů, ale již o rok později měla Beseda opět pouze 169 členů.

V prvních několika letech 20. století Měšťanská beseda v Kutné Hoře pořádala nadále každoročně řadu zábav a přednášek, které se setkávaly s menším či větším úspěchem. V době, kdy bylo řízení zábav svěřeno Janu Krčmáři, se konalo velké množství úspěšných zábav, které se vyznačovaly poměrně hojnou návštěvností. V tomto období ovšem klesal zájem o spolkový kulečník a dokonce se objevily názory, které si přály jeho odstranění.¹³⁶

Měšťanská beseda nadále poskytovala řadu finančních příspěvků na různé dobročinné účely. Například roku 1908 bylo na dobročinné účely věnováno 59K 64h. Měšťanská beseda poskytovala dary například Národní jednotě pošumavské, Ústřední matici české, na Tylův dům, Máchův podnik, hasičům nebo spolku chudých studujících.

Již po roce 1910 se Měšťanská beseda začínala potýkat s finančními problémy, které byly způsobeny většími výdaji na pořádání zábav a také dluhem za nové piano, které Měšťanská beseda musela splácet. Počet členů Besedy také klesal a tím ubývalo množství příspěvků.

¹³⁵SOKA, Měšťanská beseda Kutná Hora, kniha č. 5, Protokoly o schůzích 1895-1905.

¹³⁶Tamtéž.

Besední místnosti navštěvovalo v neděli a ve svátek přibližně 20-30 lidí, ve všední den jich bylo o něco méně kolem 15-20. Členové se zde bavili čtením, hraním karet nebo kulečníku. Besední místnosti byly propůjčovány i se zařízením také jiným spolkům v Kutné Hoře

Během 1. světové války Měšťanská beseda přerušila svoji činnost. Od roku 1914 do 31. ledna 1918 se konaly pouze 3 zábavy- 28. února 1914, 18. března 1914 a 31. ledna 1918. Po válce Měšťanská beseda obnovila svoji činnost. Své besední místnosti v této době propůjčovala dalším 17 spolkům, protože v Kutné Hoře nebylo dostatek vhodných prostor pro rozvíjející se spolkovou činnost. Ovšem to se velmi projevovalo také na opotřebovanosti vybavení spolkových místností. Zábavní výbor nebyl roku 1918 vůbec ustanoven a konaly se pouze 3 zábavy, jejichž účast byla ovšem velmi hojná. Měšťanská beseda v této době čítala 131 členů.

V poválečných letech zájem o Měšťanskou besedu neustále upadal. Odebírání časopisu bylo téměř zastaveno a počet členů neustále klesal. Přesto Beseda nadále pořádala přednášky a různé zábavy, jejichž návštěvnost byla ovšem nízká. Řada členů Měšťanské besedy byla navíc pouze papírová a neúčastnila se života Měšťanské besedy.¹³⁷

Všeobecná hospodářská tíže ve 30. letech dolehla také na spolkový život. V Měšťanské Besedě zavládla netečnost. Nová doba dala podnět k vytvoření mnoha jiných spolků. Lidé začali dávat přednost návštěvám kina, čajům nebo poslouchání rádia, a činnost Měšťanské besedy pro ně začala být nezajímavá. Počet členů nadále poměrně rychle klesal. Roku 1936 měla Beseda pouze 80 členů. Zápisy z valných hromad Měšťanské besedy končily rokem 1941 a tak také zanikla činnost Měšťanské besedy.¹³⁸

¹³⁷ SOkA Kutná Hora, Měšťanská beseda Kutná hora, kniha č. 7, protokoly o schůzích 1921-1941.

¹³⁸ Tamtéž.

Měšťanská beseda v Pardubicích

Roku 1856 byl v Pardubicích zřízen utrakvistický besední spolek Kassinoverein. Tento spolek byl povolen místodržitelstvím 14. dubna 1856. Stanovy spolku obsahovaly celkem 18 článků, ve kterých byla obsažena práva a povinnosti členů. Byly napsány jak v němčině, tak i v češtině. Spolek sídlil v domě č. 27 na náměstí, později se spolek přestěhoval do domu U Švarců a poté do domu U Zubrů č. p. 34. Spolek se zabýval pořádáním nejrůznějších zábav. Tyto zábavy byly výhradně německé, přestože čeští členové bouřlivě hájili svůj jazyk. Bohužel se nedochovaly žádné písemné zprávy o činnosti tohoto spolku.¹³⁹

K výrazné proměně společenského života došlo po vydání Říjnového patentu. Začal se rozvíjet čilý národní ruch. Národní vědomí se probouzelo ve všech kruzích obyvatelstva a přibývalo také vlastenecké horlivosti. Rychle rostl národní živel ve všech vrstvách společnosti. Začaly se objevovat české veřejné zábavy a produkce. Čeští členové spolku Kassinoverein začali pocítovat potřebu vlastního ryze českého společenského střediska a cítili potřebu založit v Pardubicích spolek, který bude mít na zřeteli zábavu a poučení členů o národních poměrech. Tento spolek měl zároveň také podporovat vše, co bylo k dobru vlasti a národa. Kassinoverein v této době již značně upadal. Díky častým národním třenicím ubýval počet zábav a naopak přibývalo dluhů spolku, a tudíž se spolek roku 1862 rozpadl.¹⁴⁰

Již roku 1862 byla v Pardubicích zřízena Měšťanská beseda, která vycházela ze stanov Kassinovereinu. Podle stanov byla Měšťanská beseda spolkem uzavřeným, jehož hlavním účelem bylo provozovat společenskou zábavu i vzdělávání s vyloučením politických tendencí. 4. března 1862 zvolila Měšťanská beseda v Pardubicích svůj výbor, jehož prvními členy byli V. Bubeník, L. Werner, V. Půlpán, Ferd. Hubáček, J. Lorenc, Vil. Gautsch, K Kislinger a Fr. Janda. Ve výboru bylo tedy celkem 8 členů. Výbor hned druhý den po svém zvolení rozhodl pronajmout pro Měšťanskou besedu čtyři pokoje v domě Na Kopečku na Zeleném předměstí a hojně začal zvat pardubické obyvatele ke vstupu do tohoto nově zřízeného spolku. Krátce poté měla beseda již 210 členů. Tento nový spolek velmi uvítala hlavně mladší generace pardubického obyvatelstva.¹⁴¹

Výbor spolku se scházel 2krát měsíčně a každý člen výboru byl povinen jeden týden dohlížet na spolkové místnosti a časopisy. Již roku 1862 Měšťanská beseda odebírala Národní listy, Hlas, Humoristické listy, Pokrok hospodářský, Moravan, Obecné listy, Oznamovatel

¹³⁹ WEGER, Josef. *Dějiny Měšťanské besedy 1862-1887*. Pardubice : Měšťanská beseda, 1888. s. 3-6.

¹⁴⁰ SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem*. Díl I, Část 2, Dějinný přehled města, zámku a býv. panství v letech 1648 – 1900. Pardubice : Město Pardubice, 1927. s. 225-230.

¹⁴¹ SOKA Pardubice, Měšťanská beseda Pardubice, inv. č. 2, protokol o schůzích 1862-1871.

průmyslný, Obrazy života, Ost und West a Wanderer. Členové besedy se v místnostech scházeli k přátelskému hovoru, zábavě, k příležitostným vzdělávacím přednáškám a hudebním i jiným produkcím. Na svých schůzích řešil výbor nejčastěji problémy týkající se přistoupení nových členů, stížností na členy, požadavků, které se objevily v knize přání, konání zábav, pořizování nového inventáře pro Měšťanskou besedu, objednávání časopisů, chování hostinského a další záležitosti.

Měšťanská beseda pořádala celou řadu nejrůznějších zábav. Byly pořádány zábavy divadelní, deklamační, hudební. Pro pořádání zábav byl volen od roku 1866 dvanáctičlenný zábavní výbor. Zábavnímu výboru Měšťanské besedy příslušelo například pořádat veškeré zábavy, vycházky, dýchánky, koncerty, přednášky, divadelní představení, jakož i jiné zábavy. Výbor si volil ze svého středu předsedu, místopředsedu, jednatele a režiséra. Zábavní výbor byl volen tak, že tři členy zvolil správní výbor a zbytek si tyto tři členové doplnili. Zábavní výbor odbýval své pravidelné schůze jednou za tři neděle, pokud bylo potřeba, tak i častěji. Pokud se člen výboru třikrát po sobě bez omluvy nezúčastnil zasedání, považoval se za vystouplého a byl nahrazen jiným členem Měšťanské besedy. Výbor byl usnášeníschopný za přítomnosti nejméně 6 členů. Výbor se usnášel absolutní většinou hlasů. V případě rovnosti hlasů rozhodoval hlas předsedy. Roku 1867 zábavní výbor zavedl jednou týdně v zimních měsících společné večery pro dámy.¹⁴²

Při Měšťanské besedě v této době vznikla veselá obec Švihovská. Obec Švihovská byla společenstvím pánů, kteří se starali o zábavu nejen pro sebe, ale i pro Měšťanskou besedu. Nelze určit, jak dlouho obec Švihovská při Besedě fungovala, ale poslední zápis ze schůzí pocházel z 26. dubna 1868. Od dubna 1871 byly zavedeny letní zábavy v zahradě.¹⁴³

Do roku 1869 si Měšťanská beseda v Pardubicích všímala především politických poměrů a všude projevovala své účastenství slovem i skutky, ale po roce 1869 se začínala zaměřovat více na společenskou zábavu a dobročinné účely. Nebylo zábavy, pořádané Měšťanskou besedou, v níž by se nevybíraly příspěvky na nějaké dobročinné účely. Například roku 1867 se konala zábava, jejíž výtěžek byl věnován pardubické reálce. Měšťanská beseda také podpořila například Rožmitál roku 1871 a roku 1872 také vesnice na Berounsku a Hořovicku, které byly poškozeny živelnými pohromami. Ve prospěch pohořelých v Rožmitále byla uspořádána deklamatorní a hudební zábava, na kterou bylo vybíráno vstupné ve výši minimálně 50 kr. bez omezení dobročinnosti. Pro pohořelé bylo vybráno celkem 61 zl. Měšťanská beseda také finančně podporovala sirotky, kteří tu zbyli po profesoru zdejší

¹⁴² SOkA Pardubice, Měšťanská beseda Pardubice, inv. č. 4, protokol o schůzích 1871-1883.

¹⁴³ SOkA Pardubice, Měšťanská beseda Pardubice, inv. č. 3, protokol o schůzích 1867-1868 obec Švihovská.

reálky, který zemřel roku 1873. Měšťanská beseda přispívala na Ústřední matici školskou. Roku 1881 byla pořízena do besedních místností pokladnička pro příspěvky právě na Ústřední matici školskou.¹⁴⁴

Prvních několik let fungování byla Měšťanská beseda poměrně úspěšná. Již od roku 1862 vedla Měšťanská beseda pamětní knihu s červenou sametovou vazbou a zlatou ořízkou, ve které se nacházela řada podpisů jak členů spolku, tak i významných návštěv, které zavítaly do tohoto pardubického spolku.¹⁴⁵

Měšťanská beseda pořádala také řadu výletů do okolí Pardubic, které byly doprovázeny i hudebním doprovodem. Výletů se účastnil také hostinský, který zajišťoval dostatečné množství piva pro výletníky. Řada výletů byla směřována do blízké Dubiny. 27. července 1879 naplánovala Beseda výlet do Dubiny. Začátek tohoto výletu byl stanoven na 13:30 odpoledne a mělo se jít v průvodu od Měšťanské besedy v tomto složení:

1. Hudba
2. Hasiči
3. Pernštýn
4. Ludmila
5. Ochotníci
6. Vojenští vysloužilci
7. Měšťanská beseda

Vstupné bylo stanoveno na 10 kr., pro rodinu na 20 kr. Vstupné bylo vybíráno na pardubické cestě panem Jahnem a Vojáčkem, na sezemické cestě vstupné vybíral pan Soukup a Hamater a na spojilské cestě panem Libický. Byl naplánován tento program:

1. Na vlast
2. Jen do skoku
3. Divadelní představení
4. Opuštěný
5. Při luni

Pro nepříznivé počasí byl ovšem výlet přesunut na 3. srpna. Příjmy z výletu činily 74 zl. a 45 kr., ovšem vydání bylo o něco vyšší, a sice 87 zl. a muselo se tedy z kasy doplácet 12 zl. a 55 kr.¹⁴⁶

¹⁴⁴ WEGER, Josef. *Dějiny Měšťanské besedy 1862-1887*. Pardubice : Měšťanská beseda, 1888. s. 3-15.

¹⁴⁵ SOKA Pardubice, Měšťanská beseda Pardubice, inv. č. 4, protokol o schůzích 1871-1883.

¹⁴⁶ Tamtéž.

Besední místnosti byly hojně navštěvovány. Počet členů se pohyboval kolem 200. Roku 1863 se Měšťanská beseda poprvé stěhovala. Důvodem stěhování byl nedostatek prostor pro takovýto velký počet členů. Nové působiště našla Beseda v Arnoštově ulici v domě U Šípkových, kde si pronajala sál se dvěma pokoji. Za tyto místnosti platila 500 zl. ročně a od roku 1871 600 zl. ročně. Roku 1874 se Měšťanská beseda opět stěhovala. Tentokrát do nově postavených prostor na místě bývalého městského pivovaru. O něco později zde byl také přistavěn velký společenský sál, ve kterém mohla Měšťanská beseda pořádat své zábavy. Roku 1878 byly prostory Měšťanské besedy rozšířeny o nově zbudovanou terasu, která vznikla nad místnostmi zastavárny. Na této terase byly každou středu pořádány za příznivého počasí zábavy. Za nepříznivého počasí byly zábavy přesunuty do besedních místností.

Besední místnosti Měšťanské besedy v Pardubicích byly poměrně slušně vybaveny. V místnostech stál kulečník, na oknech visely pěkné jutové záclony, na zdech velká zrcadla a v černých rámech velké obrazy Husa, poprsí Palackého, Riegra, Budeníka a dalších. Do nových místností, kam se Měšťanská beseda přestěhovala roku 1874, byl pořízen také nový kulečník. Na tento kulečník byly vybírány příspěvky ve formě půjčky na nejméně 5 zl. Pro pořízení nového kulečníku byl zřízen také kulečnický výbor, do kterého bylo jmenováno 7 členů. Část částky potřebné na nový kulečník byla uhrazena prodejem kulečníku starého. Zapůjčeno bylo celkem 400 zl. Roku 1880 získala Měšťanská beseda prostor v bývalé maštali pro zřízení sklepa s lednicí, aby bylo možné uchovávat pivo v lepších podmínkách. Roku 1882 dostala budova Měšťanské besedy nad vchod ceduli s nápisem „Měšťanská beseda“. V 90. letech došlo k dalšímu stěhování Měšťanské besedy. Tentokrát se Beseda stěhovala do místností pardubické radnice. Měšťanská beseda získala kromě nových prostor také nového hostinského, kterým se stal pan Kraus.¹⁴⁷

Zpočátku nechtěla Měšťanská beseda v Pardubicích příliš zapůjčovat své besední místnosti jiným spolkům, což bylo zapříčiněno hlavně nedostatkem místa pro vlastní potřeby. Později se ovšem Měšťanská beseda stala střediskem téměř všech pardubických spolků. Besední místnosti byly propůjčovány ostatním spolkům a dalším zájemcům většinou za určitý poplatek. Mimo nejrůznějších spolků si besední místnosti pronajala například také paní Fügertová pro hodiny tance. Významným společníkem při zábavách byl pro Měšťanskou besedu spolek Sokol a také ochotnický divadelní spolek. Například roku 1874 byly besední místnosti propůjčeny spolku Ludmila, který zde uspořádal věneček na oslavu svého desetiletého trvání. Roku 1880 poskytla Měšťanská beseda své místnosti pro přednášky

¹⁴⁷ WEGER, Josef. *Dějiny Měšťanské besedy 1862-1887*. Pardubice : Měšťanská beseda, 1888. s. 16-32.

Literárního spolku. Díky tomu se mohli členové Besedy také účastnit přednášek tohoto spolku se stejnými právy jako členové literárního spolku. Společně se Sokolem pořádala Beseda celou řadu zábav.¹⁴⁸

Měšťanská beseda se stala členem také mnoha jiných spolků. Například od roku 1865 Občanské záložny a od roku 1871 Umělecké besedy pražské. Roku 1878 pardubická Měšťanská beseda přistoupila ke spolku Českých žurnalistů s ročním příspěvkem 10 zl. Roku 1892 se Beseda stala členem spolku Komenský ve Vídni s ročním příspěvkem 5 zl. S ostatními spolky pěstovala Měšťanská beseda velmi dobré vztahy. Obzvláště vřelé přátelství Beseda udržovala s pěveckým dívčím spolkem Ludmila, Sokolem a zpěváckým spolkem Pernštýn. Měšťanská beseda ovšem nepodporovala pouze nejrůznější spolky, ale hlavně vlastenecké zájmy celého národa. Roku 1878 přispěla na zasazení pamětní desky Jana Husa částkou 5 zl., roku 1882 na stavbu katolického kostela v Hodslavicích na Moravě, na Matici Lužickou přispěla 30 zl., na pomník Sladkovského apod. Podle svých finančních možností podporovala i nejrůznějšími příspěvky pardubickou opatrovnu.

I přes vlastenecké smýšlení se Beseda okázale účastnila s veškerou úctou všech událostí týkajících se panující rodiny habsbursko-lotrinské. Například roku 1875 byl pro Měšťanskou besedu zakoupen nový smuteční prapor, který byl vyvěšen na paměť úmrtí císaře Ferdinanda Dobrotivého.¹⁴⁹

70. léta byla pro Měšťanskou besedu poměrně úspěšná. Každoročně Beseda pořádala celou řadu pravidelných zábav, mezi kterými lze zmínit například zábavu Cecilskou, Posvícenskou, Kateřinskou a Silvestrovskou, která se konala pravidelně vždy poslední den v roce. Roku 1873 vypadal program Silvestrovské zábavy takto:

1. Silvestrovská řeč
2. Opereta. Koncert bengálského impresaria Vaška Kaňhala
3. Deklamace ženská
4. Sólová píseň pro tenor
5. Deklamace mužská
6. Sólový výstup.

Mimo pravidelných zábav se konala i celá řada dalších zábav. Při hudebních zábavách mohl být podle přání i tanec. Například roku 1875 se hned 20. ledna konal ples. Na konci masopustu v pondělí byl uspořádán věneček. Další věneček se poté konal 23. května. Byl naplánován také společenský výlet do Dubiny, kterého se měly účastnit i další pardubické

¹⁴⁸ SOkA Pardubice, Měšťanská beseda Pardubice, inv. č. 4, protokol o schůzích 1871-1883.

¹⁴⁹ Tamtéž.

spolky. Tento společenský výlet musel být pro nepříznivé počasí odložen a nakonec i zrušen, protože pokaždé, kdy se měl uskutečnit, tak přišlo. Místo toho se 29. června konal velký koncert v městském parku. V říjnu byla uspořádána další deklamatorní a hudební zábava. Vstupné bylo stanoveno pro členy volné a pro nečleny činilo 50 kr. Tato zábava se vydařila na výbornou. 21. listopadu 1875 v předvečer svátku Cecílie se konala v Měšťanské besedě taneční zábava. Vstupné bylo stanoveno pro členy na 50 kr. a pro nečleny na 1 zl. a 5 kr. Poslední den v roce se konala tradiční Silvestrovská zábava.

Ve 2. polovině 70. let se objevuje žádost dam, které si přály mít možnost také navštěvovat besední místnosti a číst zde noviny. Této žádosti bylo vyhověno. Již od roku 1884 se dámy mohly stát dokonce i členy spolku.¹⁵⁰

5. srpna 1888 uspořádala Měšťanská beseda slavnost ve prospěch Národního divadla v Brně. Této slavnosti se účastnily i jiné spolky, mezi kterými můžeme zmínit například spolek Ludmila, Pernštýn, Sokol, Akademiky, Veterány, Řemeslnickou jednotu. Téhož roku začátkem prosince se konal v Besedě přátelský večer k oslavě 70. let narozenin F. L. Riegra, kterého se rovněž zúčastnily i další vlastenecké spolky.

V druhé polovině 70. let došlo ke změně stanov Měšťanské besedy. Nové stanovy přinesly větší a méně omezenější práva pro předsedu spolku. Podle nových stanov byla valná hromada usnášeníschopná, pokud se sešla jedna pětina členů. Další změna stanov se týkala oblasti dělení majetku při rozpadu Besedy. Celý majetek měl v případě rozpadu Besedy připadnout pardubické obci. Mezi léty 1874 - 1876 došlo ovšem k potlačení spolkového života. Panovala všeobecná finanční tíseň a také národní politika byla ve věcech národních netečná, přesto počet členů Měšťanské besedy rostl.

Již roku 1873 se objevovaly první snahy o zřízení vlastní knihovny. Členové spolku byli požádáni, zda by nedarovali Měšťanské besedě nějakou tu knihu. 5. února 1878 byla v Měšťanské besedě zřízena spolková knihovna. Knihovna získala hned zpočátku velké množství knih a časopisů hlavně díky darům. Roku 1881 byla spolková knihovna darována městskému muzeu.¹⁵¹

Velkým problémem Měšťanské besedy v Pardubicích bylo obsazení místa hostinského. V Besedě se vystřídalo mnoho hostinských, ale většinou s nimi nebyla Beseda příliš spokojená. Členové Besedy si hojně stěžovali na špatně upravená jídla, nekvalitní pivo a nečistotu. Do roku 1866 působil v Měšťanské besedě jako hostinský pan Balcar, kdy byl

¹⁵⁰ SOkA Pardubice, Měšťanská beseda Pardubice, inv. č. 4, protokol o schůzích 1871-1883.

¹⁵¹ SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem*. Díl III, Část 2, Školství. Pardubice: Město Pardubice, 1927. s. 69.

vystřídán panem Daňkem, který ovšem již za tři roky odešel a místo něj nastoupil pan Roček. Od roku 1872 byl hostinským Měšťanské besedy pan Tůma. Roku 1876 František Tůma odešel z pozice hostinského Měšťanské besedy, vzhledem k velké nespokojenosti s cenami, kvalitou jídla a pití a dalším mnoha stížnostem ze strany členů Besedy. Byl vypsán tedy nový konkurz na besedního hostinského, který vyhrál pan Jan Šmoranc z Vamberka. Ten měl ovšem příliš vysoké požadavky a již v březnu 1877 dostal pan Šmoranc čtvrtletní výpověď a bylo tedy nutné vypsát další konkurz. Tento konkurz byl vypsán v Pokroku a v Národních listech. Již 19. dubna vybrali shromáždění členové ze všech žadatelů 3 kandidáty na místo hostinského a poté z nich výbor vybral Čenka Králíka z Prostějova. Nový hostinský přijal nájemní smlouvu a složil kauci 100 zl. hotově a k tomu los vídeňské obce v nominální hodnotě také 100 zl. série 2774 čís. 76 bez kupónu. Poté, co se Beseda opět přestěhovala, tentokrát do nových místností prostor pardubické radnice, byl najat nový hostinský pan Kraus. I zde se Měšťanská beseda neustále potýkala s častým střídáním hostinských. Pana Krause vystřídala pan Betka, poté pan Vytvořil atd.¹⁵²

Spolek měl mimo hostinského také spolkového sluhu, který získával za své služby služné, jež mu Měšťanská beseda vyplácela. Besední sluha byl povinen roznášet oběžníky ke schůzím správního i zábavního výbory, roznášet pozvánky k zábavám na všechny místní spolky i členy spolku a uspořádávat sedadla k jednotlivým zábavám, upravovat věci na podiu, opatřovat rekvizity, dohlížet na řádné osvětlení a udržovat vzorný pořádek při všech zábavách i valných hromadách. Byl také povinen čtvrtletně vybírat členské příspěvky.

Besední výbor vždy dbal na pohodlí svých členů a na to, aby se podával vždy dobrý nápoj, takže v besedních zápiscích bylo možné se dočíst řadu instrukcí pro sládku, který právě dohlížel na pivo uložené ve sklepě, ošetřovat jej, aby bylo stále dobré jakosti.¹⁵³

V 80. letech 19. století se členové besedy usnesli sepsat dějiny Měšťanské besedy. Tímto úkolem byl pověřen profesor Josef Weger, který sepsal Dějiny Měšťanské besedy. Ty byly poté vydány tiskem při příležitosti 25. výročí vzniku Měšťanské besedy. Roku 1887 uspořádala Beseda slavnostní večer právě při příležitosti tohoto výročí. Měšťanská beseda nechala vytisknout 300 exemplářů programu a 100 exemplářů právě Dějin Měšťanské besedy, které se o slavnostním večeru předávaly členům u vstupu. Dále se tyto dějiny rozeslaly čelným Besedám a redakcím. K slavnostnímu večeru byly pozvány: Městská rada, Sokol, Pernštýn, Ludmila, Literární spolek, Občanský klub, Hasičská jednota vysloužilců,

¹⁵² SOkA Pardubice, Měšťanská beseda Pardubice, inv. č. 5, protokol o schůzích 1883-1894.

¹⁵³ WEGER, Josef. *Dějiny Měšťanské besedy 1862-1887*. Pardubice : Měšťanská beseda, 1888. s. 16-32.

Řemeslnicko-Živnostenská beseda, Řemeslnická jednota, Stenografický klub, Hospodářský spolek, Spolek pro vystavění divadla, Učitelská jednota Budeč, Obchodní spolek a Arnošt.

Konec 80. let byl doprovázen úpadkem společenského života v Měšťanské besedě. Roku 1889 se besední výbor usnesl pořádat každou středu zábavný večer, aby se spolkový život vzpružil.¹⁵⁴

Ovšem úpadek pokračoval i ve 20. století. Jako příčinu tohoto jevu někteří zmiňovali právě neschopné hostinské, kteří podávali špatné pivo a jídlo. Dále bylo také zmiňováno špatné osvětlení místností a nepohodlí, což bylo důvodem nízké návštěvnosti besedních místností. Přestala být odebírána řada časopisů. Začátkem 20. století Měšťanská beseda odebírala 34 časopisů a 5 děl. V knihovně se nacházelo celkem 200 děl o 310 svazcích. Roku 1903 byl zrušen odběr Lidových novin, Katolických listů, Politika, Českého učitele, Rozmluv, Humoristických listů, Šípu, České Revue, Samostatnosti Srdce, Osvěty lidu. Roku 1903 bylo na schůzi výboru Měšťanské besedy usneseno vyzvat jednotlivé spolky, které používaly besedních místností, aby alespoň předsedové těchto spolků se stali členy Besedy. Měšťanská beseda měla poměrně malý počet členů v porovnání s celkovým počtem obyvatel v Pardubicích. Ovšem roku 1905 se Beseda opět trochu vzmohla a byl tak oddálen její úplný úpadek. Klesl dokonce schodek besedního rozpočtu z 1360,02K na 500K. Roku 1907 již besední rozpočet vykazuje přebytek ve výši 450, 31K. Zvýšily se příjmy z poplatků ze sálu a to i přesto, že poplatky z propůjčených místností byly co nejnižší, a že i některým místním korporacím byly místnosti zapůjčovány zdarma. Roku 1905 byl besední sál propůjčen celkem 170krát a z toho 120krát bezplatně a 50krát za poplatek. Celkem bylo utrženo za poplatky 620K.¹⁵⁵

První návrhy na rozpuštění Měšťanské besedy v Pardubicích se objevily roku 1910. Zábavy pořádané Měšťanskou besedou byly málo navštěvované a Beseda uvažovala o výpověď smlouvy s obcí na besední místnosti.

Roku 1912 se výborová schůze usnesla přijmout za členy Měšťanské besedy také studenty. Členem besedy se tak mohl stát každý studující po dobu studia, který zaplatil zápisné, bez jakéhokoliv dalšího poplatku, pokud byl přijat výborem. Tito noví členové měli právo si volit 3 členy do zábavního výboru a navštěvovat veškeré besední zábavy. Neměli ovšem žádný hlas ve valné hromadě a nemohli být zvoleni do správního výboru. Zástupci studentů tyto podmínky přijali na výborové schůzi 25. srpna 1912 a hned 1. září se rozhodli uspořádat koncert studentského orchestru.

¹⁵⁴ SOkA Pardubice, Měšťanská beseda Pardubice, inv. č. 5, protokol o schůzích 1883-1894.

¹⁵⁵ SOkA Pardubice, Měšťanská beseda Pardubice, inv. č. 6, protokol o schůzích 1894-1901.

Během první světové války byly besední místnosti zabrány Městskou dívčí školou průmyslovou. Během války byla spolková činnost pozastavena a výborová schůze se tedy rozhodla nevybírat ani členské poplatky. Roku 1914 byla nájemní smlouva s pardubickou obcí zrušena a místnosti byly obcí zabrány. Obec zabrala také veškerý zbývající inventář včetně piana, čímž byly vyrovnány veškeré dlužné závazky Měšťanské besedy a plně vypořádán poměr Měšťanské besedy k obci. Knihy ze spolkové knihovny byly darovány pardubickému Muzejnímu vlastivědnému spolku. Vlastivědnému muzeu v Pardubicích byla věnována také pamětní kniha, protokoly a i ostatní spolkové zápisy. Peněžité jmění uložené na spořitelní knížce znějící na jméno Měšťanské besedy v Pardubicích, byly také věnovány muzejnímu spolku.¹⁵⁶

¹⁵⁶ SOkA Pardubice, Měšťanská beseda Pardubice, inv. č. 7, protokol o schůzích 1901-1922.

Měšťanská beseda v Litoměřicích

Stejně jako na jiných místech českých zemí znamenal pád absolutismu a liberální legalizace spolčovacích práva umožnění vzniku celé řady spolků, jejichž prostřednictvím mohla kultura zasahovat široké vrstvy měšťanské společnosti. První takovýto spolek v Litoměřicích vznikl ovšem ještě před Říjnovým diplomem roku 1858. Jednalo se o Hudební a pěvecký spolek. Počátky činnosti tohoto spolku byly ve znamení vzájemné jazykové tolerance českých a německých členů, která však neměla dlouhého trvání. Po vzniku litoměřické Besedy se tento spolek stal ryze německým.¹⁵⁷

„Dějiny litoměřické besedy jsou propleteny – jako červenou nití – odvěkou a typickou chybou slovanské rasy – nesvorností. Tím spolek sice trpěl, ale z vytčené dráhy přec se nevychýlil, jsa veden a spravován rozvážnými muži. V pozdějších dobách, když se poznenáhla zapomnělo na význam této korporace, na její vynikající zásluhy o rozvoj zdejší české menšiny, připojil se k tomu ještě nevděk. Přes půl století působila Beseda nezištně a poctivě v zájmu českého živlu, až se dopracovala titulu, přežití instituce a stala se terčem všestranných útoků.“¹⁵⁸

Založení Měšťanské besedy v Litoměřicích¹⁵⁹ bylo snahou soustředit český společenský život do pevného střediska českého živlu, neboť doposavad se český spolkový život soustřeďoval právě v tehdejším německém pěvecko – hudebním spolku Musikverein.

O založení Měšťanské besedy v Litoměřicích píše pamětní kniha: *„Čechové litoměřičtí, pamětlivi jsouce svých povinností k vlasti a k národu, usnesli se založiti „Besedu“, spolek to věnovaný zábavě, ve kterémž by však byl zároveň pěstován český jazyk, český mrav a český zpěv, vlastenectví buzeno a upevňováno, a též bratrská vzájemnost jak mezi členy, tak i se sousedy a i s celým národem rozšiřována a udržována.“¹⁶⁰*

Podobné snahy o založení spolku sdružujícího české obyvatele Litoměřic, se objevily již dříve. První myšlenka založit Českou Besedu se objevila již roku 1848. Není ovšem jisté, zda vůbec k založení tohoto spolku došlo a pokud byla Česká beseda založena, pravděpodobně velmi rychle zanikla.

Valná hromada k založení Měšťanské besedy se sešla 28. července 1862. Hlavním cílem této schůzky bylo schválit stanovy a zvolit prozatímní výbor. Stanovy Besedy byly

¹⁵⁷ KOTYZA, Oldřich, et al. *Dějiny města Litoměřic*. Litoměřice : Město Litoměřice, 1997. s. 271. ISBN 80-85433-48-6.

¹⁵⁸ SOkA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, Měšťanská beseda Litoměřice, inv. č. 7, pamětní kniha Besedy litoměřické.

¹⁵⁹ Příloha č. 2.

¹⁶⁰ Tamtéž.

vypracovány jak v českém, tak i v německém jazyce. Tímto počinem byla Beseda v Litoměřicích uvedena v život. První verze spolkových stanov byla ovšem vrácena okresní politickou správou k doplnění.

Zpočátku se spolek potýkal s celou řadou nepříjemností, mezi nimiž lze zmínit nucené vystoupení členů nebo změna požadavků ohledně placení nájemného. Spolek začal velmi brzy po svém založení upadat do finanční tísně a navíc v říjnu 1862 byly opět spolku vráceny stanovy k přepracování. Ke konečnému schválení stanov došlo až v lednu 1863.¹⁶¹

K další změně stanov došlo na valné hromadě ze dne 28. listopadu 1877. V těchto stanovách se poprvé objevilo označení Měšťanská beseda, což nebylo v intenci původních zakladatelů a bylo to příčinou řady kritik a poukazů ze strany jiných korporací respektive politických stran.

Na první schůzi spolkového výboru Besedy se členové dohodli na seznamu časopisů, které bude Beseda odebírat. Jednalo se především o Hlas, Humoristické listy, Brejle, Obecné listy, Slavoj, Poutník od Otavy a německé listy Reform a Ost&West. Prvním předsedou spolku byl zvolen Dr. Václav Svoboda, známý a vyhledávaný litoměřický lékař, který byl zároveň i hudebně velmi vzdělaným.

V této době se Besedě dařilo poměrně dobře. Besední knihovna se rozrůstala, rostl i počet darů ve prospěch Besedy, členské příspěvky byly placeny včas a řádně a rostl také počet členů Besedy. Již roku 1865 se ovšem objevili první dlužníci, kteří nezaplatili svůj členský poplatek. Zajímavostí bylo, že jedním z dlužníků byl i sám jednatel litoměřické Besedy. Beseda měla 71 členů, z nichž 52 pocházelo přímo z Litoměřic, 8 z Terezína a 11 z ostatních obcí. Během tří let fungování spolku bylo uspořádáno 12 divadelních představení a množství zpěvních, hudebních a deklamatorních zábav. Knihovna se rozrůstala. Obsahovala knihy zábavné i vědecká díla jak v českém, tak v německém jazyce.¹⁶²

Beseda se usídlila v malé místnosti zapůjčené panem Kubíčkem, který poskytl tento pokoj bezplatně do té doby, než bude Beseda schopna platit nájemné. Ovšem svůj slib ohledně bezplatného užívání místností velmi brzy zapomněl a záhy nájemné za pronajaté místnosti požadoval. První zařízení spolkových místností bylo velmi chudé a jednoduché. Skládalo se z 1 stolu, 6 židlí, 1 lampy, železné pokladnice, visacího zámku ke kůlně a 12 háků v čítárně. Roku 1863 se Beseda přestěhovala do 1. poschodí v domě pana Iterheima v Michalské ulici, protože stávající prostory přestaly vyhovovat potřebám rozrůstajícího se

¹⁶¹ SOkA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, Měšťanská beseda Litoměřice, inv. č. 9, pamětní kniha Besedy litoměřické.

¹⁶² Tamtéž.

spolku. Byly tedy pronajaty celkem 4 pokoje za roční nájemné 150 zl. Stěhování besedy bylo oslaveno 10. května 1863 „Slavnou besedou“. Ještě téhož roku bylo pro spolkové místnosti zakoupeno také piano. Roku 1867 byla ve spolkové místnosti postavena zvláštní pokladnička zvaná „bubínek“, do které se ukládaly pod různými tituly malé částky, věnované výhradně jen pro výzdobu a zkrášlení místností.¹⁶³

První návrh na zakoupení vlastního domu pro litoměřickou Besedu se objevil v listopadu 1871, kdy pan Říha na výborové schůzi 11. listopadu, navrhl zakoupení vlastního domu. 8. prosince 1871 zvláštní komitě s koupí spolkového domu souhlasilo. S realizací se ihned započalo. Byly učiněny potřebné kroky u českého místodržitelství o povolení ke sbírání příspěvků na koupi domu. Sběr příspěvků byl místodržitelstvím povolen v červenci 1872 na dobu půl roku. Příspěvky ovšem nesměly být vybírány dům od domu, ale pouze obesíláním vlastních dopisů a vybrané peníze musely být použity pouze k danému účelu. Rozeběhla se rozsáhlá akce rozesílání svolání na okresní zastupitelstvo, obecní úřady, spolky, peněžní ústavy, poslance, bývalé členy, čelné představitele veřejného života atd. Brzy po rozeslání těchto dopisů se začaly scházet první příspěvky. 31 členů Besedy přispělo celkem 445 zl. Prvním dárcem byla také záložna v Terezíně, která již 14. srpna 1872 darovala na pořízení besedního domu 500 zl. Veškeré příspěvky byly kvitovány v novinách. Prvních šest uveřejněných darů znělo na celkovou sumu ve výši 2151 zl. a 78 kr. V polovině roku 1873 činila besední sbírka na nový spolkový dům již 3004 zl. 42 kr.

Na mimořádné schůzi 24. srpna 1872 byl přijat návrh pana Lopaty, aby se Beseda přestěhovala do domu U Zeleného orla. Ke stěhování došlo v listopadu 1872. Místnosti v domě U Zeleného orla se skládaly z jedné místnosti s výhledem do dvora, vedle této místnosti byl ještě sál a 2 místnosti umístěné směrem do ulice, které byly opatřeny skleněnými dveřmi. Nájem za tyto prostory obnášel 300 zl. ročně. Nájemní smlouva byla uzavřena na dobu 3 let.

Ze zápisu z výborové schůze ze dne 3. ledna 1874 vysvítá, že úkol nad vyhledáváním vhodného domu pro Besedu převzal stavitel Haala. Na výborové schůzi 17. a 24. února 1874 bylo rozhodnuto zakoupit dům č. p. 231 od sourozenců Füsslových za cenu 7000 zl., 50 zl. klíčného. Bylo již celkem načase, neboť nájemní smlouva na stávající místnosti v domě U Zeleného orla měla být 15. června zrušena. Stěhování bylo provedeno s velkým nadšením, ovšem nadcházející období bylo poté spjato se strastmi spojenými s vlastnictvím tohoto domu

¹⁶³ SOkA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, Měšťanská beseda Litoměřice, inv. č. 9, pamětní kniha Besedy litoměřické.

a také se splácením dluhů. Novému spolkovému domu byla povolena hostinská koncese pod č. j. 7882 11. července 1874.¹⁶⁴

Na tento nový dům bylo vázáno pravovárečné právo. Právo várečné bylo jedním z nejdůležitějších a nejvýdělečnějších středověkých městských práv, které umožňovalo vařit pivo. Prakticky pokud mělo město právo várečné, mohl ve svém domě vyrábět a prodávat pivo každý plnoprávný měšťan. Postupem času docházelo ke specializaci výroby a měšťané výrobu přenášeli do pivovarů a pivo ve svém domě pouze prodávali. Pivovar v Litoměřicích byl postaven roku 1720 pravovárečným měšťanstvem a nesl název Bürgerliches Brauhaus, tedy Měšťanský pivovar. Roku 1831 získal tento Měšťanský pivovar výsadu prodávat v Litoměřicích pivo vařené pouze ve zdejším pivovaru.

Od 1. ledna 1875 musely být zvýšeny členské příspěvky na 8 zl. ročně, aby bylo možné splácet dluh váznoucí na nově zakoupeném besedním domě. K zaplacení kupní ceny měla být v záložně v Terezíně zapůjčena částka 2000 zl., mimo toho předseda spolku pan Kraušner zapůjčil 200 zl. a pan Vejvoda 150 zl. Tereziánská záložna ovšem půjčku peněz zamítla, v důsledku čehož Beseda vystoupila ze záloženského svazku, jehož byla členem. Předseda spolku Kraušner proto navrhl, aby každý člen výboru přispěl 400 zl., ale tento návrh byl většinou členů zamítnut.

30. ledna 1875 byl přesto dům č. 231 právoplatnou kupní smlouvou převeden do vlastnictví litoměřické Besedy. Státní poplatky vyplývající z kupní smlouvy obnášely celkem 196 zl. 87,5 kr. bez úroků za prodlení. Beseda si vyžádala splácení této částky v pěti splátkách. Již 2. července 1875 ovšem dorazila první upomínka pro nezaplacení zbývajících částky kupní ceny a v případě neuhrazení dlužné částky do 8 dnů bylo vyhrožováno podáním žaloby. Hned nato 10 členů Besedy vystoupilo, pravděpodobně z důvodu obavy, že finanční stav, do kterého se Beseda koupí vlastního domu zabředla, bude mít v zápětí za následek nutnost peněžitých obětí ze strany členstva.¹⁶⁵

5. srpna 1875 došlo k volbě nového výboru a novým předsedou spolku byl zvolen Jakub Vladyka. První starostí nově zvoleného výboru bylo právě opatření peněz k zaplacení dluhu za besední dům. Peníze zapůjčil sám předseda spolku. Jednalo se o půjčku 2804 zl. 2 kr. Za to žádal pravomoc dohlížet na spolkový dům. Z besední pokladny byly zaplaceny úroky 100 zl., a poté ještě 58 zl. 85 kr. 23. září 1875 zapůjčil člen výboru pan Král 100 zl. Tento obnos ovšem stále nedostačoval k umoření dluhů. Nato se předseda pan Vladyka zavázal,

¹⁶⁴ SOkA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, Měšťanská beseda Litoměřice, inv. č. 9, pamětní kniha Besedy litoměřické.

¹⁶⁵ Tamtéž.

že potřebnou částku 300 zl. zapůjčí. O dva roky později, v březnu 1877, činily již pohledávky pana Vladyky 3300 zl. a valná hromada se usnesla předat pohledávku záložně v Mělníku.

Roku 1874 se Beseda nacházela ve finanční tísní, úroky z dluhů se ozývaly ze všech stran, navíc Beseda měla i řadu členů, kteří se příliš nestarali o placení členských příspěvků a v případě, že byli na dlužné příspěvky upozorněni, byli velmi rozhořčeni. Finanční tíseň pokračovala až do roku 1879, kdy byla Beseda nucena si půjčit 1800 zl. z mělnické spořitelny. Po dlouholetém splácení dluhů vážnoucích na tento dům byl tento besední dům prodán, aby mohl být zakoupen nový Národní dům.¹⁶⁶

Národní dům se Besedě podařilo zakoupit roku 1915. Tento dům měl být adaptován na jakési středisko spolkového života české menšiny v Litoměřicích. Dům byl získán díky finanční podpoře České obce Sokolské a Tělocvičné jednotě Sokol z Kolína. Beseda vložila do tohoto Národního domu velké množství finanční prostředků a ještě ani roku 1920, kdy již byly nájemní podmínky příznivější, nezáročoval se kapitál do něj vložený. Po válce o tento majetek navíc usiloval spolek Sokol, který chtěl mít také prospěch ze zvýšené hodnoty tohoto majetku.

Snahou Měšťanské besedy v Litoměřicích bylo také založit vlastní spolkovou knihovnu. Základy pro novou spolkovou knihovnu byly položeny v listopadu 1862. Knihovna se skládala z nejrůznějších darovaných knih. „Založení knihovny při naší Besedě jest zajisté šťastnou myšlenkou. Má-li však účel svého se neminouti, je třeba, aby knihy byly většinou české, aby sbírka novějšími spisy rozmnožena byla. K tomu účelu se žádají oudové Besedy by každý nějakým dárkem přispěl, kteréž se o Sylvestru zábavným způsobem zpeněží.“¹⁶⁷ Při této sbírce se sešlo 88 nejrůznějších předmětů, které byly následně velmi úspěšně na Silvestrovské zábavě zpeněženy. Roku 1892 vykazovala spolková knihovna 202 titulů ve 224 svazcích, nepočítaje 9 dílů Čech a 5 dílů Ottova slovníku, jakož i obrázkové časopisy a knihy dosud nevázané. Do roku 1898 stoupl počet knih ve spolkové knihovně na 447 knih.

Roku 1879 se někteří členové rozhodli zapůjčit spolkové čítárně vlastní časopisy, a sice pan Lopata Posla z Prahy, Říp a Podřipan; pan Lukeš Lumíra, pan Svoboda Ilustrierte Welt, pan Vrba Prager Tagblatt a Buch für Alte atd.¹⁶⁸

¹⁶⁶ SOkA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, Měšťanská beseda Litoměřice, inv. č. 1, kniha protokolů 1879 – 1889.

¹⁶⁷ SOkA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, Měšťanská beseda Litoměřice, inv. č. 9, pamětní kniha Besedy litoměřické.

¹⁶⁸ SOkA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, Měšťanská beseda Litoměřice, inv. č. 1, kniha protokolů 1879-1889.

Na veřejnosti se poprvé Beseda prezentovala 14. ledna 1863, kdy byla uspořádána tzv. Velká Beseda ve prospěch pohořelých v Lomnici. Přípravě této zábavné společenské akce byla věnována velká pozornost. Na programu této akce bylo:

1. „Předehra provedena střeleckou kapelou
2. Pozdravení pěvcovo: kvarteto od V. H. Veitha
3. Bez rukavic: deklamace od Štorcha
4. Utonulá: sbor od Křížkovského
5. Porodila mne matička: sólo pro baryton od Krova
6. Dcerám českým: kvarteto od Geznera
7. Pohádka o zakletém princí: deklamace od V. Crha
8. Zde jest slávovská domovina: sbor od Wintra
9. Výstraha: sólo pro tenor od Kavana
10. Quodlibet: z národních písní

II.část:

1. Naprej: sbor od Janka
2. Sen: tenorové sólo od Kavana
3. Naše vlast: barytonové sólo od Procházky.¹⁶⁹

Tato společenská akce se velmi vydařila a zúčastnilo se jí také početně zdejší německé obyvatelstvo.¹⁷⁰

Na společenské akce pořádané litoměřickou Besedou byly zvány místní významné osobnosti a přední rodiny bez ohledu na národní příslušnost. Mimo všech litoměřických německých spolků se zábav účastnily i spolky ze vzdálenějšího okolí: z Prahy například Hlahol, z Plzně Hlahol, z Tábora Žižka, ze Slaného Dalibor, z Chrudimi Slavoj, z Kutné Hory Tyl, z Českých Budějovic Beseda. Po dlouhou řadu let byl vztah mezi litoměřickou Besedou a německými spolky na úrovni plné tolerance, ovšem tento v celku harmonický vztah netrval věčně.

Litoměřická Beseda se stala vzorem i pro další podobné spolky v okolí. Například podle vzoru litoměřické Besedy byly vytvořeny stanovy Besedy v Ústí nad Labem, která vznikla roku 1863. V prosinci 1875 zažádala Dělnická beseda o zapůjčení besedních místností. Tato žádost byla ovšem zamítnuta, neboť Beseda měla špatné zkušenosti s podobnými případy. Hosté se totiž chovali v Besedě „jako doma“, nešetřili nábytek

¹⁶⁹ SOkA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, Měšťanská beseda Litoměřice, inv. č. 9, pamětní kniha Besedy litoměřické.

¹⁷⁰ Tamtéž.

ani zařízení. Schůze pořádali za křiku a hulákání a občas dokonce došlo i ke rvačkám. Koncem roku 1875 byl Besedě přidělen podle ubytovacího zákona na 14 dní voják, za kterého musela Beseda platit stravu a postarat se o ubytování. Od 1. ledna 1877 byla druhá místnost besedních místností pronajata Katolickému kasinu proti zaplacení částky 80 zl. ročně. Katolické kasino působilo v besedních místnostech přes dva roky a 1. dubna 1879 se vystěhovalo. Na podzim roku 1884 došlo v besedních místnostech k třenicím uvnitř Řemeslné jednoty. Výborová schůze se proto usnesla pro příště jednotě od případu k případu propůjčovat místnosti vždy jen s tou podmínkou, že Řemeslná jednota ponese zodpovědnost za své chování a za zachování zákonných předpisů a pravidel slušnosti, zejména pak za nedopuštění hazardu.¹⁷¹

V létě roku 1883 povstaly různé neshody se zpěváckým spolkem Mácha. Tento spolek používal besedních místností při různých schůzích, cvičeních, členové používali i piana a not, z čehož se během času vyvinul jakýsi zvyk a zpěváci si počínali úplně jako spoludávatelé domu a celého zařízení. Členové tohoto zpěváckého spolku dokonce kritizovali některá usnesení výboru, která umožňovala zapůjčení besedních místností i pro Řemeslnou jednotu. Spolkový výbor se tedy písemně dotázal zpěváckého spolku, používá-li spolek Mácha dosud místnosti besedních a v případě, že je hodlá používat i nadále, bylo by třeba stanovit určité podmínky. Zpěvácký spolek ovšem neuznal kompetenci výboru řešit tento problém a opatrně diplomaticky odpověděl: „*Místnosti besední, jakož i hudebniny a piano propůjčeny nám byly od valné hromady ctěného členstva besedního v prosinci 1880 s největší ochotou a jednohlasně. Tohoto pohostinství bratrského spolku užíval spolek náš způsobem výše naznačeným, nepodnikaje ničeho na úkor slavné Měšťanské besedy a zamýšlí i budoucně domov a útulek svůj v Měšťanské besedě spatřovati, dokud valná hromada slavné Měšťanské besedy nerozhodne jinak.*“¹⁷²

Měšťanská beseda v Litoměřicích byla členem řady jiných spolků. Roku 1879 se Beseda stala členem Anpflanzungsvereinu po zaplacení jednorázového poplatku 10 zl. 28. června 1879 přistoupila Beseda také k německému sadařskému spolku. Naproti tomu se členem Besedy stal Němec pan Spitzer.¹⁷³

Široko daleko byl také velmi znám pěvecký kroužek litoměřické Besedy, pro který Beseda zakoupila smyčcové nástroje a dokonce i buben. Tento zpěvácký sbor účinkoval

¹⁷¹ SOkA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, Měšťanská beseda Litoměřice, inv. č. 1, kniha protokolů 1879-1889.

¹⁷² SOkA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, Měšťanská beseda Litoměřice, inv. č. 9, pamětní kniha Besedy litoměřické.

¹⁷³ SOkA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, Měšťanská beseda Litoměřice, inv. č. 1, kniha protokolů 1879-1889.

při národních slavnostech například na Řípu, v Mšenských lázních, při besedách v Roudnici, při svatojánském pěveckém sjezdu v Praze, nebo také při odhalení pomníku Karla Havlíčka Borovského v Havlíčkově Borové.

Již roku 1863 převzala Beseda starost nad hrobem Karla Hynka Máchy. Starala se o výzdobu, pravidelné pořádání zádušních mší atd. K tomuto účelu užívala jednak sbírek u vlastních členů, ale i darů od cizích příznivců. Roku 1863 Beseda opatřila pro hrob Karla Hynka Máchy nové železné zábradlí.¹⁷⁴

Litoměřická Beseda mimo řady nejrůznějších zábav pořádala také divadelní představení a výlety do okolí. Beseda se snažila o pestrý společenský život pro své členy. 31. května 1863 Beseda uspořádala první spolkový výlet do Újezda a 21. června 1863 se konal další výlet tentokrát do Mšena. Pořádaných výletů se společně s Besedou účastnily i další litoměřické a okolní spolky. V červenci 1874 byl pořádán společný výlet s živnostensko–rolnickou Besedou z Terezína do blízkého lesa s průvodem veteránské hudby. 29. srpna 1880 byl pořádán velký výlet do Českých Kopist za účasti Besed z Počáplech, Teplic a Ústí nad Labem, Řemeslnické jednoty z Litoměřic a hasičského spolku z Bohušovic.

Výborová schůze se v říjnu 1863 usnesla také na uspořádání prvního českého divadelního představení. V roce 1869 uspořádala Beseda celkem 4 divadelní představení, konala se velká beseda v labské restauraci, beseda k oslavě narozenin předsedy spolku, šibřinky a taneční věneček. 19. září 1869 se konala velká zábava ve prospěch pohořelých v Bakově. Výtěžek této akce činil 42 zl. 10 kr. V červnu roku 1871 byl uspořádán výlet do dolanského lesa v srpnu téhož roku výlet do Českých Kopist. Roku 1873 v době masopustu byla uspořádána také řada zábav. 5. ledna se konal věneček a již 26. ledna navázala Velká Beseda, 9. února opět věneček, 23. února pak maškarní ples. V této době bylo uspořádáno také divadlo ve prospěch pohořelých Němců v Jáchymově.¹⁷⁵

Roku 1869 činily výdaje Besedy v Litoměřicích 150 zl. za půl roku. Za nájem spolkových místností platila Beseda 75 zl., za topivo 15 zl., osvětlení 6 zl., posluhu 6 zl., náklad na noviny činil 29 zl, listonošovi a poslíčkovi Beseda platila 4 zl, za hudebniny vynakládala 2 zl., za knihovnu 6 zl. a další malá vydání činila 5 zl. Pořádání velkých plesů bylo samozřejmě spojeno s celou řadou velkých výdajů. Z účtů Besedy vyplývá, že pouze za tiskoviny vydávala litoměřická Beseda značné množství finančních prostředků. 200

¹⁷⁴ SOkA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, Měšťanská beseda Litoměřice, inv. č. 1, kniha protokolů 1879–1889.

¹⁷⁵ SOkA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, Měšťanská beseda Litoměřice, inv. č. 9, pamětní kniha Besedy litoměřické.

litografických pozvánek na hlazeném modrém papíře se zlatým tiskem a červenými okrasami stálo 10 zl. 200 tanečních pořádků na červeném kartonu 7 zl., 12 hudebníkům se platilo 3 zl. pro jednoho, tj. 36 zl. Například za divadelní představení, které se uskutečnilo 19. března 1870, litoměřická Beseda vydala 6 zl. za hudbu, 1 zl. 60 kr. za zapůjčení garderoby, 10 kr. stály hřebíky k upevnění podia, 6 kr. poštovné, 2 archy stříbrného a 1 arch zlatého papíru a 3 lepenky 22 kr., vlna na vousy 5 kr., arabská guma na lepení stála 8 kr.

Po roce 1870 došlo k úpadku spolkového života v Litoměřické besedě. Klesala návštěvnost besedních místností, rostla lhostejnost, netečnost a nezájem. Tento povážlivý úkaz byl předmětem porad na výborových schůzích. 3. února 1870 byla ustanovena šestičlenná skupina, která měla vypracovat návrh, jak docílit hojnější návštěvnost. Ze zápisu ze 4. srpna 1870 ovšem vysvítá, že ještě po půl roce byla stále skupina zcela bezradná. Beseda byla stále špatně navštěvovaná. Situaci zachraňovala pouze konzervativní strana spolku, která spolku stále zachovávala přízeň. Ze zápisů ze 7. června 1873 vysvítá, že Beseda pomalu špěla k úpadku. Panovala zde stále všestranná lhostejnost a netečnost.¹⁷⁶

V srpnu 1873 se Beseda rozhodla uspořádat velkou oslavu při příležitosti 100 let od narození Josefa Jungmanna. V sobotu 9. srpna o 8 hodině večer zazpíval v besedních místnostech, které byly skvěle osvětleny, u okrášleného obrazu Josefa Jungmanna zpěvácký spolek kantátu „Tichému geniovi“ od Podskalského. Dále byla přednesena přednáška o J. Jungmanovi a poté zazpíval mužský sbor. Poté byla na programu volná zábava. V neděli 10. srpna byli ve 4 hodiny uvedeni hosté do domu, v němž žil Josef Jungmann. Odtud byla uspořádána návštěva do Máchova obydlí a poté se konala Akademie ve spolkovém sále za spoluúčinkování všech pěveckých jednot a ochotníků, která začala v 7 hodin večer. Vstupné bylo stanoveno na 50 kr. bez omezení dobročinnosti.¹⁷⁷

Litoměřická beseda pořádala také řadu dobročinných akcí, přispívala na pohořelé, na chudé děti a Matici školskou. Například 31. prosince 1873 pořádala Beseda Silvestrovskou zábavu, jejíž výtěžek byl rozdělen mezi chudé české děti – 2 děvčata a 2 chlapce. 2. října 1880 byl podán Dr. Hansgirem návrh, aby výbor Besedy podporoval nově založený spolek Matice školské a propůjčil besední místností pro ustavující valnou hromadu tohoto nově vznikajícího spolku. Zmíněný spolek byl úspěšně založen a brzy na to byla zřízena také soukromá – prozatím jednotřídní česká škola. Pozoruhodné je, že tuto školu navštěvovaly i německé děti. Děti bylo ve škole zapsáno celkem 57 – 30 hochů a 27 děvčat. Po požáru

¹⁷⁶ SOkA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, Měšťanská beseda Litoměřice, inv. č. 9, pamětní kniha Besedy litoměřické.

¹⁷⁷ Tamtéž.

Národního divadla v Praze uspořádali členové Besedy mezi sebou chvatnou a tichou sbírku, která vynesla více než 555 zl. Dalším dobročinným činem Měšťanské besedy byla sbírka uspořádaná v prosinci roku 1881 mezi členy Besedy. Sbírkou byla určena pro pohořelé ve vídeňském Ringstheateru, při jehož katastrofě zahynulo 447 osob. Sbírkou vynesla značnou částku. Ze zápisů výboru vyplývá, že 6. května 1882 chtěla Měšťanská beseda uspořádat v městském divadle zábavu ve prospěch německých pohořelých v Tachově. Přestože se jednalo o podnik ve prospěch německých soukmenovců, městská rada divadlo nepropůjčila. Jako důvod uvedla, že koncert nelze povolit s ohledem na připadající svátky svatodušní. Pravým důvodem ovšem asi bylo, že městská rada se obávala, že projektovaný koncertní podnik v městském divadle měl být zároveň manifestací na památku 20. výročí založení Měšťanské besedy. Roku 1890 byla do spolkových místností pořízena pokladnička na příspěvky pro Matici školskou.¹⁷⁸

V neděli 20. května a v pondělí 21. května 1877 uspořádal díky pozvání Měšťanské besedy pražský Hlahol dva vynikající umělecké podniky v Litoměřicích, které učinily v Litoměřicích velký rozruch jak ve městě, tak i v okolí. Účast při těchto podnicích přinesla Besedě značné reprezentační a režijní výlohy. Koncem července zaslal Pražský Hlahol Besedě 20 zl. k alespoň částečnému uhrazení výloh. Kromě toho bylo odevzdáno 50 zl. okresnímu hejtmánství k dobročinným účelům.

Měšťanskou besedu během celé její působnosti navštívila celá řada významných osobností. 31. července 1877 navštívil Besedu Justin V. Prášek klasický filolog a historik starověku a 4. srpna následovala návštěva spisovatele a archiváře města Prahy Dr. Jaromíra Čelakovského.¹⁷⁹

V červenci 1885 Beseda ve dvě hodiny odpoledne uvítala americké Čechy, kteří přijeli navštívit Národní divadlo v Praze. Dne 22. května 1888 navštívil Besedu vynikající historik Václav Vladivoj Tomek, který se zvěčnil také v pamětní knize. V září 1892 zavítali do Měšťanské besedy bývalí členové Národního divadla v Praze pan Hájek a Klír a uspořádali zde úspěšný pěvecký koncert.¹⁸⁰

V únoru 1878 uspořádala Beseda Šibřinky pod heslem Cesta kolem světa, ke kterýmž veškeré dekorace věnoval výbor pražského Sokola. Při této příležitosti byl vydán časopis Drak redigovaný panem J. Horákem. V listopadu téhož roku Měšťanská beseda

¹⁷⁸ SOkA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, Měšťanská beseda Litoměřice, inv. č. 1, kniha protokolů 1879–1889.

¹⁷⁹ SOkA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, Měšťanská beseda Litoměřice, inv. č. 9, pamětní kniha Besedy litoměřické.

¹⁸⁰ SOkA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, Měšťanská beseda Litoměřice, inv. č. 2, kniha protokolů 1890–1915.

v Litoměřicích pořádala velkou zábavu za spoluúčinkování slavného českého komika Jindřicha Mošny, člena Národního divadla v Praze. Zábava se výborně vydařila přesto, že počasí onoho dne bylo krajně nepříznivé. Příjem však nekryl náklady, takže zábava skončila deficitem 2 zl. a 85 kr.

19. dubna 1879 byla Beseda od litoměřické městské rady pozvána, aby se zúčastnila slavných bohoslužeb k počtě stříbrné svatby Jejich Veličenstev 24. dubna 1879, jakož i slavnostního založení městského chorobince. Beseda pozvání vyhověla a zúčastnila se slavností v plném počtu. 2. července téhož roku pořádala Beseda velkou akademii za spoluúčinkování vynikajících členů českého i německého divadla v Praze. Akademie byla pořádána v městském divadle a po představení se konala volná zábava v německém domě. Čistý výtěžek obnášel 91 zl. 80 kr. V tomto roce ještě dvakrát vystoupil Zpěvácký sbor Besedy, a sice při císařském jubileu a při slavnostním uvítání nového biskupa litoměřického. V květnu 1881 Měšťanská beseda význačně oslavila zasnuby královny Rudolfa. Někteří členové se zúčastnili slavnostních bohoslužeb. Tříčlenná deputace přednesla blahopřání místodržitelskému radovi.¹⁸¹

Na konci 70. let se objevily první stížnosti na jakost piva z měšťanského pivovaru. V důsledku toho byl dr. Hansgirk pověřen prostudováním okolností, které by mohly Besedu jako majitelku právovárečného domu zbavit povinnosti odebírat výrobek zmíněného pivovaru. Dr. Hansgirk navrhl, aby byla dána soudní výpověď. Výpověď byla podle návrhu podána, což ovšem zavdalo řadu nepříjemností na veřejnosti a tato záležitost dala podnět k novinářským útokům proti zdejším Čechům, jelikož prý domácí výrobek úmyslně poškozují a bojkotují. Situace se ještě přiosvětila, když ctitelé a milovníci plzeňského piva, kteří se soustředili v Besedě, přinutili výbor, aby podal žádost ke krajskému obchodnímu soudu k důkladnému prozkoumání, že pivo z měšťanského pivovaru jest vlastně tekutinou nezpůsobitou k požívání.¹⁸²

Od 1. dubna 1880 byl besední hostinec svěřen Čenku Sýkorovi, který platil roční nájemné 500 zl. Roku 1881 došlo k dalšímu projednávání soudního sporu mezi Měšťanskou besedou a městským pivovarem v důsledku špatné jakosti piva. Proces nebyl ovšem stále ukončen, jelikož se jakost piva v průběhu sporu značně zlepšila a kromě toho pivovar labsko-zámecký, který Besedu k soudnímu sporu přiměl a veškeré útraty hradil z vlastních prostředků, se dalšího spoluúčinkování zřekl. Beseda sama však nemohla s ohledem

¹⁸¹ WEGER, Josef. *Dějiny Měšťanské besedy 1862-1887*. Pardubice : Měšťanská beseda, 1888. s. 16-32.

¹⁸² SOkA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, Měšťanská beseda Litoměřice, inv. č. 1, kniha protokolů 1879–1889.

na značné soudní výlohy, proces nadále vést. Tím se stalo, že rozsudek nabyt právní moci a městský pivovar obdržel tím důležitý podklad pro hájení svých zájmů při pozdějších soudních sporech s Besedou. Během roku 1882 neshody s městským pivovarem dále pokračovaly, protože bylo stále dodáváno nekvalitní pivo. Situace se nezlepšila ani tehdy, když se pan Wichart, sládek ze zmíněného pivovaru, přihlásil za člena Besedy.¹⁸³

Na počátku roku 1880 zakoupilo několik členů Besedy s povolením výboru kulečník, při čemž byla založena zvláštní kulečnicková akciová společnost. Správou kulečnickového jmění byl pověřen čtyřčlenný výbor. Roku 1889 bylo upraveno používání kulečníku. Podle návrhu pana předsedy, bylo usneseno pořídit 2 klíče a kulečník uzamknout. O rok později byl ke kulečníku ustanoven také zvláštní revisor kulečnickových her.

Pozoruhodnou událostí roku 1880 bylo přijetí několika osob vesměs členů předních německo-židovských rodin za členy Měšťanské besedy. Poté ovšem došlo ke značným problémům uvnitř česko - německých vztahů. 13. února 1881 pořádala Beseda Šibřinky, které byly zajímavé tím, že ačkoliv byly dle dosavadního zvyku pozvány veškeré honorace města, nedostavil se z Němců nikdo. Byl to zřejmě výsledek tajné agitace, která se v tomto směru důsledně prováděla, neboť zášť Němců proti Čechům vzrůstala povážlivou měrou. 31. července 1883 se besední výbor usnesl, že při příležitosti německého Zängerfestu nebudou zdobit spolkový dům. Dříve než se ovšem Beseda nadála, propukl německý teror ve formě dosud nevídané. V noci ze soboty na neděli 11. srpna 1883 byla vytlučena pravděpodobně Němci všechna spodní okna besední budovy. Škodu na svém majetku hodlal spolek uhradit pomocí výtěžku z velkého výletu parníkem do Lovosic, který se vydařil velmi znamenitě. Po úhradě výloh z výletu ovšem Besedě nezbylo již vůbec nic na úhradu zasklení oken. Okna navíc musela být bezodkladně zasklena, jinak hrozila Besedě pokuta ze strany litoměřické Městské rady.¹⁸⁴

V říjnu 1881 postihla Měšťanskou besedu smutná zpráva. Zemřel dlouholetý a velezasloužilý předseda spolku Dr. Václav Svoboda. Pohřbu se zúčastnily veškeré vrstvy obyvatelstva, členové Besedy, městská rada, zástupci státních úřadů, duchovenstvo, členové Sokolstva, hasiči, ostrostřelci, zpěvácký spolek Bivoj z Budyně, Beseda z Roudnice.

V polovině roku 1884 klesl počet přispívajících členů až na 44. Beseda v těchto dobách skutečně značně upadala. Koncem roku 1884 měla ovšem Beseda již 59 členů, z nichž

¹⁸³ SOkA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, Měšťanská beseda Litoměřice, inv. č. 1, kniha protokolů 1879–1889.

¹⁸⁴ Tamtéž.

2 byly čestní, 4 zakládající a 50 přispívajících domácích a 3 přispívající cizí. Do roku 1892 stoupl počet členů Měšťanské besedy až na 70.

V prosinci 1885 byl čestným členem Besedy zvolen Dr. Pravoslav Trojan pro jeho vlastenecké zásluhy. Valná hromada Měšťanské besedy byla k tomuto činu vyzvána z toho důvodu, že Dr. Pravoslav Trojan byl podavatelem návrhu na zrovnoprávnění obou zemských jazyků jak v úřadech, tak i u soudů po celém Království českém. Tento čin, který učinily i další české spolky, byl významný tím, že tak české spolky daly najevo svoji přítomnost a daly opět najevo důkaz o lživosti toho, že toto území je německým územím.

26. června 1886 Beseda požádala okresní politickou správu o povolení vyvěšení spolkové tabule na besedním domě. V září 1887 byla pověšena tedy nová závěsná tabule na besední budově. Prkna na zhotovení daroval zdejší knížecí obchod s dřívím, truhlářské a natěračské práce byly pořízeny nákladem 7 zl.

Na valné hromadě v červenci 1886 byl podán návrh, aby byly sepsány k 25. výročí založení litoměřické Besedy spolkové dějiny. Tento návrh byl jednohlasně přijat a provedením byl pověřen řídicí učitel Jan Zelenka. Dějiny besedy zůstaly však neseepsány. Až v lednu 1912 se návrh objevil znovu. Provedením byli pověřeni pan Hansgirk a řídicí učitel Jan Zelenka, kteří se úkolu s ochotou ujali, ale k uskutečnění tohoto počínu opět nedošlo. Až roku 1922 sepsal spolkové paměti Edmund Domek.¹⁸⁵

V červnu 1888 byl valnou hromadou Měšťanské besedy schválen nový domácí řád. Z § 3 vysvítá, že obyvatelé Litoměřic a Terezína, kteří nebyli členy Besedy, neměli více než 3krát volný vstup do besedních místností kromě zábav, na které byli zvláště pozváni.

V květnu 1889 dorazil do litoměřické besedy dopis od Měšťanské besedy z Prahy, který vyzýval zdejší Čechy, aby při příležitostné návštěvě Prahy, nezapomněli navštívit tamní spolkové místnosti.¹⁸⁶

Roku 1889 byly spolkové zábavy pronásledovány úplným nezdarem. První ples byl zmařen nepředvídaným a náhlým úmrtím korunního prince Rudolfa 30. ledna 1889. Roku 1891 se spolkový život pohyboval celkem v normálních kolejích, jisté nepříjemnosti způsobily akorát stížnosti na nedostatky při provozování hospody v besední budově. Členové spolku si stěžovali na špatnou stravu a urážlivé poznámky proti členům, kteří si na hostinského stěžovali, další stížnosti byly na zanedbávání obchodu, nedbalost obsluhy

¹⁸⁵ SOkA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, Měšťanská beseda Litoměřice, inv. č. 1, kniha protokolů 1879 - 1889.

¹⁸⁶ Tamtéž.

zejména v neděli ráno a také chování hostinského, který byl v trestním vyšetřování za přestupek v hazardních hrách.

Na valné hromadě v červenci 1892 Dr. Kadlec učinil návrh, aby byl zvolen zábavní výbor. Tento návrh byl přijat většinou členů. Zábavní výbor měl pečovat o pořádání spolkových zábav. Tento rok byly propůjčeny spolkové místnosti také pánům, kteří usilovali o zřízení Sokolské jednoty v Litoměřicích. V této době v Litoměřicích již fungovalo téměř 50 spolků pokrývajících nejrozmanitější zájmy a potřeby městské společnosti.¹⁸⁷

Po 1. světové válce se vyskytly návrhy na přejmenování Měšťanské besedy na Českou nebo Občanskou besedu. Objevily se také první návrhy na pořízení Národního domu. Národní dům byl poté zřízen v letech 1925 – 1931, ovšem o několik let později, těsně před 2. světovou válkou roku 1938, Měšťanská beseda zanikla.¹⁸⁸

Obdobou české Besedy v Litoměřicích byl německý spolek Schiller. Cílem tohoto spolku bylo také pořádat společenské zábavy a poučení. Spolek byl založen v květnu roku 1865 54 účastníky a do dvou let se rozrostl na dvojnásobek. Manifestovat nacionální přesvědčení ovšem na německé straně měly za úkol dvě jiné organizace, a sice Spolek pro dějiny Němců v Čechách a tělovýchovný Turnerský spolek, kde samotná minulost německého tělovýchovného hnutí toto poslání zakotvovala.¹⁸⁹

¹⁸⁷ SOkA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, Měšťanská beseda Litoměřice, inv. č. 2, kniha protokolů 1890 - 1915.

¹⁸⁸ SOkA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, Měšťanská beseda Litoměřice, inv. č. 4, kniha protokolů 1921 - 1930.

¹⁸⁹ KOTYZA, Oldřich, et al. *Dějiny města Litoměřic*. Litoměřice : Město Litoměřice, 1997. s. 277. ISBN 80-85433-48-6.

Měšťanské besedy v Čechách ve 2. polovině 19. století

Měšťanské besedy vznikaly během 2. poloviny 19. století jako veřejná diskusní centra, která do značné míry nahrazovala chybějící politické strany, ale i parlament. Zde se budoucí politici připravovali na svoji kariéru ve veřejném životě. Politické strany podle západoevropského vzoru začaly vznikat až od počátku 90. let, když již mohly vznikat spolky s celostátní působností a do 1. světové války se tak vytvořila stabilní struktura politických stran zastupující zájmy všech významných skupin společnosti prosazujících různé ideologie.¹⁹⁰

Měšťanské besedy často vznikaly podle vzoru většinou německých debatních spolků. Tyto německé spolky nebyly ovšem sociálně přístupné pro české měšťanstvo. Postupně ovšem docházelo k růstu potřeby sdružovat se k nejrůznějším debatám i mezi česky národně uvědomělými měšťany, podnikateli, úředníky a také intelektuály, a právě to vedlo ke vzniku Měšťanských besed. Besedy vznikaly právě v době utváření potřeby českých obyvatel po vlastním, ryze českém, společenském centru, které by bylo zaměřeno na zábavu a poučení svých členů o národních poměrech. Tyto spolky si kladly za úkol mimo jiné také podporovat vše, co je k dobru vlasti a národa. Měšťanské besedy byly spolky, které byly založeny za účelem vzdělávání spoluobčanů, pro povzbuzení a upevnění občanského a národního povědomí.

Ve stanovách Měšťanské besedy v Kutné Hoře se například píše: „*Měšťanská beseda v královském horním městě Kutná Hora jest měšťany Kutnohorskými r. 1849 založený spolek ku společenské ušlechtilé zábavě a vzdělání ducha jeho členů... Prostředky dosažení spolkového účelu jsou:*

1. *Besední čítárna, kde vyloženy jsou časopisy politické, poučné, vědecké, zábavné aj.*
2. *Knihovna*
3. *Přednášky a rozpravy z oboru vědy, umění, obchodu, průmyslu, národopisu.*
4. *Zábavy taneční, hudba, zpěv, divadlo, koncerty, dovolené hry, hry na kulečnicku, společné výlety a podobné.“¹⁹¹*

¹⁹⁰ MACHAČOVÁ, Jana, MATĚJČEK, Jiří. *Problémy obecné kultury v Českých zemích 1781 - 1989*. Kutná Hora - Opava : Slezské zemské muzeum v Opavě, 2008. s. 352. ISBN 978-80-86224-66-4.

¹⁹¹ SOKA Kutná Hora, Měšťanská Beseda Kutná Hora, kart. 8, stanovy.

První Měšťanskou besedou v Českých zemích byla Měšťanská beseda v Praze, která se tak stala jedním z nejstarších a nejdéle existujících českých spolků a již od samého počátku plnila funkci českého společenského střediska. Právě vznik této Měšťanské besedy byl spojen s rodící se českou občanskou společností, která se začala utvářet právě v polovině 19. století. Vznik Měšťanské besedy v Praze se stal impulsem pro vznik dalších Měšťanských besed v celých českých zemích. Roku 1846 vznikla Měšťanská beseda v Kouřimi, 1847 v Chrudimi, 1862 v Litoměřicích atd.

Ke vzniku Měšťanské besedy bylo zapotřebí nejprve dostatečné množství ochotných a schopných lidí, kteří měli stejnou vizi na založení takového spolku. V první fázi vzniku spolku bylo nutné učinit řadu důležitých rozhodnutí. Bylo třeba především vypracovat stanovy pro budoucí spolek a najít vhodné prostory pro sídlo spolku. Většina Měšťanských besed nejprve působila pouze v jedné nebo dvou malých místnostech v pronajatém domě a postupně mnohdy dosáhla až na svůj vlastní spolkový dům. Na tvorbě stanov Besedy se často podílel prozatímní výbor, který byl složen právě z těchto ochotných a schopných lidí. Stanovy spolku bylo nutné nechat schválit u okresní politické správy a často bylo toto schvalování doprovázeno řadou potíží. Potíže se schválením stanov si prožila jak sama pražská Měšťanská beseda, tak i ostatní venkovské Besedy. Stanovy Měšťanské besedy v Litoměřicích byly dokonce valné hromadě vráceny dvakrát a ke konečnému schválení došlo až téměř po půl roce trvání spolku.¹⁹²

Předchůdci Měšťanských besedy byly na mnoha místech v Českých zemích Čtenářské besedy. Čtenářské besedy byly zakládány jako spolky, jejichž cílem bylo také budit společenský život a pořádat společenské zábavy pro své členy. Denně se zde scházeli členové ke čtení nejrůznějších knih a časopisů a také k hovorům, které byly doprovázeny hudbou a zpěvem. Takovýto spolek vznikl například v Polné nebo v Kutné Hoře.¹⁹³

Dalším podobným spolkem a mnohdy předchůdcem Měšťanských besed byl spolek Lípa Slovanská. Lípa Slovanská byla prvním spolkem, který vznikl z iniciativy českých radikálních demokratů 30. dubna 1848 v Praze. Tento spolek se stal páteří nejen politického, ale i společenského a kulturního života. Spolek se mimo jiné podílel na kulturní a vzdělávací činnosti. V Čechách a na Moravě fungovalo na 36 filiálek tohoto spolku. Na tradici tohoto spolku navázal posléze spolek nazvaný Slovanská Lípa založený roku 1869 v Praze, jehož členy byly například i E. Grégr, M. Tyrš nebo K. Sladkovský. V roce 1849 po rozehnutí

¹⁹² SOkA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, Měšťanská beseda Litoměřice, inv. č. 9, pamětní kniha Besedy litoměřické.

¹⁹³ SOkA Polná, Měšťanská beseda Polná, inv. č. 8, pamětní kniha.

kroměřížského sněmu byly filiálky Slovanské Lípy vyzvány k přeměně na čtenářské spolky.¹⁹⁴

Slovanská Lípa vznikla například v Kutné Hoře z tehdejšího čtenářského spolku, který díky změně politické situace roku 1848 bylo nutné přetvořit na nový spolek dle vzoru pražského spolku. „*Slovanská Lípa Kutnohorská, jsouce větev Slovanské Lípy v Praze, jest jednota občanů utvořená k probuzení i upevnění politického vědomí ze stanoviska slovanského a k vymožení duševního i materiálního prospěchu a pevného úvazku všech slovanských národů a mocnářství Rakouském.*“¹⁹⁵

Tento nový spolek pojal do své náplně i účel čtenářského spolku, čímž bylo zavedení veřejného čtení, přednášení a řečnění, zřízení zpěváckého a hudebního sboru, pořádání plesů, besed, výletů a divadelních her. V prohlášení proneseném Dr. Štětou, které bylo vydáno v říjnu 1848, je možné číst: „...*Poněvadž však jednotlivci kdyby sebe lepší vlastnosti měl, tolik rozumu a zkušenosti předce nemá, aby všem potřebám občanským svou radou prospěl, zapotřebí jest, aby se více jednotlivců spojilo v užší spolek, neboť potom ouhrnek jednotlivých zkušeností a náhledů stane se vydatnější a celku prospěšnější.*“¹⁹⁶ Z tohoto důvodu se několik kutnohorských občanů rozhodlo založit tento spolek, který měl soustřeďovat jejich vlastenecké síly ve prospěch českých zemí.

Účelem Slovanské Lípy byla snaha s ohledem na politický život chránit konstituční principy, dbát nad uskutečňováním rovného práva obou národností jak v úřadech, tak i ve školách a pěstovat vzájemnost mezi všemi slovanskými národy. V oblasti společenského života si spolek kladl za cíl zlepšit domácí průmysl a řemesla, zavést veřejná čtení, přednášky a řečnění, zřídit pěvecký a hudební sbor a také sbor pro pořádání plesů, besed, výletů a divadelních představení. Slovanská Lípa rozvinula v Kutné Hoře rozsáhlou veřejnou činnost ve všech oborech správy, ale i ve prospěch zdejších obyvatel jak v národním zájmu, tak i v zájmu hmotném. Spolek pro své členy zřídil zvláštní knihu, kde bylo možné zapisovat nejrůznější návrhy. Činnost spolku se ovšem brzy stala nepohodlnou pro německou stranu a v březnu 1849 byl tento spolek v Kutné Hoře rozpuštěn a nahrazen spolkem s názvem Kutnohorská beseda.¹⁹⁷

¹⁹⁴ ČAPKA, František. *Slovník českých a světových dějin*. Brno : Akademické nakladatelství, s.r.o., 1998. s. 188. ISBN 80-7204-081-2.

¹⁹⁵ SOkA Kutná Hora, Měšťanská beseda Kutná Hora, kniha č. 8, kronika 1891-1894.

¹⁹⁶ Tamtéž

¹⁹⁷ Štroblová Helena, ALTOVÁ, Blanka. Kutná Hora. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2000. s. 178-180. ISBN 80-7106-186-7.

Slovanská Lípa vznikla také v Polné roku 1848. Tento spolek se podařilo založit za pomoci zdejšího kaplana F. Josefa Seidla. Spolek v Polné sídlil v domě č. 32 na náměstí, kde měla Slovanská Lípa svůj stůl. Židle si ovšem museli členové zajišťovat sami.¹⁹⁸

Ten, kdo se chtěl stát členem Měšťanské besedy, musel své přání oznámit výboru, který na příští schůzi rozhodl nadpoloviční většinou hlasů o přijetí. Pokud výbor přijetí odmítl, nemusel uvádět žádný důvod a proti takovémuto zamítavému rozhodnutí se nebylo možno odvolat. Povinností každého člena bylo dodržovat nařízení výboru a valné hromady a také platit včas a řádně členské příspěvky. Roku 1863 činily příspěvky Čtenářské besedy v Polné 30 kr. měsíčně. Člen kutnohorské Slovanské Lípy roku 1848 musel zaplatit členský příspěvek minimálně 10 kr. měsíčně. V pražské Měšťanské besedě byly v době jejího vzniku vybírány členské příspěvky také ve výši 10 kr.

Co se týče účetnictví Besed, skládaly se příjmy Besedy hlavně z členských příspěvků, z výtěžků ze vstupného, z příjmů z pronájmů od hostinského a část příjmů tvořily také příjmy z prodeje starých novin a časopisů. Naopak Besedy vydávaly své finanční prostředky především za nájem besedních místností, na splátky dluhů, za časopisy nebo za pořádání zábav.¹⁹⁹

Během svého fungování se Besedy musely mnohdy potýkat s celou řadou nepříjemností. Kutnohorská beseda se například v 50. letech 19. století střetla s policejním stíháním vlastenecky smýšlejícího obyvatelstva. Také sám předseda spolku Dr. Štětko byl poněkakou dobu pod policejním dohledem. Kvůli obavám z podezření ze spiknutí dokonce muselo vystoupit několik členů. S dalším problémem se Kutnohorská beseda setkala v 70. letech, kdy panovala složitá politická situace. Mezi národní a vládní stranou docházelo často ke konfliktům a řada členů se z obavy před represemi neúčastnila raději valných hromad. Po zvolení Dr. Schneidera, c. k. státního zástupce, předsedou spolku, řada členů spolku raději vystoupila.²⁰⁰

Mnohdy byly problematické i vztahy s ostatními menšinami či většinami, které v daném městě pobývaly. O nepříliš dobrých vztazích mezi českým a německým obyvatelstvem v Kutné Hoře svědčily také 2 zábavy uspořádané roku 1889, na něž se čeští obyvatelé, ačkoliv byli pozváni, nedostavili. Litoměřická beseda zpočátku udržovala poměrně dobré vztahy s německým obyvatelstvem, ačkoliv byli Češi v Litoměřicích menšinou. Beseda zvala na své společenské akce i příslušníky německých spolků a další významné litoměřické německé

¹⁹⁸ SOkA Jihlava, Měšťanská beseda Polná, inv. č. 8, pamětní kniha.

¹⁹⁹ SOkA Kutná Hora, Měšťanská beseda Kutná Hora, kart. 2, účetní kniha 1892-1900.

²⁰⁰ SOkA Kutná Hora, Měšťanská beseda Kutná Hora, kart. 1, inv. č. 1, protokoly o schůzích 1862-1884.

obyvatele. Ovšem v 80. letech se situace mezi těmito dvěma národy velmi zkomplikovala. Měšťanská beseda se setkala s německým terorem dosud nevídaným. Roku 1883 byla pravděpodobně Němci vytlučena okna Měšťanské besedy a navíc představitelé obecní samosprávy hrozili Besedě pokutou, pokud okna ihned nenechá zasklít, ačkoliv Beseda neměla dostatečné množství finančních prostředků. Německé obyvatelstvo se také přestalo účastnit besedních zábav a zášť Němců vůči Čechům povážlivě rostla.²⁰¹

Po vzniku Československé republiky již nebylo nutné hájit vlastenecké cíle Čechů tak jako v době Rakouské monarchie a Rakouska – Uherska, a proto řada Měšťanských besed po I. světové válce zanikla. Začátkem 20. století se začal také rozrůstat počet nejrůznějších spolků, které poskytovaly svým členům různé formy zábavy, což vedlo k úpadku Měšťanských besed. Měšťanské besedy již delší dobu nedisponovaly takovým počtem členů, jako v době svého vzniku. Například v Měšťanské besedě v Polné počet členů od roku 1877 do počátku 20. století klesl téměř na polovinu.²⁰²

Dalším problémem, se kterým se musely Měšťanské besedy potýkat, byl nedostatek finančních prostředků. Finanční problémy Besed byly zapříčiněny klesajícím členstvem a tím klesajícími příspěvky, ale i značnými dluhy způsobenými pořizováním vlastních spolkových domů. Měšťanské besedy přestávaly být pro lidi zajímavé, neboť se objevily nové možnosti zábavy. Lidé začali dávat přednost návštěvám kina, čajům nebo poslouchání rádia. Své klesající členstvo se Besedy zpočátku snažily zvyšovat nejrůznějšími způsoby. Například zvaly mezi členy spolku i příslušníky jiných spolků, které používaly jejich besední místnosti nebo umožnily přijímat mezi své členy také studenty, jako například Měšťanská beseda v Pardubicích.²⁰³

Měšťanské besedy během 1. světové války většinou byly uzavřeny. Jejich budovy byly využívány k jiným než spolkovým účelům a po 1. světové válce Besedy již většinou pouze živořily a velmi rychle zanikaly.

Správní orgány besedy

Měšťanská beseda byla řízena valnou hromadou a výborem. Valná hromada byla nejvyšší mocí spolku. Scházela se většinou 2krát ročně. Poprvé začátkem roku a poté ke konci

²⁰¹ SOkA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, Měšťanská beseda Litoměřice, inv. č. 1, kniha protokolů 1879-1889.

²⁰² SOkA Jihlava, Měšťanská beseda Polná, inv. č. 2, jednací protokoly 1878-1894.

²⁰³ SOkA Pardubice, Měšťanská beseda Pardubice, inv. č. 7, protokoly o schůzích 1901- 1922.

kalendářního roku. Mimo to bylo možné svolat také mimořádnou valnou hromadu, pokud se na tom usnesl výbor spolku nebo pokud o to požádali členové spolku. Úkolem valné hromady bylo posuzovat zprávu o činnosti spolku, o stavu jmění, přezkoumávat rozpočet spolku, jmenovat čestné členy, volit na 1 rok členy výboru a jejich náhradníky, usnášet se o návrzích výboru a jednotlivých členů, usnášet se o zvyšování a snižování ročního příspěvku a rozhodovat o změnách stanov a ukončení činnosti spolku. Valná hromada schvalovala také jednacím a domácím řádem.²⁰⁴

Výbor Měšťanské besedy byl volen valnou hromadou na dobu 1 roku. Výbor si poté ze svého středu zvolil předsedu, náměstka, jednatele, pokladníka, knihovníka, zapisovatele a správce domu. Počet členů výboru Besedy byl v Měšťanských besedách různý. Měšťanská beseda v Litoměřicích měla například 9 členů výboru a 4 náhradníky. Měšťanská beseda v Praze si volila 12 členů výboru a 3 náhradníky, pardubická Beseda měla 11 členů výboru a dokonce 5 náhradníků a Měšťanská beseda v Kutné Hoře si volila 8 členů výboru a 4 náhradníky. Z tohoto výčtu vyplývá, že počet členů výboru byl u Měšťanských besed různý, ale pohyboval se kolem 10 členů a nezáleželo příliš na počtu členů spolku. Výbor se scházel většinou jednou za měsíc nebo kdykoliv, kdy si to přál předseda nebo nadpoloviční počet členů výboru. Pokud se člen výboru nedostavil třikrát po sobě na schůzi bez omluvy, přišel tak o svůj úřad. Aby byl výbor usnášeníschopný, bylo třeba, aby se na schůzi dostavil nadpoloviční počet členů výboru. Výbor rozhodoval o hospodářských záležitostech spolku, přijímal a vylučoval členy, svolával valnou hromadu, sestavoval rozpočet příjmů a vydání atd.²⁰⁵

Některé Měšťanské Besedy utvářely také svůj zábavní výbor, který se staral o společenský život Besedy. Zábavnímu výboru Měšťanské besedy příslušelo pořádat veškeré zábavy, přednášky, dýchánky, koncerty, divadelní představení a další druhy zábav.

Předseda spolku zastupoval Měšťanskou besedu na veřejnosti i na úřadech, podepisoval s jednatelem veškeré spolkové písemnosti, předsedal valné hromadě, rozhodoval svým hlasem, pokud nastala rovnost hlasů, přijímal dopisy došlé na Měšťanskou besedu.

Náměstek starosty zastupoval starostu kdykoliv nebyl starosta přítomen nebo byl zaneprázdněn a v tomto případě přebíral práva i povinnosti předsedy.

Úkolem jednatele bylo vykonávat veškerá usnesení výboru, byl referentem o veškerých spolkových záležitostech, obstarával veškeré dopisy, sepisoval protokoly o schůzích

²⁰⁴ SOkA Pardubice, Měšťanská beseda Pardubice, inv. č. 15, stanovy.

²⁰⁵ Archiv hlavního města Prahy, Měšťanská beseda v Praze, kart. č. 1, inv. č. 1, stanovy Měšťanské besedy v Praze 1901- 1919.

a valných hromadách, podepisoval společně s předsedou veškeré spolkové písemnosti a uchovával u sebe spolkovou pečeť.

Pokladník spolku přijímal, opatroval a spravoval spolkové jmění, členské příspěvky, vyplácel výdaje, které schválil výbor, vedl pokladní knihy a předkládal výboru účet o příjmech a výdajích.

Další funkcí v Měšťanských besedách byl správce domu, který obstarával pro Měšťanskou besedu záležitosti týkající se spolkového domu a spolkových místností. Měl na starosti čištění spolkových místností, osvětlování, topení a inventář. Bděl nad pořádkem v místnostech.²⁰⁶

Knihovník byl správcem časopisů v besední čítárně, měl na starost spolkovou knihovnu. Půjčoval knihy členům spolku a dohlížel na jejich vrácení.

Členy Měšťanské besedy je možné rozdělit na čestné, zakládající a činné. Čestným členem Měšťanské besedy se stávaly osobnosti, které se zasloužily o budování spolku, o rozkvět města nebo o rozkvět celého českého národa. Čestné členy volila na návrh výboru valná hromada. Zakládajícím členem Besedy byl činný člen, který složil určitou částku k základnímu jmění. Činným členem Měšťanské besedy byl ten, kdo byl přijat výborem do spolku a platil roční příspěvek. Členem besedy se tak mohl dle stanov stát každý bezúhonný člověk, který o členství požádal besední výbor a byl výborem přijat za člena.

Každý člen spolku měl právo navštěvovat besední místnosti a užívat spolkový majetek, činit dotazy a návrhy a také vznášet stížnosti na členy, rokovat a hlasovat ve valné hromadě, užívat všech vzdělávacích prostředků, účastnit se zábav, přednášek, koncertů a rozprav.

Povinností člena besedy bylo dodržovat stanovy a řád Besedy, zachovávat platná usnesení, platit členský příspěvek a oznámit vystoupení ze spolku. Členem přestal být ten, kdo ze spolku vystoupil, byl zbaven všech svých práv nebo byl vyloučen.²⁰⁷

Čtenářská činnost Měšťanské besedy

Největší část spolkového života Měšťanské besedy se odehrávala v besední čítárně, kde byly vyloženy nejrůznější politické, poučné, zábavné a jiné časopisy a mnohdy i knihy. Díky vzrůstu počtu nejrůznějších veřejných listů se začaly objevovat příležitosti k debatám a přednáškám politického rázu. Úkolem výboru Měšťanské besedy bylo rozhodnout o tom, jaké tisky jsou pro členy spolku zajímavé, a tyto tisky pro Měšťanskou besedu obstarat.

²⁰⁶ SOkA Kutná Hora, Měšťanská Beseda Kutná Hora, kart. 8, stanovy.

²⁰⁷ Archiv hlavního města Prahy, Měšťanská beseda v Praze. kart. č. 1, inv. č. 1, stanovy Měšťanské besedy v Praze 1901- 1919.

Měšťanské besedy odebíraly časopisy a noviny, jako byly Národní listy, Humoristické listy, Pokrok hospodářský, Moravan, Květy, Český lid, Hlas národa, Česká revue, Slovanský přehled, Národní politika a také řadu regionálních časopisů a novin. Mimo české časopisy odebíraly Měšťanské besedy také i německý tisk, například Ost und West, Fliegende Blätter, Moderne Kunst a další.²⁰⁸

Počátky českého novinářství spadají již do počátku 16. století. Noviny ovšem v této době nevycházely periodicky a týkaly se pouze důležitých událostí. První periodický časopis začal vycházet až roku 1597. Vydavatel tohoto časopisu byl Daniel Sedlčanský. Ovšem k výraznějšímu rozvoji české žurnalistiky došlo až v 19. století. V 1. polovině 19. století se rozvíjel hlavně český politický tisk. O politických událostech směly ovšem psát pouze Pražské noviny, a to výhradně v duchu rakouské vládní politiky. Velmi známou přílohou tohoto časopisu byla Česká včela. Rostla také úroveň dalších českých hlavně kulturních časopisů, zejména časopisu Květy nebo Čechoslav.²⁰⁹

V 60. letech 19. století v důsledku změny politických poměrů došlo k dalšímu rozvoji české žurnalistiky. V této době vznikla většina nejdůležitějších politických deníků, jako byly Národní listy, Politik nebo Pokrok, který ovšem roku 1886 změnil název na Hlas národa.

Národní listy byly českým deníkem, který vycházel v letech 1861 – 1941. Od roku 1874 byly tyto noviny hlavní tribunou mladočeské strany. Noviny založil a také nějaký čas řídil J. Gréger. Do roku 1918 byly Národní noviny nejvýznamnějším českým deníkem a představovaly hlavního mluvčího politických a hospodářských zájmů českého národního proudu v Rakousku - Uhersku. Noviny se věnovaly jak zahraničním, tak i vnitropolitickým záležitostem, ale i kultuře a od počátku 20. století měly i národohospodářskou rubriku. V těchto novinách se vystřídala celá řada předních českých žurnalistů, jako byl například J. Neruda, E. Grégr, V. Hálek, K. Sladkovský a další.

Humoristické listy byly českým zábavným časopisem, který vycházel v letech 1858 – 1928. Obsahoval mnoho humorných příběhů, vtipů a také karikatury, portréty významných osobností a politickou satiru. Tento časopis patřil k jedněm z mála ilustrovaných časopisů 19. století.

Noviny Pokrok hospodářský byly ilustrovaným týdeníkem věnovaným záležitostem rolnictví, hospodářským spolkům a záložnám, který roku 1864 splynul s listem Hospodářské noviny.

²⁰⁸ LNĚNÍČKOVÁ, Jitka. *České země v době předbřeznové 1792-1848*. Praha : Libri, 1999. s.255-272. ISBN 80-85983-27-3.

²⁰⁹ *Ottův slovník naučný* : 6. Praha : J. Otto, 1893. s. 356.

Časopis Ost und West (Východ a západ) byl časopisem, který měl být prostředníkem mezi českým a německým národním hnutím. Časopis vycházel do roku 1848 a redaktorem časopisu byl pražský Němec R. Glasser, který se přátelil i s celou řadou českých vlastenců. Vizí tohoto časopisu bylo, že se české země stanou jakýmsi mostem mezi Východem a Západem. Autoři zde publikovali své články jak v německém jazyce, tak i česky.²¹⁰

Masový rozvoj periodického tisku se stal předzvěstí tzv. mediální revoluce moderní doby a citelně změnil kulturní život. Vznikla mimo jiné celá řada specializovaných kulturních časopisů a literárních příloh. Mezi nejdůležitější české literárně zaměřené časopisy 19. století patřily Květy, Lumír a také Moderní revue. Náklad časopisu Lumír v 19. století nebyl vůbec zanedbatelný, pohyboval se kolem 2 tisíc odběratelů. Rozvíjející se tiskové zákonodárství mělo velmi příznivý vliv na výši nákladů českých novin a časopisů a také na celkový počet vycházejících titulů. Roku 1863 vycházelo v českých zemích pouze 10 politických listů a 17 odborných časopisů. Ovšem roku 1895 se tento počet již zvýšil na 120 politických listů a 210 odborných časopisů. Od počátku 70. let český politický tisk dokonce převýšil tisk německý.²¹¹

Měšťanské besedy odebíraly i řadu regionálních tisků. V Kutné Hoře vycházely místní noviny Wesna kutnohorská již od 60. let 19. století. Roku 1881 vyšel poprvé i politický čtrnáctideník Kutnohorské listy, které byly roku 1890 přejmenovány na Podvysocké listy.²¹²

Významným zdrojem vzdělávání a také pobavení byly knihy, a proto řada Besed zakládala i vlastní knihovny. Již roku 1846 Dr. J. Štětka inicioval založení městské knihovny v Kutné Hoře, která se s podporou řady spolků, především Měšťanské Besedy, rychle rozrůstala. Vedle této knihovny existovaly v Kutné Hoře i početné spolkové knihovny a čítárny. Svoji besední knihovnu zřídila také Beseda v Pardubicích roku 1878. Tato knihovna posléze roku 1881 byla darována městskému muzeu. V Litoměřicích byly základy vlastní knihovny položeny již v listopadu 1862 a již roku 1892 se členům nabízelo k zapůjčení na 224 svazků knih.²¹³

²¹⁰ LNĚNIČKOVÁ, Jitka. *České země v době předbřeznové 1792 – 1848*. Praha : Libri, 1999. s. 260-270. ISBN 80-85983-27-3.

²¹¹ EFMERTOVÁ, Marcela C. *České země v letech 1848-1918*. Praha : Libri, 1998. s. 450-463 ISBN 80-85983-47-8.

²¹² Štroblová Helena, ALTOVÁ, Blanka. *Kutná Hora*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2000. s. 192. ISBN 80-7106-186-7.

²¹³ SOKA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, Měšťanská beseda Litoměřice, inv. č. 9, pamětní kniha Besedy litoměřické.

Život v Měšťanské besedě

Měšťanské besedy se snažily především o oživení společenského života v Českých zemích. Pořádaly taneční zábavy, výlety a přednášky. Řada zábav byla pořádána pravidelně každým rokem na významné svátky: Silvestrovská, Mikulášská, Posvícenská, Kateřinská, Cecilská zábava a další. V řadě Měšťanských besed se dochovalo velké množství pozvánek k nejrůznějším zábavám. Jedna z těchto četných pozvánek zvala například členy Měšťanské besedy v Kutné hoře a jejich hosty ve čtvrtek 31. prosince 1891 na Silvestrovskou zábavu s velmi bohatým programem, který byl tvořen několika hudebními vystoupeními:

1. *„Vavroušek, žertovný sbor*
2. *Kukačka, sólo pro soprán*
3. *Mluva lásky, sólový výstup*
4. *Manželé ubožáci, komické duetto*
5. *Zpověď, žertovné duetto*
6. *Celá garnitura, sólo pro tenor*
7. *Dudáček, žertovný sbor*
8. *Vojenské duetto*
9. *Tam kde ty lázně jsou, sólo pro tenor*
10. *Sólový výstup*
11. *Hvězdáři, komické terzetto*
12. *Polka, sbor.*²¹⁴

Po tomto bohatém hudebním programu následovala již taneční zábava a o půlnoci rozloučení se starým rokem a uvítání nového roku. Mezery v programu byly vyplněny hudbou pod osobním vedením kapelníka pana Františka Macha. Vstupné činilo na osobu 40 kr., pro rodinu 70 kr. Začátek Silvestrovské zábavy byl stanoven na 7 hodinu večerní.²¹⁵

Taneční zábavy dalších Měšťanských besed v Českých zemích mají podobnou strukturu. Zábava byla zahájena většinou hudebními vystoupeními a poté následovala taneční zábava mnohdy s volným programem.

Jednou za čas pořádaly Besedy také přednášky na nejrůznější témata. Například roku 1892 byla v Měšťanské besedě v Kutné Hoře přednesena přednáška na téma Upravení rakouské měny od Dr. Fořta z Prahy. Počátkem 20. století uspořádala Měšťanská beseda v Polné přednášku na téma Japonsko. Ovšem některé besedy se také potýkaly s nezájmem

²¹⁴ SOkA Kutná Hora, Měšťanská beseda Kutná Hora, kniha č. 2, kniha protokolů 1884-1891.

²¹⁵ Tamtéž.

svých členů o přednášky a také i s nízkým počtem účastníků, proto se na mnohých místech konaly přednášky jen zřídka.

Měšťanské besedy pořádaly často také do okolí, mnohdy společně s dalšími místními spolky. Tyto výlety byly často doprovázeny hudebním doprovodem a občerstvením. V pamětní knize Měšťanské besedy v Litoměřicích se můžeme o jednom z výletu dočíst: *„První výlet spolkový pořádán byl dne 31. května 1863 do Újezda, druhý pak dne 21. června do Mšena. Při tomto výletu přihodila se tragikomická událost, která stojí za zmínku. Pro zpěvácký kroužek litoměřické Besedy byla postavena zvláštní tribuna z prken. Mšenským domácím architektům však nebylo známo, že se mezi pěvci nacházeli členové vyznamenávající se poněkud neobvyklou vahou svého těla. Byli to jmenovitě aranžér výletu a tenorista Max Lopata a barytonista, pekařský mistr Vojtěch Müchl. Následek toho byl katastrofální. V okamžiku, kdy zanícení pěvci dospěli až k místu Svobodovy kantáty „Nuž, spějme výš, až k nebes modré báni!“ tu se náhle tribuna s ohromným rachotem prolomila a neboží pěvci octnuli se místo u nebes modré bání v prachu a smetí pod prkny tribuny....“²¹⁶*

Měšťanské besedy pořádaly i různé charitativní a podpůrné akce. O Vánocích se pořádaly koledy ve prospěch chudých dětí. Měšťanské besedy nezapomínaly podporovat také nejrůznější vlastenecké činnosti. Přispívaly na dostavbu Národního divadla, přispívaly na pomníky významných osobností, na další spolky a také na Ústřední matici školskou. Roku 1880 po vítězství českých vlastenců na valné hromadě Měšťanské besedy v Kutné Hoře a zvolení Dr. Josefa Říhy za předsedu spolku se téměř denně konaly v Měšťanské besedě v Kutné Hoře krejcarové sbírky právě na Ústřední matici školskou. Roku 1881 zaslala Měšťanská beseda v Kutné Hoře příspěvek 100 zl. na Národní divadlo. Také Měšťanská beseda v Litoměřicích pořádala celou řadu dobročinných akcí, přispívala na pohořelé, na chudé děti i na Matici školskou. Po požáru Národního divadla uspořádali členové litoměřické Besedy mezi sebou sbírku, jejíž výtěžek činil poměrně značný obnos, a sice 555 zl., které byly věnovány na znovuvystavění Národního divadla. V Měšťanské besedě v Pardubicích nebylo zábavy, v níž by se nevybíraly příspěvky na nějaké dobročinné účely. Roku 1878 Měšťanská beseda v Pardubicích přispěla na pamětní desku Jana Husa, roku 1882 na Matici lužickou a podle svých možností přispívala také na pardubickou opatrovnu. Litoměřická beseda od roku 1863 převzala starost nad hrobem Karla Hynka Máchy a starala

²¹⁶ SOkA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, Měšťanská beseda Litoměřice, inv. č. 9, pamětní kniha Besedy litoměřické.

se o výzdobu hrobu a pravidelné pořádání zádušních mší. K tomuto účelu také pořádala řadu sbírek jak mezi vlastními členy, tak i u cizích příznivců.²¹⁷

Zajímavostí je, že například Měšťanská beseda v Pardubicích přispěla jak na pamětní desku Jana Husa, tak i na stavbu katolického kostela v Hodslavicích na Moravě, přičemž Hodslavice na Moravě byly známým evangelickým sídlem. Beseda se snažila podporovat tedy zájmy celého národa bez ohledu na náboženské vyznání.

Cílem Měšťanských besed bylo především vzbuzovat zájem členstva o vědu zajímavými přednáškami, pořádat výlety, zábavné večery a hudebních reprodukce. Náležitá pozornost byla věnována také tanečním zábavám. O pořádání společenských akcí se většinou v Měšťanské besedě staral zábavní výbor. Členové pardubické Měšťanské besedy si mezi sebou vytvořili dokonce veselou obec Švihovskou, která byla společenstvím pánů, kteří se starali o zábavu nejen pro sebe, ale i pro celou Měšťanskou besedu.²¹⁸

Členové besedy mohli mimo čtení knih, novin a časopisů také mnohdy využít možnosti zahrát si kulečnick, který byl pro Besedu zakoupen. Některé Besedy se ovšem potýkaly i s jinou formou zábavy členů, která nebyla příliš vítaná, a tím byly hazardní hry.

Pohodlí členů při čtení a rokování obstarával hostinský, který měl pečovat o dobrou kvalitu piva, jídla a čistotu místností. V mnohých besedách tomu tak ale nebylo a často se objevovaly stížnosti právě na kvalitu piva, jídla a na špatnou čistotu besedních místností, a proto docházelo k častému střídání hostinských v Besedách. Některé besedy mimo hostinského najímaly také besedního sluhu, který se staral o roznos pozvánek na zábavy a obězníků a podílel se na přípravě zábav nebo vybíral členské příspěvky.

I samotné zařízení spolku mělo přispívat ke spokojenosti členů s pobytem v Besedě. Mnohé Besedy začínaly svou činnost pouze s několika málo kusy nábytku, který se ovšem za léta rozrostl a mnohé Besedy se tak mohly pyšnit celkem slušně zařízenými místnostmi. Například Měšťanská beseda v Pardubicích měla své spolkové místnosti vybaveny poměrně slušně. Na oknech visely záclony, na zdech zrcadla a obrazy Husa, Riegra, Bubeníka a dalších. Obrazy významných osobností velmi často zdobily besední místnosti. Například Měšťanská beseda v Polné měla na zdech mnoho významných osobností, jako byly například Svatopluk Čech, Václav Beneš Třebízský, Jan Neruda nebo Bedřich Smetana. Mezi vybavení spolkových místností patřily židle, stoly, lampy a další nezbytné předměty.²¹⁹

²¹⁷ SOkA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, Měšťanská beseda Litoměřice, inv. č. 1, kniha protokolů 1879-1889.

²¹⁸ SOkA Pardubice, Měšťanská beseda Pardubice, inv. č. 3, protokoly o schůzích 1867-1868, obec Švihovská.

²¹⁹ SOkA Jihlava, Měšťanská beseda Polná, inv.č. 8, pamětní kniha.

Besední místnosti Měšťanských besed často navštěvovaly nejrůznější mnohdy i významné osobnosti. O těchto návštěvách je možné se dozvědět z četných podpisů v pamětních knihách, které si Besedy vedly. Litoměřickou besedu navštívil například pražský Hlahol, Justin V. Prášek nebo Dr. Jaromír Čelakovský. Pardubickou Měšťanskou besedu poctili svoji návštěvou například sám František Palacký nebo František Ladislav Rieger. Jejich jména je opět možné nalézt v besední pamětní knize.²²⁰

Pamětní kniha Měšťanské besedy v Pardubicích byla vedena již od samotného vzniku spolku. Tato kniha měla červenou sametovou vazbu se zlatou ořízkou.²²¹ V knize byla mimo jiné také zapsána jména členů a hned po tomto seznamu byli zapsáni návštěvníci Besedy, z nichž mnozí ke svému podpisu přidali i krátký přípisek. Jedním ze zdejších hostů byla také horlivá vlastenka Jos. Menšíková z Německého Brodu. Roku 1865 koncertoval v Pardubicích výtečný houslista Reményi – Hoffmann a při této příležitosti navštívil i Měšťanskou Besedu. Do knihy francouzsky zapsal: „*Divím se městu i náměstí před radnicí. Ježto se mi dostalo přijetí co možná nejsrdečnější, nemohu než díky své celému městu za smýšlení bratrské, jakéž v laskavosti své ke mně na jevo dalo projevíti. Přeji mu největší slávu, největší blaho, největší zdar!*“²²² Celá řada podpisů v pardubické pamětní knize patří francouzským vojákům, kteří přes Pardubice prchali roku 1870 ze zajetí z polského Hlohova. Mezi hosty Besedy lze nalézt také jména Jana Nerudy, Josefa Webera, Emila Holuba nebo Miroslava Tyrše a dalších.

Vztah Měšťanské besedy a okolních spolků

Měšťanské besedy se většinou snažily udržovat dobré vztahy s okolními spolky. Podporovaly místní spolky propůjčováním svých místností. Například sama Měšťanská beseda v Praze propůjčovala své besední místnosti vlasteneckým spolkům i politickým stranám bez ohledu na jejich politický ráz, ale toto propůjčení nesmělo být na újmu pohodlí členů Besedy. Svě místnosti Beseda propůjčovala Klubu českých turistů, spolku Architektů a inženýrů, paroplavební společnosti, jednotě Sokol, Jednotě občanů Pražských, spolku Českých učitelek, spolku Hlahol, jednotě Pošumavské.

Měšťanská beseda v Praze také podporovala i venkovské besedy a zvala je k příležitostným návštěvám spolkových místností, pokud se nacházely právě v Praze, a přispívala také na jejich činnost. Roku 1882 přispěla České besedě v Liberci 30 zl.

²²⁰ SOkA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, Měšťanská beseda Litoměřice, inv. č. 7, pamětní kniha 1862-1937.

²²¹ Příloha č. 1.

²²² WEGER, Josef. *Dějiny Měšťanské besedy 1862-1887*. Pardubice : Měšťanská beseda, 1888. s. 27.

na besední dům. Po roce 1859 došlo v Liberci k probuzení národního života několika vlastenců, kteří se začali snažit o zřízení Besedy, a proto rozesílali dopisy mezi ostatními Besedami s žádostí o hmotnou podporu zřízení spolku. České Besedě v Liberci poskytla finanční podporu také například i pardubická Beseda. Beseda v Praze dle svých možností často přispívala na nejrůznější vlastenecké účely. Účastnila se svými deputacemi odhalování pomníků.

Ve většině Měšťanských besed bylo ovšem propůjčování besedních místností dalším spolkům doprovázeno stesky členů na ničení nábytku a zařízení, na hluk a někdy i na rvačky mezi členy spolku, kterým Měšťanská beseda místnosti propůjčila.²²³

Měšťanská beseda v Pardubicích zpočátku nechtěla příliš zapůjčovat své besední místnosti dalším pardubickým spolkům, neboť sama trpěla nedostatkem místa pro svou vlastní činnost, ale později se stala střediskem téměř všem pardubických spolků a své místnosti zapůjčovala spolkům a dalším zájemcům za určitý poplatek. Jedním ze spolků, které využívaly místností Besedy, byl i Literární spolek, díky němuž se mohli členové Besedy účastnit také přednášek pořádaných tímto spolkem. Pro pardubickou Besedu byl významným partnerem pro pořádání zábav spolek Sokol a ochotnický divadelní spolek. Měšťanská beseda v Pardubicích ve svých stanovách vycházela ze stanov podobného ovšem německého spolku Kassinovereinu, který byl též besedním spolkem pořádajícím nejrůznější zábavy pro své členy.²²⁴

Měšťanská beseda v Litoměřicích udržovala s okolními spolky a i s německými spolky většinou dobré vztahy. Před vznikem litoměřické Měšťanské besedy se měšťanské vrstvy soustřeďovaly v pěvecko - hudebním spolku, který fungoval na vzájemné jazykové toleranci českých a německých členů. Po vzniku Měšťanské besedy se ovšem tento pěvecko - hudební spolek stal ryze německým. Společně s okolními spolky Beseda pořádala výlety a zábavy a sama se stala členem řady spolků. Roku 1879 se stala členem dokonce německého Anpflanzungvereinu a v červnu 1879 přistoupila také k německému sadařskému spolku. Na společenské akce, které Beseda pořádala, často zvala místní spolky včetně spolků německých a dokonce i spolky ze vzdálenějšího okolí – z Prahy, z Kutné hory nebo z Českých Budějovic. Okolním spolkům zapůjčovala své besední místnosti, ačkoliv se to často obracelo proti nim v podobě poničeného zařízení místností a stížnostmi na chování

²²³ Archiv hlavního města Prahy, Měšťanská beseda v Praze, kart. č. 1, inv. č. 2. Kniha památní pro besedu Měšťanů pražských.

²²⁴ WEGER, Josef. *Dějiny Měšťanské besedy 1862-1887*. Pardubice : Měšťanská beseda, 1888. s. 12-23.

lidí v Besedě. Z tohoto důvodu vedla Beseda také několik rozepří, například se spolkem Mácha nebo s Řemeslnou Jednotou.²²⁵

Měšťanská beseda v Praze ovlivňovala také i ostatní venkovské Besedy. O činnosti Měšťanské besedy v Praze se mohly ostatní venkovské Besedy dozvědět prostřednictvím časopisů, jako byl Čech, Česká politika, Hlas národa, Národní listy nebo Politik. I samy venkovské besedy se ovlivňovaly navzájem. Například podle vzoru litoměřické Besedy vznikly roku 1863 stanovy Měšťanské besedy v Ústí nad Labem.

Měšťanské besedy často spolupracovaly s dalšími místními spolky na pořádání nejrůznějších zábav. Například Měšťanská beseda v Polné byla v přátelském vztahu s dalšími polenskými spolky, jako byl spolek Čestmír, divadelní spolek Jiří Poděbradský, Pošumavská jednota dámská, tělovýchovná jednota Sokol. Společně se tyto spolky snažily spolupracovat na povznesení polenského kulturního života a také se vzájemně podporovaly. Například roku 1894 uspořádaly polenské spolky výlet do panského lesa.²²⁶

Samy Měšťanské besedy se stávaly členy dalších spolků. Měšťanská beseda v Pardubicích byla od roku 1865 členem Občanské záložny, roku 1892 se stala členem spolku Komenský ve Vídni. Měšťanská beseda v Polné byla od roku 1875 zakládajícím členem Matice České v Praze a byla také po několik let přispívajícím členem Umělecké besedy v Praze.

Pamětní knihy Měšťanských besed

Mnoho Měšťanských besed považovalo za důležité zanechat zprávu o své činnosti i pro budoucí generace ve formě pamětní knihy. Pamětní knihy Měšťanských besed reflektovaly nejen život v Besedě, ale také politickou situaci v dané době. Je možné se zde dočíst o politické situaci, která předcházela vzniku Besed, ale i o politické situaci, která panovala v době fungování Besedy. Kromě těchto záležitostí obsahovaly pamětní knihy Měšťanských besed také například přehledy členů Besedy, analýzy finanční situace Besedy a seznamy časopisů a knih, které byly pro Besedu pořizovány.

Pamětní knihy byly mnohdy psány až s odstupem času, kdy se členové Besedy rozhodli, že by bylo dobré pamětní knihu sepsat a ukázat tak na bohatou minulost Měšťanské besedy. Například pamětní kniha Měšťanské besedy v Litoměřicích vznikla až v říjnu roku 1922,

²²⁵ SOkA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, Měšťanská beseda Litoměřice, inv. č. 1, kniha protokolů 1879-1889.

²²⁶ SOkA Jihlava, Měšťanská beseda Polná, inv. č. 8, pamětní kniha.

neboť veškeré předchozí pokusy sepsat pamětní knihu skončily neúspěšně. Autorem této pamětní knihy byl jednatel Besedy Edmund Domek a o sepsání pamětní knihy napsal: „Sepsání těchto „Pamětí“ vynasnažil jsem se podati pokud možno věrný obraz spolkového života litoměřické Besedy na základě archiválií, zápisů, tradice a výpovědí pamětníků. Zaznamenal jsem přitom nejen světlo, ale všímálem jsem si bedlivě i stínů. Buduje-li kronikář jen slavobránu, pak upadá v bludný extrém, ubíjeje zásady objektivnosti. Světla bez stínů není. I nejvýznačnější socha mramorová jest oprádnána časem sítí ohavného pavouka. Přál bych si, by čtenář těchto listů posuzoval moji práci jedinečně z naznačeného stanoviska. A přispěl-li jsem svoji hřívnou k tomu, by význam zdejší Besedy byl dle svých zásluh spravedlivě oceňován, pak bude snaha moje v dostatečné míře odměněna.“²²⁷

Měšťanské besedě v Pardubicích se podařilo pamětní knihu sepsat až roku 1887, o což se zasloužil profesor Weger. Pamětní kniha Měšťanské besedy v Polné vznikla také až několik let po vzniku Měšťanské besedy roku 1891. Je napsána ve dvou etapách. Druhá část byla připsána až roku 1894.²²⁸

Pamětní knihy vykreslují právě dobu 2. poloviny 19. století a také problémy, které vznik Besed doprovázely. Pamětní kniha Měšťanské besedy v Praze popisuje například vzestup měšťanů, který nakonec vedl ke vzniku tohoto druhu spolku takto: „Cit národností, po skončených válkách našeho věku u národu středoewropských znovu zbuzený, i u nás Čechů, až naposled procitna, život občanský pronikati počal, nejprwe w dosti skrowném počtu učených pěstitelů wěd a umění a w duchowenstwu, od těch pak w srdce a jádro národa, w staw měšťanský přešel. ...Wýsledkem života toho w Pražském měšťanstwu bylo toužení po wzájemném poznání se, po společenském obcování a rozmlouwání o záležitostech národních, občanských i soukromých jednotlivých stawů. Jelikož takowé spojení i přiblížení se nikterak powzniknouti nemohlo leč spojenými silami a odwržením předsudků i ohledů osobních a malicherných rozdílů w občanském povolání, zjewila se u měšťanstwa zdejší myšlenka, zaraziti spolek všem třídám měšťanstwa i osobám wzdělaným ostatních stawů přístupný k společenské zábawě a spolu ku wzdělávání ducha, pod názwem: „Měšťanské besedy“.“²²⁹

Pamětní kniha Besedy v Kutné Hoře uvádí: „V roce 1843 o měsíci červnu založil (Dr. Josef Jaromír Štětka: pozn.aut.) veřejnou českou knihovnu a jako ředitel ochotnického

²²⁷ SOkA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, Měšťanská beseda Litoměřice, inv. č. 9, pamětní kniha Besedy litoměřické.

²²⁸ SOkA Jihlava, Měšťanská beseda Polná, inv. č. 8, pamětní kniha.

²²⁹ Archiv hlavního města Prahy, Měšťanská beseda v Praze, kart. č. 1, inv. č. 2. Kniha památní pro besedu Měšťanů pražských.

*divadla shromažďoval kolem sebe „českou společnost“ a tak vlasteneckým působením svým připravoval stále půdu ku sebevědomí národnímu, které počátkem památného roku 1848 vytrysklo a dosavadní lichý vlastně chudý život společenský probudilo ku nové předtím nikdy netušené činnosti.*²³⁰

V některých pamětních knihách jsou vlepeny i nejrůznější pozvánky na společenské akce Besedy, novinové články popisující jak život v Besedě, tak i v jejím okolí nebo fotografie významných členů Besedy. Velmi často se zde nacházely také opisy stanov Besedy.

Počty členů v Měšťanských besedách

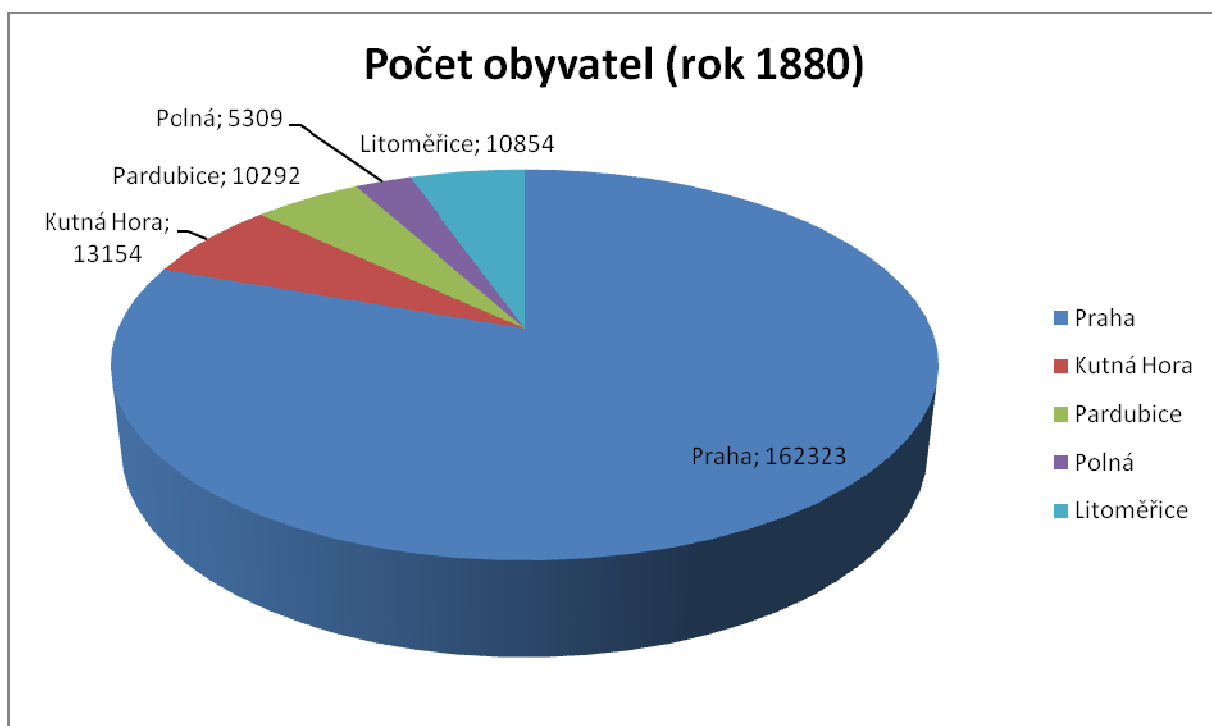
Počet členů v Měšťanských besedách byl různý. Byl ovlivněn počtem obyvatel města, ve kterém Beseda sídlila, ale také počtem vlastenecky smýšlejících lidí v dané obci. Následující graf představuje počet obyvatel k roku 1880 ve městech s vybranými Měšťanskými besedami. Největší počet obyvatel měla samozřejmě Praha, kde počet obyvatel přesahoval 162 tisíc. Poté následovala Kutná Hora, Pardubice, Litoměřice, jejichž počet obyvatel přesahoval 10 tisíc. Nejmenším vybraným městem s Měšťanskou besedou byla Polná s pouhými 5309 obyvateli.²³¹

²³⁰ SOkA Kutná Hora, Měšťanská beseda Kutná Hora, kniha č. 8, kronika 1891-1894.

²³¹ KÁRNÍKOVÁ, Ludmila. Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754-1914. Praha : Československá akademie věd, 1965. s. 221-258.

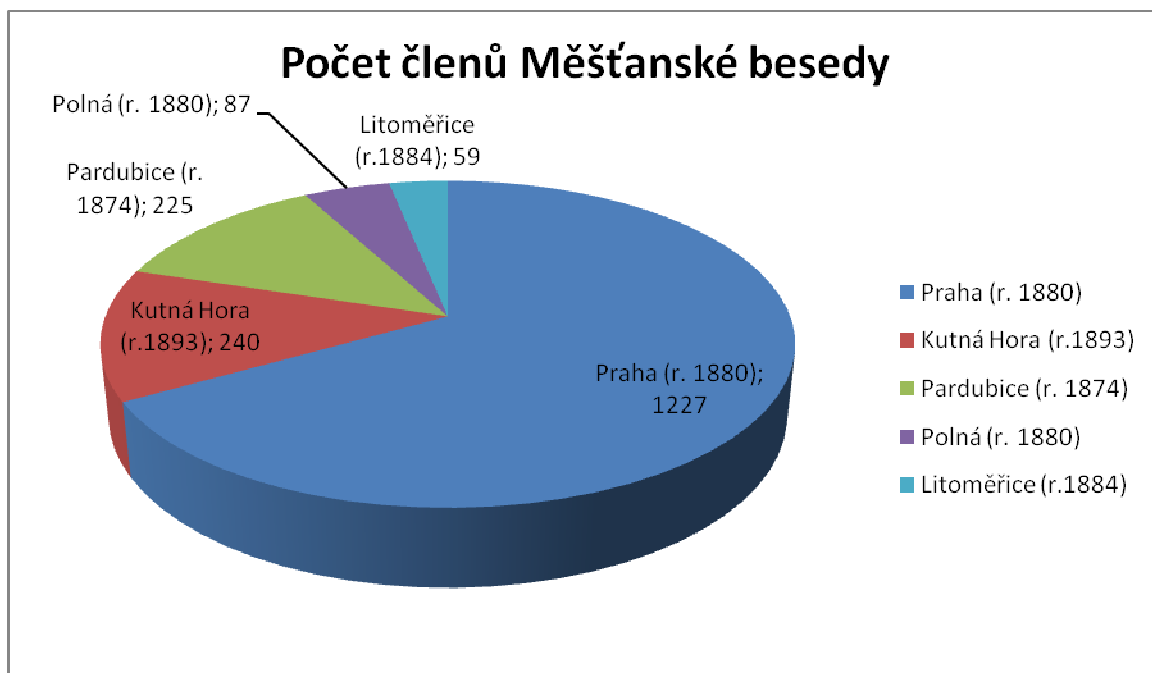
Graf 5: Počet obyvatel roku 1880.

In: KÁRNÍKOVÁ, Ludmila. Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754-1914. Praha : Československá akademie věd, 1965. s. 221-258.

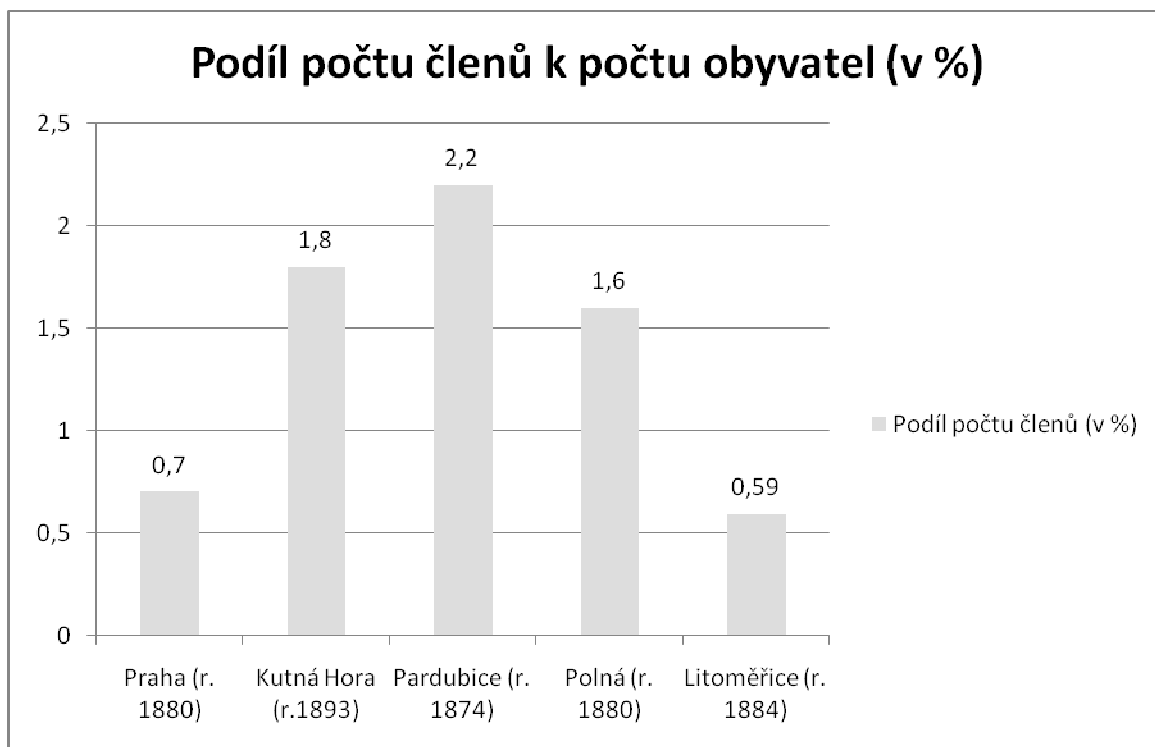
Další graf zobrazuje počet členů vybraných Měšťanských besed kolem roku 1880. Bohužel v některých Měšťanských besedách nebylo možné zjistit počet obyvatel přímo k roku 1880, a proto byl vybrán rok, který byl roku 1880 nejbližší. Z grafu je možné vysledovat, že největší počet členů měla Měšťanská beseda v Praze. Měšťanská beseda v Kutné Hoře měla roku 1893 240 členů. Pardubická Měšťanská beseda měla roku 1874 225 členů, Měšťanská beseda v Polné měla roku 1880 87 členů a litoměřická Beseda 59 členů.

Graf 6: Počet členů Měšťanské besedy

Pokud srovnáme počet obyvatel v jednotlivých městech a počet členů Měšťanských besed je možné vidět, že nejmenší podíl členů měla Měšťanská beseda v Litoměřicích, což bylo dáno hlavně tím, že české obyvatelstvo bylo v Litoměřicích menšinou. Poměrně vysoký počet členů Měšťanské besedy vzhledem k počtu obyvatelstva byl v Pardubicích, kde z celkového počtu obyvatel 10292 bylo členem Měšťanské besedy 225 obyvatel. I přesto, že Praha měla vysoký počet členů Měšťanské besedy, její podíl k celkovému počtu obyvatel byl poměrně malý a pohyboval se pouze okolo 0,7%. Počet členů Měšťanských besed v porovnání s počtem obyvatel se pohyboval přibližně kolem 1,5 až 2%.

Graf 7: Podíl počtu členů k počtu obyvatel v %.

Závěr

Podnětem k napsání mé práce mi byla především absence jakéhokoliv důkladnějšího a komplexnějšího zpracování tohoto tématu. Měšťanské besedy byly pro společnost 2. poloviny 19. století poměrně významné. Právě ony se podílely na formování národního vědomí a staly se diskusními centry, které nahrazovaly chybějící politické strany.

V úvodu své práce jsem si stanovila za cíl zmapovat působení těchto Besed, které byly důležitým činitelem v českém národním životě a podílely se na rozvoji kulturního i společenského života měst, ve kterých se tyto Besedy podařilo založit.

V obecné části diplomové práce jsem se z dostupné literatury a pramenů snažila vytvořit obraz života měšťanů v českých zemích. Podařilo se mi zjistit, že právě 2. polovina 19. století je spojena s nástupem měšťanské společnosti, která také začala toužit po diskuzích a debatách, jaké byly vedeny ve vyšší aristokratické společnosti. Zaměřila jsem se zde na celkový pohled na spolkový život, abych nastínila, že vznik Měšťanských besed nebyl v této době žádným ojedinělým fenoménem a že mimo tento spolek vznikla ve stejné době celá řada spolků věnujících se nejrůznějším oblastem kultury a společenského života. V kapitole zaměřující se na spolkové zákonodárství naznačuji, že dostatečné legislativní podmínky pro vznik spolků v takové míře byly možné až ve 2. polovině 19. století.

Hlavní část své práce jsem věnovala rozboru jednotlivých Měšťanských besed, které jsem vybrala, tak aby reprezentovaly zástupce Měšťanských besed v Českých zemích. U každé Besedy jsem vykreslila její historický vývoj, problémy, finance, počty členů a další aspekty, které naznačují, co vlastně znamenaly Měšťanské besedy pro své členy, jaké plnily úkoly a jak je členové vnímali. Zjistila jsem, že všechny Besedy vykonávaly celou řadu vzdělávacích a také zábavních činností pro své členy. Stěžejní činností bylo především čtení knih a novin a možnost setkávání se a diskutování s ostatními členy. Besedy se také velmi čile podílely na společenském životě města pořádáním celé řady zábav, divadelních a hudebních představení a také řadou výletů do nejbližšího okolí.

Měšťanské besedy nebyly izolovanými spolky, ale většinou spolupracovaly s celou řadou místních spolků na pořádání společenských akcí. Zároveň mnoho místností Měšťanských besed sloužilo také i ostatním místním spolkům, které místnosti využívaly a mnohdy i zneužívaly. Měšťanské besedy se potýkaly během své existence i s celou řadou problémů. Nejčastějším problémem Měšťanských besed byly dluhy, které vznikaly v důsledku klesajícího počtu členů a stoupajících výdajů na chod Besedy.

Závěrečná část mé práce je věnována zhodnocení a komparaci vybraných Měšťanských besed. Zde jsem se snažila srovnat různé oblasti fungování těchto institucí. Měšťanské besedy se vyvíjely poměrně podobně. Většinou byly problémy se vznikem spolku a schválením stanov. Začátek fungování spolku byl spojen s velkým nárůstem členů a také s rozvojem spolkové činnosti. Během svého působení se Měšťanské besedy snažily povzbudit společenských život pořádáním kulturních akcí, pořídit si vlastní spolkový dům, založit vlastní spolkovou knihovnu atd. Besedy se během svého fungování potýkaly s úbytkem členů, s problémy s besedním hostinským, který v Besedách zabezpečovat občerstvení pro členy, anebo s problémy s ostatními spolky, které zneužívaly možnosti zapůjčit si besední místnosti pro svoji spolkovou činnost a ničily zařízení a nábytek. I konec Měšťanských besed byl podobný. Většinou zanikaly po 1. světové válce v důsledku ztráty svého poslání a v důsledku nárůstu jiných společenských a kulturních možností. Již počátek 20. století je spjat s obecným poklesem počtu členstva v Besedách a celkovému úpadku Besed.

I přes velké množství Měšťanských besed v českých zemích a velkému množství materiálu, který se k problematice této instituce a tomuto tématu zachoval, doufám, že se mi podařilo v mé diplomové práci zachytit společenský a kulturní život v Českých zemích a zároveň vytvořit obraz fungování Měšťanských besed v Českých zemích na základě několika vybraných zástupců.

Literatura a prameny

- AUGUSTA, Pavel, et al. *Kdo byl kdo v našich dějinách do roku 1918*. Prachatice : Rovina, 1992. 411 s. ISBN 80-900810-2-9.
- BĚLINA, Pavel, et al. *Dějiny zemí Koruny české II. : Od nástupu osvícenství po naši dobu*. Praha : Paseka, 1992. 309 s. ISBN 80-85192-30-6.
- BOHUSLAV, Josef, V. *Rukověť života spolkového : Rádce ve věcech práva společ. s dodat. o právu shromážd.* Praha : Jindř. Bačkovský, 1923. 252 s.
- ČAPKA, František. *Slovník českých a slovenských dějin*. Brno : Akademické nakladatelství, s. r. o., 1998. 431 s. ISBN 80-7204-081-2.
- ČERVINKA , František. *Český nacionalismus v XIX. století*. Praha : Svobodné slovo, 1965. 229 s.
- EFMERTOVÁ , Marcela C. *České země v letech 1848-1918*. Praha : Libri, 1998. 463 s. ISBN 80-85983-47-8.
- HARNA, Josef, FIŠER, Rudolf. *Dějiny českých zemí II*. Praha : Fortuna, 1998. 279 s. ISBN 80-7168-522-4.
- HROCH, Miroslav. *Na prahu národní existence*. Praha : Mladá fronta, 1999. 275s. ISBN 80-204-0809-6.
- JANÁČEK, Josef. *Malé dějiny Prahy*. Praha : Orbis, 1974. 436 s.
- KÁRNÍKOVÁ, Ludmila. *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754-1914*. Praha : Československá akademie věd, 1965. 401 s.
- KOTYZA, Oldřich, et al. *Dějiny města Litoměřic*. Litoměřice : Město Litoměřice, 1997. 479 s. ISBN 80-85433-48-6.
- LAŠŤOVKA, Marek, et al. *Pražské spolky : soupis pražských spolků na základě úřední evidence z let 1895-1990*. Praha : Scriptorium, 1998. 742 s. ISBN 80-902151-9-X.
- LNĚNIČKOVÁ, Jitka. *České země v době předbřeznové 1792-1848*. Praha : Libri, 1999. 463 s. ISBN 80-85983-27-3.
- MACHAČOVÁ, Jana, MATĚJČEK, Jiří. *Problémy obecné kultury v Českých zemích 1781 - 989*. Kutná Hora - Opava : Slezské zemské muzeum v Opavě, 2008. 509 s. ISBN 978-80-86224-66-4.
- Ottův slovník naučný* : 6. Praha : J. Otto, 1893. s 356.
- PRCHAL, Jan. *Bibliografický slovník Polenska*. Polná : Linda, 2002. 226 s. ISBN 80-238-8985-0.

- PURŠ, Jaroslav et al. *Přehled dějin Československa*. Praha : Academia, 1982, 645 s.
- ŘEZNÍK, Miloš. *Formování moderního národa : Evropské "dlouhé" 19. století*. Praha : Triton, 2003. 183 s. ISBN 80-7254-406-3.
- SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem I. : 2. Dějinný přehled města, zámku a býv.panství v letech 1648- 1900*. Pardubice : Město Pardubice, 1923. 308 s.
- SCHULZE, Hagen. *Stát a národ v evropských dějinách*. Praha : Lidové noviny, 2003. 366 s. ISBN 80-7106-393-2.
- ŠTROBLOVÁ Helena, ALTOVÁ, Blanka. *Kutná Hora*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2000. 567 s. ISBN 80-7106-186-7.
- URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*. Praha : Svoboda, 1982. 690 s.
- WEGER, Josef. *Dějiny Měšťanské besedy 1862-1887*. Pardubice : Měšťanská beseda, 1888. 42 s.

Články:

- BAHENSKÁ , Marie. Ženy ve veřejném životě ve druhé polovině 19. století. In *ČČH*. č. 3, 2005. s. 552-553. ISSN 0862-6111.
- DRAŠAROVÁ, Eva. Stát, spolek a spolčování. In *Paginae historiae*. Praha : Státní ústřední archiv v Praze, 1993. s. 152-175.

Archivní prameny

- Archiv hlavního města Prahy, Měšťanská beseda v Praze, kart. č. 1-6 .
- Státní okresní archiv Jihlava, Měšťanská beseda Polná, inv. č. 1- 10.
- Státní okresní archiv Kutná Hora, Měšťanská beseda Kutná Hora, kniha č. 1-8.
- Státní okresní archiv Litoměřice se sídlem v Lovosicích, Měšťanská beseda Litoměřice, inv. č. 1-7.
- Státní okresní archiv Pardubice, Měšťanská beseda Pardubice, inv. č. 1-9.

Seznam grafů

Graf 1: Počet členů Měšťanské besedy v letech 1847-1869.	31
Graf 2: Počet členů Měšťanské besedy v letech 1870 – 1889.....	32
Graf 3 Počet členů Měšťanské besedy v letech 1890-1909.	33
Graf 4: Vývoj počtu členů Měšťanské Besedy v Polné	50
Graf 5: Počet obyvatel roku 1880.	105
Graf 6 Počet členů Měšťanské besedy	106
Graf 7: Podíl počtu členů k počtu obyvatel v %.	107

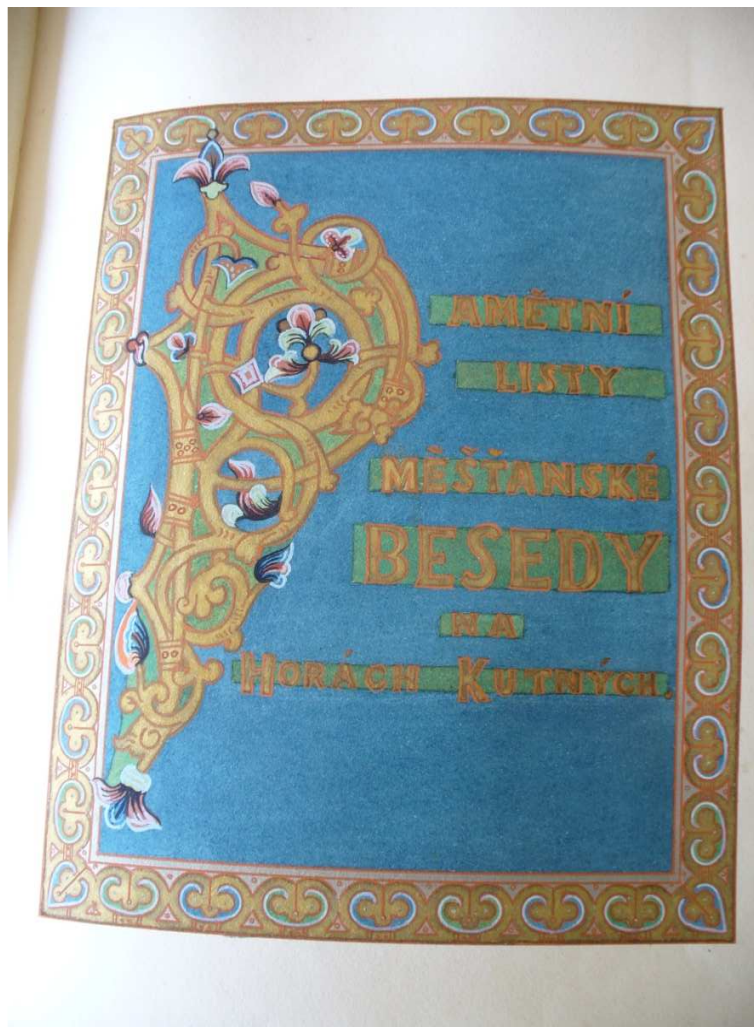
Seznam tabulek

Tabulka 1: Přehled předsedů Měšťanská besedy od roku 1875-1907.....	52
---	----

Seznam příloh

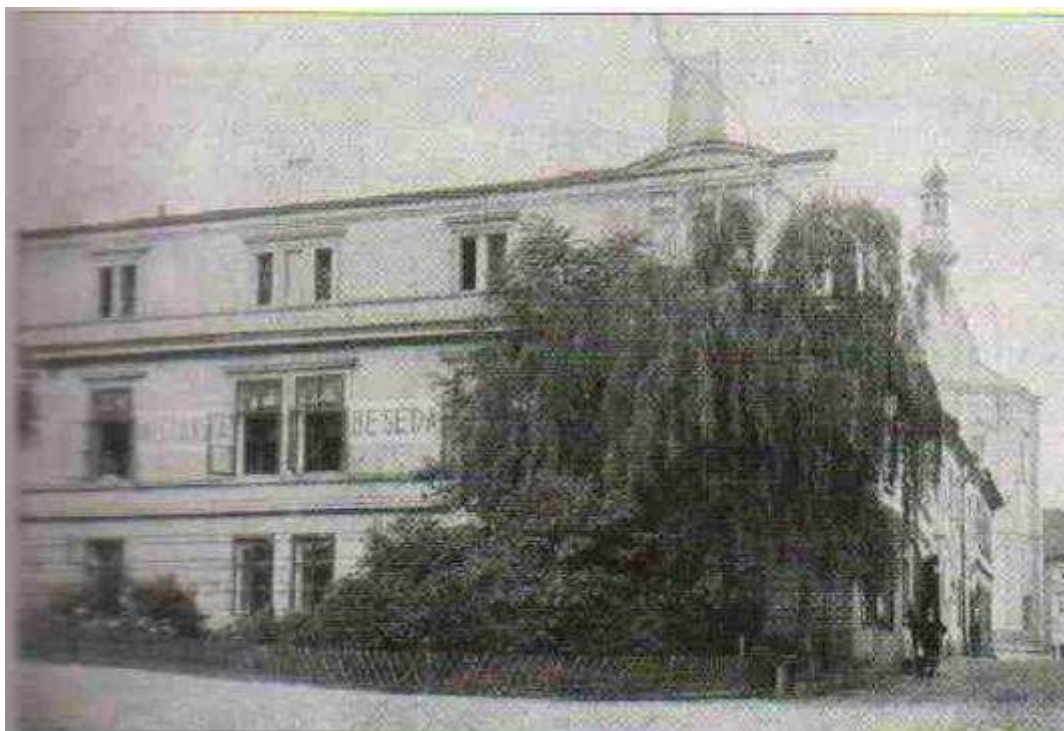
Obrázek 1: Titulní list pamětní knihy Měšťanské besedy v Kutné hoře.....	115
Obrázek 2: Litoměřická beseda.....	116

Přílohy

Obrázek 1: Titulní list pamětní knihy Měšťanské besedy v Kutné hoře

In: SOkA Kutná Hora, Měšťanská beseda Kutná Hora, kniha č. 8, kronika 1891-1894.

Obrázek 2: Litoměřická beseda

In: KOTYZA, Oldřich, et al. *Dějiny města Litoměřic*. Litoměřice : Město Litoměřice, 1997. 277 s. ISBN 80-85433-48-6.

Resume

This diploma work characterizes the Czech casinos until the World War I, its history and development in connection with the time and the leading persons. The Czech casino was a cultural and educational institution. The second half of the 19th century was a time during which society and club life began to take off throughout the Kingdom of Bohemia. This club enabled people to participate in cultural, sociable and political life.

The first Czech casino was opened in Prague in 1846 at building number 140 in Voršilská street. Prague's Czech casino was a model for other Czech casinos. Czech casinos from Prague were first representative national life in Bohemia. It was a club, which was a centre of information and entertainment. This union was engaged in education and intellectual entertainment through books, newspaper and magazines, songs, music and lectures. The Czech casinos for example from Polná was opened in 1863, from Kutná Hora in 1849, from Pardubice in 1862, from Litoměřice in 1862.

The clubs building used the Czech casino for the organisation of various forms of entertainment. The Czech casinos cooperated with other clubs, for example Sokol societies or amateur dramatics club.

The entertainment programmes did not solely remain within the enclosed premises of the „National House“. The spring and summer months were used for walks in the countryside beyond the town and garden concerts. The Czech casinos established a society library too. Charity was an important part of casinos activities. Czech casinos contributed for example to the construction of the Nation Theatre or sent funds to cities areas, which had been afflicted by floods or fires or sent funds to poor children.

I describe in my work the history of Czech casinos, its function in society. The work talks about life at the second half of the 19th century, legislation, Czech society at the second half of the 19th century until the World War I. and Czech casinos in the selected cities. I characterize five Czech casinos – Czech casinos from Litoměřice, Polná, Kutná Hora, Pardubice and Prague. My diploma work finishes confrontation of the selected Czech casinos. Tables, diagrams and pictures complete the work.